

Հայկական գիտահետազոտական հանգույց Armenian Research & Academic Repository

Սույն աշխատանքն արտոնագրված է «Ստեղծագործական համայնքներ
ոչ առևտրային իրավասություն 3.0» արտոնագրով

**This work is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial
3.0 Unported (CC BY-NC 3.0) license.**

Դու կարող ես.

պատճենել և տարածել նյութը ցանկացած ձևաչափով կամ կրիչով
ձևափոխել կամ օգտագործել առկա նյութը ստեղծելու համար նորը

You are free to:

Share — copy and redistribute the material in any medium or format

Adapt — remix, transform, and build upon the material

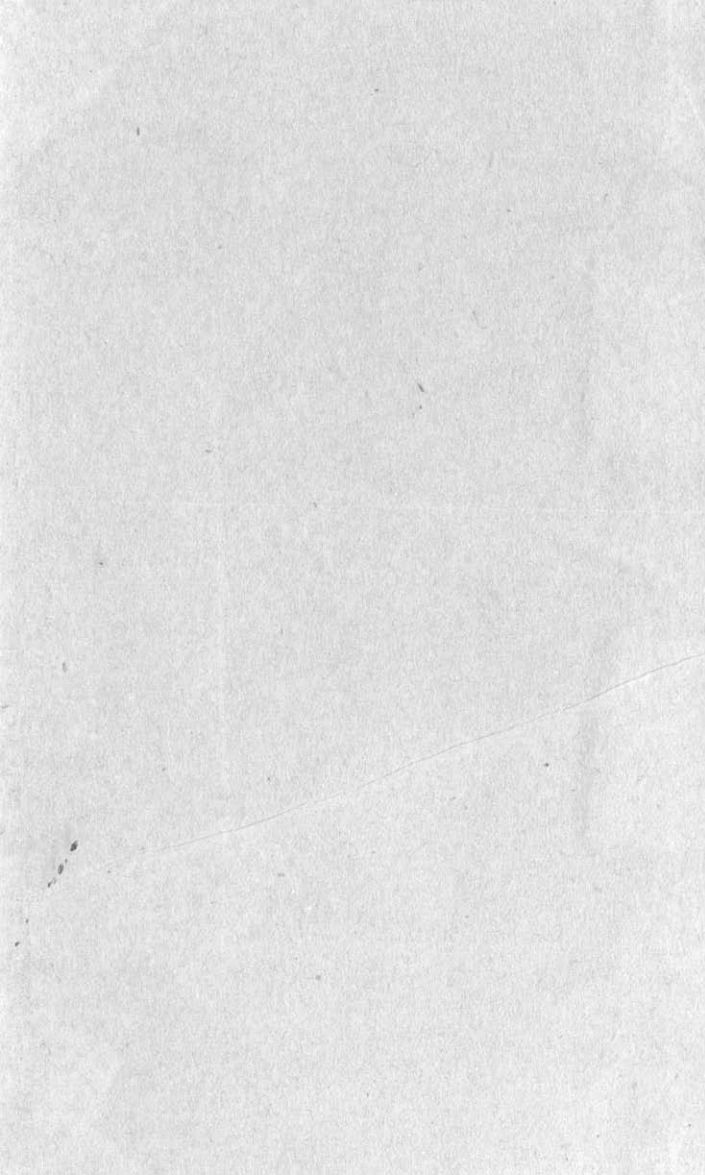
1247

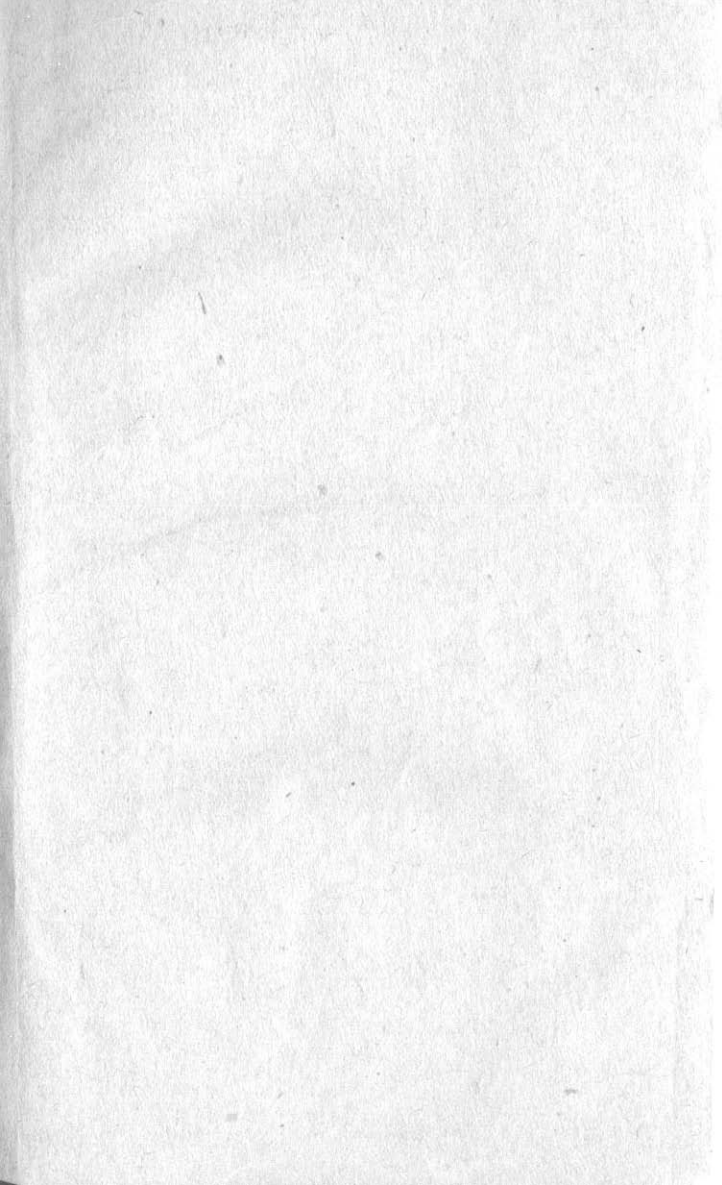
G. D. Miller

32.09

\$ - 54

1859

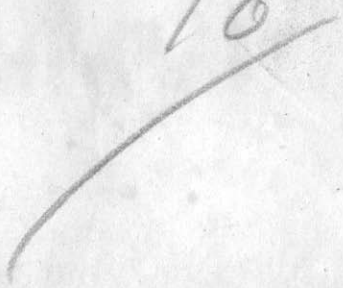

9

Printed in Turkey

10

Printed in England

82.09

\$-54

44

Ք Ի Լ Տ Ի Ն

ԹԱՐԳ-ՄԱՆԵԱՅ

ԱՆԳՂԻԱԿԱՆԷ ՀԱՅԵՐԷՆ

Մ. Խ.

ԿՈՍՏԱՆԴՆՈՒՊՈԼԻՍ

Ի ՏՊԱՐԱՆԷ ՄԱՍԻՍ ԼՐԱԳՐՈՑ

— 1859 —

247

2003

2003

2003

1993

39

8

2003

ԱՌ ԸՆԹԵՐՑՈՂՍ

Ինչպէս որ բնութեան սքանչելեաց վրայ ըզմայլող եւ դրչով կամ վրձինով անոր զանազան տեսարանները նկարող մարդիկ կան, նոյնպէս կը գտնուին այնպիսիներ որ մարդկային բնութեան զննիչներն են եւ անոր ծածուկ թելերը երեւան հանողներ: Այս վերջին տեսակէն է ներկայ թարգմանութեանս Անդղիացի բնագիր հեղինակը, որ թէպէտ եւ ուրիշ երկրի, տարբեր ժամանակի եւ սովորութեանց մէջ կ'ապրէր, սակայն իր նկարագիրն ընդհանուր բայց ցաւալի ճշմարտութեան կնիքը կրելնին ասկէ կը յայտնուի՝ որ այժմեան մարդկային ընկերութեան ալ քիչ շատ համեմատութեամբ կրնայ յարաբերիլ:

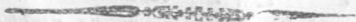
Ստոյգ է որ բնութիւնը անփոփոխ է, բայց ան զեղծ սովորութիւնը եւ ընթացքը՝ զոր շատ մարդիկ ինքնիրենց կը ստեղծեն, կը քարոզեն, տակաւ առ տակաւ արմատ կը ձգեն, եւ անոնց բոլոր կենաց վրայ բռնապէս ներգործելով՝ վերջապէս բնատուր յատկութիւններ կը դառնան իրենց աչքին, երբէք բնական չեն, վասն զի փոփոխութեան ենթակայ են: Աս տարբերութիւնը գանազանելու եւ շտկելու միջոցներէն մէկը կարծեմ՝ անպաշար մտքով մեր պատկերը գտնել ու նրկատելն է:

Այլադէմ գինարբուն յաւիտեան աներկբայ
կը մնայ որ տմեն մարդ իրեն կը նմանի՝ թէ որ
յանկարծ հայլի մը առջեւն իյնալով չի խելաբերի
եւ չզգաստանայ :

Նոյնպէս բարոյական հայլի մը մերազնէից
հարկաւոր է . վասն զի Հայկազունք նախնի սեպ-
հական բնութիւննին մեծ մասամբ կորուսեր են ,
ու միայն նիւթապէս՝ այլ որ ցաւալին է բարոյա-
պէս : Չկայ հիմա հայկական բնաւորութեան դը-
բոշմական նշանները , որ է ազգի մը կենդանու-
թեան նախնական սլայման մը : Չատ զատ որոշ
եւ անարատ գոյներու անգոյն եւ անանուն խառ-
նուրդ մ'է . հայ մանկաւոյն սրտին մէջ նոյն աղ-
գացոյց նշանները մինակ սղջամիտ դատախարակու-
թեամբ մը կարող ենք տարբացընել . իսկ չափա-
հաորս թարգմանեալ Պիլոֆնէ մը մասնական եւ
անուղակի խրատ մը թերեւս ընդունինք , քա-
նի որ հայ Պիլոֆնէ մը խուզարկու աչքը դեռ շատ
տկար ենք տանելու :

Ահա այս վեր 'ի վերոյ դիտողութիւններս
դրդեցին զիս ծանօթացընել օտարազգի Պիլոֆ-
նը ազգակիցներուս :

Մ. Մ.

ՖԻԼՏԻՆ

ՄԱՍՆ ԱՌԱՋԻՆ

Շարժարիւն

Իրիտանական կղզիներուն մէկուն մէջ նը-
շանաւոր դերդաստանէ մը ծնած եմ, եւ աղնուա-
կանի կարգը ելլելը ձեռքս էր՝ թէ որ նախադաս
չհամարէի միջին վիճակ մը ընտրելը, որպէս զի
ինէ ստորիններուն բնութիւնն ալ կարող ըլլամ
զննելու: Այս վիճակս մեծապէս յարմար կը դըտ-
նէի թէ բնաւորութեանս եւ թէ նպատակիս, որ
կը ամեն մարդ եւ բան դիտել՝ առանց մասնաւոր
կարգի մը կապուելու:

Ան մարդիկ որ ամեն տեսակ խելքով կը
վայլին՝ բաց ՚ի բանականէն: Աստակէ գատ կա-
տարելութիւն մը չունէի, ու թէ որ ստուգիւ չեմ
ունեցեր, նոյնով միայն կատարեալ չէի սեպուեր:
Թէ եւ շատ ծախքեր եղան դաստիարակութեա-
նրս համար, դիտութիւնս սակաւ ինչ էր՝ սակայն
մանկութենէս ՚ի վեր դիտող էի, եւ աս դիտողու-
թեան եռանդս ինձի շատ սուղ նստաւ: Ինչպէս
որ առաջին, թերեւս բնական բայց անիրաւ հար-
ւածը Պէնէլոպէ մօրաբոյրէս կերպի:

Աս ազգականս, որ պառաւկէկ աղջիկ մ'էր,
Պրայդըն եւ ուրիշ զուարճալի տեղեր ամեն տա-
րի եղանակին դնալու սիրական սովորութիւնը ու-
նէր, եւ բաճին աւելի կուգար միշտ տան մը եր-
րորդ դաստիկանը վարձու բռնելը: Ասոր համար այլ
եւ այլ պատճառ յառաջ կը բերէր. երբեմն կըսէր
թէ քրոջը մօտ ըլլալու իրաւի կը փափաքէ, բայց
ի՞նչ օգուտ որ անոր մօտիկ բնակարան մը չէր կա-
րող գտնել. երբեմն, թէ շատ կ'ախորժի բարձրա-
շէն սենեակ նստելով մարտը օդ ծծելը եւ ծո-
վուն տեսքը վայելելը: Ղրեթէ ինն տարեկան էի՝
երբոր անոր այոպէս տշամաբանելը ստեպ լսելուս՝
անգամ մը միամտաբար ըսի. « մօրաքոյր իմ, ին-
չո՞ւ այդ լեզուն կը բռնես. դուն չէի՞ր հօրս ըսո-
ղը որ թէ եւ երբորդ դաստիկան մը նստելու կամըջ-
նաս, բայց ի՞նչ օգուտ որ դրամ չունիս աւելի վա-
րերը նստելու: »,

Աս խօսքիս փրփրեցաւ, ինչո՞ւ կ'ապէկ պո-
ռաց երեսիս, եւ աղէկ մը ականջս քաշեց. ետքը
կատակի դարձուց բանը, բայց ականջիս ցաւը ու
դոյնը կատակի դործ չէին:

Իսկ ծանօթներուս մէջ սրամիտ շարաճճիկի
մը տեղ անցեր էի. երբոր մօրաքոյրս մեռաւ, տեսան
որ անունս կտակէն սրբեր հաներ է եւ իրեն բոլոր
ստացուածքը ծիծ ուտող եղբօրս թողուցեր է:

Տակաւին այնքան չափահաս չէի որ այս
քինասու գործին հիմը հասկընայի եւ կամ հառ-
կընալու փոյթ տանէի. բայց նոյն կամաւոր եղե-
լութիւնը՝ կերպով մը մարդկային վարմունքին

գաղտնի եւ ճշմարիտ շարժիչները որոց մինակ կեղծականք կերեւնային, քաջ եւս քննելու աշխոյժս զօրացուց :

Արժարանն էի եւ արդէն գասակիցներս ըստ բնաւորութիւնը որոշեր էի՝ դեռ իրենք իրենցը չի ճանչցած : Այս ալ իմս ծածկելու բնաւ չէի ջանար ու սիրտս բաց էր առջեւնին : Չգիտեմ որ աս անկեղծութիւնս օւղղասրտութենէս կը ծագէր թէ ոչ . բայց սւրիշ բանէ մը չէր կրնար ծընիլ, քանզի խիստ պարզամիտ էի :

Իսկ հայրս հարուստ եւ միանգամայն դիւղատէր մ'էր : Այս էի ժառանգը : Արձկան, ծառայ, մեծ ու պզտիկ կը դգուէին զիս : Բայց շատ չանցաւ հասկըցայ թէ ո՞վ ներքին դիտամամբ եւ ո՞վ յօժարակամ սիրով զիս կը յարդէր :

Տարիքս չառած՝ բնական համակրութիւն մը կզգայի կանանց համար . ու թէպէտ եւ բանական խելքիս վրայ պարծեցայ, աս իրաւէ որ շատ անգամ անոնց որոգայթին մէջ որս ինկայ : Աեանքիս մէջ ան որոգայթէն պրծելու համար թափած քրտինքս ամէն քրտինքէ դառն գտայ :

Հայրս ահ ու դողի մէջ էր որ չըլլայ թէ հասարակաց դպրոց երթամ եւ աշխարհիս հետ հաշորդակցիմ : Աւտի զիս դիւղին մէջ եկեղեցականի մը հսկողութեան տակ դրոււ : Բայց ո՞վ իմ որամտութիւնս ստակի մը կ'առնէ եթէ իմանայ որ վեշտասանամեայ տարիքիս մէջ ակնկոր կը հառաչէի ու տեսակ մը սարսուռ կ'առնուր զիս քանի որ ձեռքս խնամակալիս քրոջս աղջկան ձեռքին

գպեր, որ ինչ տաս տարու մեծ էր :

Տարակոյս չիկայ որ մերինք անմեղ բարեկամութիւն էր . բայց օրհորդը շատ կ'ախորժէր կարգալու ինձի աֆէն քան աղէկ է երբ աղէկ էլ վերջանայ անունով գիրքը : Իսկ երբոր հանգստեան օրերը հասան ու առնն երթալս հարկ եղաւ , սա ոտանաւորը կարգաց ինձ :

Պայծառ աչքին լոյսը

Միշտ սիրտս վառ պահէր ,

Իմ սիրուն միակ յոյսը

Պիլտին հեռը տանէր :

Յայանի է որ խիստ ցաւազին եւ սրտաշարժ եղաւ մեր բաժնուիլը : Պառնապէս լացաւ խեղճ աղջիկը եւ աչուրնեքը կաս կարմիր գարձան : Բայց հագիւ թէ կռնակս դարձուցի եւ ահա քահ քահի ձայն մը ականջս դարկաւ , ու ասոր վրայ մտքաւորը պաշարեց զիս : Քիչ ատենէն , կին ծառայ մը՝ որ նոյն օրհորդին հետ կուուեր ու ձգեր ելեր էր , ըսաւ ինձի որ անոր արտասուքն եւ կարմրցած աչքերը մինակ տեսակ մը լաւանապէջուրին գործն էին , որմէ շատ մը առաջուց աչքերուն մէջ լցեր էր : Ասխաղը հաւատարիմ բարեկամուհիս բանալու առիթ չինկաւ , վասն զի հայրս եկեղեցականին քովէն զիս հանեց , ու թէ եւ բանին հուրեան հետամուտ էր , բայց ոչ ինձի եւ ոչ ինձամեկալիս յայտնեց բուն պատճառը : Ապա ըսաւ որ Օքսֆորտի համալսարանը զիս գընելէն առաջ՝ դիտուորութիւն ունի տարուան մը համար Ալաոկո խրկելու զիս , եւ որովհետեւ

բնաւ Ալասիօ չի դացի , աս ձեւերը ինձի զարմա-
նալի թուեցան :

Սակայն պէտք է ըսել որ հայրս կեղծամիտ
մարդ չէր , այլ միայն չափէն աւելի բարեսէր ըլ-
լալուն՝ խնամակալս վերաւորելը իրեն ծանր կ'ե-
բեւար : Իսկ միւս կողմէն ան ալ տունը նստելուս
վրայ անշուշտ կը զարմանար . բայց աս բաներուս
ներքին պատճառը վնասուելու՝ ոչ մէկին եւ ոչ մէ-
կալին բերանը առաջ կերթար :

Արդէն ըսի որ հայրս՝ շատ մը հայրերու պէս՝
իրեն սեպհական ծանօթութիւնները ունէր դաս-
տիարակութեան վրայ : Առջիւս հիւս ապակիանու-
թենէն այնքան աչքը վախցեր էր որ զրեթէ ամեն
ընտիր դիրքերէ , ինչպէս մարդկային կենաց եւ բա-
բուց վրայ դուրածներէն՝ զիս կը զրկէր : Ամեն տե-
սակ ողբերգական , երգիծական եւ իմաստասի-
րական գրութիւններ արգելուած էր ինձի կարդա-
լու : Ուստի անդիր թուղթի կտորի մը կը նմանէի
աշխարհիս բազմատեսակ գիտութեանց առջին :

Բայց աս շաւիղին մէջ անդադար քալելը
անհնար էր : Մամայ ակամայ հայրս իր աստիճա-
նը եւ յոյսերը պահելու համար պարտաւոր էր զիս
վարժարան յուղարկելու : Ան նոր աշխարհ մը
տեսայ : Առջի բերանը՝ իբր դժուարագիւտ եւ
անբան նորընծայ մը՝ շատ մը թուք ու մուրկը-
րեցի : Քիթէս կը բռնէին ու զիս ծաղր ու ծա-
նակ կրնէին : Սրամտութիւնս երեւան ելաւ ,
յարդ եւ համարում ստացայ : Մանաւանդ թէ
այնքան հետաքրքրութեամբ ընկերակիցներու

բնաւորութիւնը կը քննէի որ սկսան ծուռ ծուռ նայիլ վրաս ու երկնչիլ : Այլատուգիւ արիշ դիտելու շատ բան կար : Պատարակաց գոռոզու թիւնը եւ նախանձը , տնօրէնաց փքալի եւ իմաստակ ամբարտաւանութիւնը , տգէտ բայց ճոխ խնամակալաց բծախնդիր եւ ապարդիւն տեսչութիւնը , անոնց մէջի ազգաւէր հակառակութեան ոգին՝ արժանաւոր պատուհներ կը հանէին վարժարանին մէջ , ուր ամեն մէկ աշակերտին հօրը վիճակին համեմատ ուսմունք եւ գիտութիւն , շոշաքորթութիւն կամ ծեծ կը մեծարէին :

Բայց մ'աշխատիր աս զանազան ընթացքներուն բուն իսկ շարժառիթը գտնելու , եւ օտոյգ եղեր սր եթէ մասնաւոր գործի մը կատարման համար երկու դրդիչ պատճառ կան , կատարողը միշտ տկարագոյն պատճառը առաջ կը նետէ :

Այսպէս անգամ մը որչափ խնդուքս բռնեց՝ երբոր թոշակաւոր եկեղեցական մը կը գտնուատէր որ իր մատուռին նստարանները խիստ ցուրտ էին , եւ ինքը տգնուատոհմ եւ ցաւազար ըլլալուն՝ բոլոր հոգը կը թափէ որ նախերէց ըլլոյ՝ մի միայն առողջութեանը պատճառաւ : Այսանձի նախերէցին նստարաններուն լըոյ փափուկ թաւիշնայ բարձիկներ կան եւ սոսկ եկեղեցականինը լոկ տախտակ է :

Իմ բանական խելքս փափսաց ինձի որ ան փառասէր եկեղեցականին ըսածին հակադարձը հասկընալու է , բայց կը մտածէի որ աս ձեւերը մարդուս բնատուր են՝ եթէ ոչ եկամուտ :

Տակաւ առ տակաւ պալատականներուն եւ տիկիներուն ընկերութեան մէջ ալ մտայ ելայ, եւ դիտեցի որ ասոնք աւելի վարպետորդի եւ փորձառու են քան թէ համբակ ժողովուրդը. վասն զի պատրուակով վարուելը մէջերնին տեսակ մը արհեստ դարձեր էր:

Աս բանին առաջին փորձը բրի ինձի հասակակից բարեկամի մը վրայ որ անշնորհ եւ կրտած պառաւի մը ետեւէն առջեւէն կը պարտէր, եւ էն պղտիկ հրամանը կատարելու համար կտոր կտոր կ'ըլլար: « Զոգդ է հատեր, ինչէն է պոգ իրար անցնիլդ », հարցուցի անոր: — Միմիայն զթատրուութենէս է », ըսաւ. « խեղճ պառաւին վրայ նայող չկայ, մեզք չէ՞ մի »: Աս միամիտս նոյն պատանիին խօսքին հաւատացի: Բայց վերջը իմացայ որ մեծանուն եւ գեղեցիկ տիկին մը ատենօք նոյն պառաւին քով աշակերտութիւն բրած ըլլալով անոր նամակներ գրել եւ լեզու թափել տալէն կ'ախորժի եղեր. ուստի ինչ որ բարեկամիս բերնէն ելլէր՝ իսկոյն պառաւին միջոցաւ ականջը կը հասնէր. պատանիին նպատակն ալ նշանակուիլ էր նոյն բարձրաստիճան կնիկան առջեւ, որ ան ժամանակ ընկերութեանց շնորհալի թագուհիներէն մէկը կը համարուէր: Ասկէ գատ գեղանի գուտար մը ունէր. եւ որովհետեւ մայր ու աղջիկ տարօրինակ բաներու հակամիտ էին, հարկաւ ան պատանիին խօսակցութիւնն ալ պառաւին հետ կրակ ու բոց եւ ասպետական հիւսիսաւ զգացմունքով լե

էր : Արջապէս փափաքին եւ կերպով մը նոյն
զեղապանծ . տիկինին ընտիր շրջանին մէջ մըտ-
նելու փառքին հասաւ :

Բայց անգամ մը զատկական հանդէսի մը
ներկայ գտնուելով ուր որ խաղ , պար , խնուում ,
խօսակցութիւն եւ երաժշտութիւն կար , աւե-
լի նշանաւոր օրինակ մը տեսայ : “Նոյն հանդէ-
սին նուազածու կուտաններէն մէկը՝ Արդու-
հին՝ քաջ դաշնակ զարնել գիտէր , եւ որ մեծն է
ու հիանալին՝ միշտ ձեռնոցով կը խաղար , եւ
թրթռուն մատերն այնպէս շուտ շուտ կը սա-
հէին դաշնակին վրայ՝ որ ամենուն զարժանքը կը
տանէր , եւ անոր գովեստ տալէն հանդիսականք
չէին դադրեր : Օրիորդին ուղածն ալ աս էր .
խօսի անդին դաշնակահար օրիորդ մը որ արդէն
անուն հանած էր երաժշտական հանճարին հա-
մար , բոլորովին ժութր ինկաւ եւ մոռցուեցաւ :
Աս նուտատութիւնը անոր մօրը որտիւ անտարա-
կոյս մեծ կսկիծ տուաւ : Արբորնորէն ուրիշ հան-
դէսի մը ներկայ էինք , նոյն ցաւազին մայրը իմա-
նալով որ բարեկամուհիին դուտորը Արդուհին
հարբուխ ըլլալուն կարող չէ եղեր գալու , “ Ա՛հ ,
խեղձ Արդուհիս , ըսաւ , մեղք որ աս իրիկուն
գուրկ պիտի մնանք անոր դաշնակէն եւ զմայլելի
ձայնէն : Բայց ժամէ մը ետեւ իր աղջկան ական-
ջէն վար փախաց աս խօսքերը . “ Աւրախեմ որ
դէթ աս իրիկուն աղատօրէն տաղանդդ երեւան
պիտի հանես , եւ անշահ Արդուհին լսելիք
չունինք ” : Այլեցոյ մնացի աս ընտիր ժողովին

մէջ շարժող բարեկիրթ ըսուած կնկան փափր- սուքին վրայ եւ գիտողութիւններս շարունակեցի :

Աս հետաքրքիր ոգւովս՝ որ եւ է սնտօի կամ նշանակելի գիպուածէ մը միշտ խրատ կրնայի հա- նել . թէպէտ առջի բերան անճարակ համբակ մ'էի : Ասան զի տակաւին Ասնտօն չէի դացած ու խուզարկութիւններս նեղ շրջանի մը կամ շատ շատ Օքսֆորտի մէջ բրեր էի : Յիրաւի ես ինքս տղիտութեանս վրայ կ'ամշնայի եւ երբեմն ու- րիչներուն առջեւ ծիծաղելի կ'երեւայի , օրէ օր բրած գիւտերուս վրայ դարմանք եւ հիացում ցուցնելու :

Ահա այս միջոցիս հայրս մեռաւ : Ասնտօն եկայ եւ սիրով իմ հօրեղբորդիներուս մէկուն պաշտպանութեանը տակ մտայ : Այս մարդս ոչ միտյն աշխարհագէտ , գիտող եւ բանիբուն էր , այլ եւ ճոռոմաբան ու գիւրահատորդ ըլլալուն՝ շատ օգուտ քաղեցի անկէ : Ատրիճ , որ էր ա- նունը , ՚ի բնէ բարեսիրտ եւ բարեսէր էր իրաւ , բայց երգիծաբանական ոգի ունէր : Թէպէտեւ շատ կը ծիծաղէր կանանց խենդութիւններուն վրայ , սակայն չիկար մարդ մը որ իրեն չափյար- գէր ու պաշտէր ազնուասիրտ , համեստ եւ վե- հանձն կանայքը :

Որովհետեւ ինքը ամեն տեղ ճանչցուած էր , քովէն չէի հեռանար՝ թէ գործի , թէ ըզ- բօտարան , թէ հանդէսի երթար , թէ տունը նստէր , թէ հետեւակ եւ թէ ձիով պարտե- լու ելէր : Ասան զի ամեն անգամ ուշադրու-

Թեան արժանի գիտելիք մը կը սորվէի. վերջապէս ուր որ մարդ եւ կին տեսնէր՝ իր սուր եւ խորատես աչքը անթիւ գիտելիք նիւթեր կը գտնէր:

Աս իրեն գարմանալի հանճարին փորձը առջի անգամ տեսայ, երբոր ճեմելու ելած ըլլալով՝ ուշիմ եւ ճակատը բայց մարդու մը հանգիպեցանք որ աշխուժութեամբ մը Ատրիճին սկըսաւ ըսել. « Յուսամ որ տեսն ատեն զքեզ տանջող ցաւերը անհետ եղան վրայէդ, եւ շատ ուրախ եմ զքեզ քաջաւորջ եւ կորովի տեսնելուս. խնդրեմ ներէ որ Սպանիացւոց հազար ու քիւր որդիներ որդիս բարեմաղթութիւնը զործածեմ այս պարագայիս մէջ »: Աս որովհետեւ բնաւ չէի տեսեր աս մարդս, անոր եռանդուն բարեկամութեանը վրայ գարմացայ. բայց Ատրիճ բացարեց ինձի բանին հուժիւնը ըսելով. « հաւաստի եղիր որ ան մարդը անկեղծութեամբ կը խօսէր, վասն զի ապահովական ընկերութեան մը նախագահն է, ուր որ կեանքս տարեկան տուրք մը տալով ապահովութեան դրած եմ:

Անկէ ետեւ նորաձեւ շքիղ կառքի մը մէջ նստած երիտասարդ մը դէպ ՚ի մեզ քշեց եւ հարցուց թէ իրաւ է որ Թագասորին ընդունելութեան հանդէսը քանի մը օրուան համար ետ ձգեր են: — Անշուշտ դուն ալ հոն պիտի գտնուիս, ըսաւ Ատրիճ: — Ստուգիւ շատ կը փափաքէի, պատասխանեց երիտասարդը հաւաչելով, բայց գիտէր որ թշուառ բարեկամս Ասրա Պ- երէկ մե-

ուաւ, ուստի անհնարին է որ պաշտօնը երեւիմ' սուգի եւ ցաւի մէջ ըլլալու իմ մտերիմ Աորա Պ-ին համար :

Հիմայ որո՞ւ միտքէ կ'անցնի, ըսաւ Ատրիճ երբոր բարեկամը անցաւ դնաց, որ անոր ըսածը բոլորովին սուտ եւ անպիտան սուտ մ'է : Այս անգի արդէն ամեն մարդ գիտէ որ Աորա Պ-ին հետ բնաւ յարաբերութիւն չունէր :

— Բայց Պ-ին Ա. որդւոյն սրտակիցն է, ըսի անոր, եւ անտարակոյս անոր վշտացն ալ կարեկից է :

— Աս պատմեմ դուն միտ գիր եւ դատէ, ըսաւ ընկերս : Աս երիտասարդը բնութեամբ որսորդութիւն սիրող եւ արհեստիւ անխնայ վաշխառու մ'է. նախ հարիւրին յիսուն շահիւ դրամ տալէն եւ շատ մը գեռահաս աղնուական ժառանգներ լաւ մը խուզելէն ու կեղեքելէն ետեւ՝ անբաւ հարստութիւն գիղեց. վերջը մեծամեծներու եւ իշխաններու հետ տեսնուելու փափաքը բռնելով ջանաց անոնց որդւոցը ձեռօք՝ որ արդէն իրեն պարտականներն էին, ժողովրդեան անշուք եւ ստորին կարգէն աղնուականութեան պայծառ ափունքը անցնիլ : Աս նպատակին հասնելուն պէս՝ սկսաւ վեհանձնութիւն ծախել, մեծ մեծ ջարդել եւ պարսաւել իր արհեստակիցները ըսելով որ գուբի մէջ ապրիլը անգամ կը հաճին, բաւական է որ իրենց հարիւրին յիսուն կամ վաթսուներ ըսակնին իյնայ, մինչդեռ ինքը աս կամ ան լրտին, զոր բարեկամ եւ միանգամայն ծախ

կրնար անուանել, մինակ քառասուն եւ մինչեւ
երեսուն շահով յօժարակամ փոխ ստակ պատրաստ
է միշտ տալու, մանաւանդ երբոր ծուխը ապա-
հով եւ ունեւոր է: Բայց որովհետեւ բարեկա-
մութիւն ըսածդ փոխադարձ պէտք է ըլլայ, աս
նոր աղնուականս դեռահաս լըրտէն մինակ կը
պահանջէր որ զինքը մեծամեծներու ներկայացը-
նէ, ասդիս անդին տանի, եւ եթէ կարելի է թա-
ղաւորին առջեւ ալ հանէ: Ահա աս դաշինքը
արդէն եփեր էր Պ-ին որդւոյն հետ, որ թերեւս
ստակի կարօտ ըլլալով պիտի կատարէր, երբ որ
յանկարծ հայրը մեռաւ եւ ժառանգութեանը
վրայ նստաւ. հիմայ կը մնայ քեզ որոշել թէ
վաշխառու երիտասարդին յաւը եւ կսկիծը Պ-ին
որդւոյն ունեցած սրտակցութենէն առաջ եկած
բա՛ն մ'է, չէ՛նէ թաղաւորին ներկայանալու յոյսը
պարապ ելլելէն է:

Հազիւ թէ խօսքերնիս կտրեր եւ Ահնդ—
Ղէմս Փարբին մէջ կը պտըտէինք, երբ որ յան-
կարծ գուարթերես, բայց խոժուաղէմ եւ բիրտ
անձին մէկը, որ կարծես թէ առջի իրկուն թուղթ
խաղալէն քնհատ էր մնացեր, դէպ 'ի մեզ դալով՝
դպեհիկ լեզուաւ եւ կոպիտ ընտանութեամբ մը
Խարիճին հարցուց թէ ինչպէ՞ս է: Բարեկամս
պաղ կերպով մը պատասխանեց. եւ խօսք ըլլա-
լու համար հարցուց թէ իր Չ- ազդական լը-
տը ի՞նչ ջուրի մէջ է:

— Կարծեմ որ Չ- ծերունին աղէկ է, ը-
սաւ, բայց ստէպ չեմ տեսնուիր հետը. վասն զի

— Կարծեմ որ 2- ծերունին ազէկ է, ըստաւ, բայց ստէպ չեմ տեսնուիր հետը, վասն զի անցածները տունը գնալուս՝ զիս պաղութեամբ բնդունեցաւ։ Ա՛րեւի որ պարտաւորութիւնս կաւարելու իրեն անհաճոյ է, եւ պատճառը մտերս վրան քանի մը անվայել եւ անպատիւ խօսքեր հասարակութեան մէջ պտրտելուն համար պիտի ըլլայ որ երեսը ցուցնել չի փափայիր։

Արբ որ ան հարուստ բիրտը գնաց, Աւարիճ ըսաւ ինձի. — Աս անվայել խօսքերը ուրիշ բան չէին՝ բայց եթէ ամենազգուելի կաշառակերութեան յանցանքով 2- լորտին բռնուրը. իսկ արդէն ազգային բարձր ժողովոյն անդամ ըլլալուն համար՝ ըրածը լոկ մատնութիւն էր։

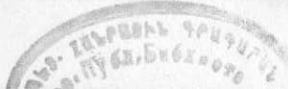
— Անտարակոյս աս բանիս վրայ զինքը ժողովէն վանտած են։

— Բնաւ ամենեւին, ժողովին մէջ նմանները դատաւ, զիւրաւ յորգորեց։ Անոնք ալ աս քրէական գործը չի տեսնելու զարկին եւ անուշ անզը կապեցին։

— Ի՞նչ կ'ըսես, կը սոսկամ, ըօի բարեկամիս. այդպիսի բաներ հնարաւոր են... բայց խօսքս կիսկատար մնաց Շ- տիկնոջ հանդիպելունս համար, որն որ պտոյտի ելեր էր իր երկու սիրուն զակընճերուն հետ։ Այնպէս անուշ եւ շնորհալի կերպով սկսաւ խօսիլ բարեկամիս, որ բիւ անոր.

— Արչափ բաղդաւոր են այսպիսի բարեկա-

1 223
39

մութի մը հետ ծանօթութիւն ունենալուդ համար :

— Այո՛, ըսաւ, նաղելի եւ զգայուն կին մ'է 'ի բնէ, բոլոր կը հալի եւ կը մաշի որ իր վիճակէն վեր համարուի : Պէտքէտ եւ 'ի վաղուց անտի մեր դերդաստանին բարեկամութիւն է, սակայն անգամ մը հետս կուի ըրաւ զինքը մեծ Վազինոն չի տանելուս համար, թէ եւ անկարելի էր որ խնդիրը կատարէի :

— Ի՞նչ պատճառաւ :

— Այտն զի ան Վազինոն բարձրաստիճան եւ բռնաւոր կանանց պաշտպանութեան տակ ըլլալով՝ անոնցմէ մէկուն ծանօթ եղողը միայն կրնար ընդունելութեան տոմսակ ստանալ. իսկ Շ - ան ընտիր կարգէն չէր, ուստի պէտք էր նախ ան պանծալի պաշտպանութիւններուն մէկուն տունը գաղտնի իր այցելութեան անուանագիրը ձգել եւ յետոյ իբր ինքնակոչ հիւր մը Վազինոն երթալ : Շ - ասոր ալ յանձնառու էր :

— Ի՞նչ ամօթ եւ յածութիւն :

— Այնպէս է, ըսաւ բարեկամս, եւ նոյն յածութիւնը աչքին չէր երեւար եթէ անգամ մը ան յանկալի արտօնութիւնը ստանար : Ասոր նման շատերը կան որ բնատուր ազնուութեամբ 'ը իրենց սեպհական շրջանին մէջ յարգ եւ պատիւ ընդունելը անդոսնելով կ'եննեն այլ եւ այլ փոքրօքի հնարքներ եւ խաղեր կը հնարեն որ բարձր թուին ու փառաւորին : Բայց իբրք վրամին կեզար

կը բերեն եւ կոյր սնափառութեան մը զոհ կ'իջ-
նան : Այլ արշափ գեղեցիկ է դեռ եւ ինչպէս
վայելուչ կը հագուի կը հագուի . բայց աս առ-
բի իր սիրուն գլուխը ահագին դիւարի մը ան-
ցուցեր է որ պող չառնելու համար է կ'ըսէ , թէ
եւ բնաւ պող առած չունի կեանքին մէջ : Ար-
դէն նաժիշաները դուրսը կ'ըսեն որ քանի մը
չարագուշակ ձերմակ մագեր գոցելու համար է որ
անանկ անձուսնի գտակ մը դրեր է : Անգամ մը
հարցուցի իրեն թէ ինքը ծանօթ է Սարա ափկ-
նաջ : — Անուշտ պատիւ ունեցայ զեկըր տես-
նելու իր տունը , ըսաւ , եւ ի՞նչ զարմանալի կ'ի-
մ'է : Սահայն ի՞նչ ականակ բարեկամութիւն ըլլա-
լը կը հասկընաս էթէ խմանաս որ սառգիւ հեղ
մը Սարա ափկնոջ տունը դացեր է , բայց կ'ին ծա-
ռայի մը վրայ հարց ու փորձ ընելու աւթիւ :

— Արեմն աս նորածեւ ընթացքը ընդհա-
նուր դարձեր է , ըսի բարեկամիս . աս խնդիրնե-
րուս վրայ բոլորովն ազէտ , եւ քու խորհուրդ-
ներուդ կարօտ եմ :

— Եարի՞մ պատասխանեց : — Արեմն չգի-
տես տակաւին թէ ի՞նչ վէճեր եւ ի՞նչ կռիւներ
կը ծագին ամեն որ մեր կենաց արուեստական եւ
շինծու սովորութիւններէն , ընկերական տնհիմն
եւ գժուարին կանոններէն , մարդկան եւ կնիկնե-
րուն հնարած այն ծանր շղթայներէն որով զերար
կը կաշկանդեն : Անդրիացիք կը պարծենան որ ի-
րենց մէջոչ արստնութիւն եւ ոչ շնորհարաշու-
թիւն կայ , եւ ամեն մարդ ազատօրէն ընարած աս-

պարէզին մէջ կարող է նետուիլ եւ առաջ քալել :
Սուրբիւ մեր տեսական սահմանադրութեան ու-
ղին այսպէս կը պահանջէ . բայց դարձիւր գործ-
նականին եւ ամեն բան հակադարձը կը գտնես :
Պիտի տեսնես որ իւրաքանչիւր դաս իրարու վրայ
անհնարին բռնութիւն կը գործածէ : Արդէն
հասու ըլլալով որ ամենքը զրինաց առջին հաւա-
սար են , նորահնար արարողութիւններ , արգելիչ
հրամաններ կը հանեն , որպէս զի անոնց ետին
իբր անառիկ տմբարտակի մը ետեւ զատուպար-
ուին : Մեր փիլիսոփայները զրատենեակնին նըս-
տած՝ աս ձեւերուն եւ սովորութիւններուն վրայ
կը ծիծաղին . բայց երբոր հարկը պահանջէ , ի-
բենք ալ կամայ ակամայ կը հնազանդին : Սովո-
րութիւն եղեր է աս բռնական սովորութեանց
բուն պատճառը ազնուականները սեպել . բայց
այնպէս չէ : Մարդկային ընկերութեան մէջ որ-
չափ զատ զատ դասեր կան նե՛ այնքան ալ գոյն
զգոյն բարբ եւ սովորութիւն կը գտնելին : Ազ-
նուականները վերագրաս ըլլալով՝ աս տարբերու-
թիւնը աւելի զգալի է անշուշտ մեր աչքին . սա-
կայն ասկէ չի հեռելի որ անոնք քան զստորինս
աւելի բռնաւոր եւ գուռգամիտ ըլլան : Անքեւս
գուրքսերու եւ լորտերու մէջ տիրած ամբարտա-
ւանութիւնը համեմատաբար կը հաւասարի վա-
ճառականներու , եկեղեցականներու եւ օրէնքս-
գէտներու մէջ եղածին : Իրաւ է որ հին գեր-
դաստանէ , ընտիր դաստիարակութեամբ եւ նա-
խանձօրդէ հեռու եղողները աւելի նշանաւոր եւ

առանձին շրջանի մէջ կը շարժին, բայց հարկ է ըսել որ առ խարութիւնները մինակ Անգղիոյ յատուկ շէն: Ապրիլէր ալ ըսած է: «Աս քաղաքըս պէսպէս ընկերութեանց բաժնուած է, որոցմէ իւրաքանչիւրը իրեն սեպհական օրէնքը: բարքը, աղաւաղեալ լեզուն եւ բանասրիութիւնը ունի»:

Իսկ առ անընդհատ հակառակութիւնը մտաւորաւ եղող դասերուն մէջաւելի բուռն եւ սաստիկ կերպով կը քշուի: «Այնպէս մեր մէջը միջին կարգի մարդիկ իրենց հարստութեան, ճարտարութեան եւ գիտութեան միջոցաւ կամաց կամաց բարձրագոյն դասերուն մօտենալով՝ լորտերուն ատելութիւնը եւ նախանձը այն աստիճան շարժած են, որ ասոնք աչքերնին չօրս բացեր են որպէս զի անոնց յարձակման դէմ դնեն, թէ եւ ի զուր կաշխատին:

Ուստի որչափ որ մեր ակնուականները ոչ արտօնութիւն ունին եւ ոչ ակնառութիւն կը յուսան անաչառ օրինաց առջեւ, դարձեալ սովորութիւննին ու նախապաշարումնին անխառն եւ զուտ պահելու համար այնպիսի զօրաւոր թումբերկանգներ են իրենց բոլորաիբր զրոյ ժողովրդեան ալեացը դէմ, որ ստորիններուն եռանդը աւելի կը բարբոջի եւ իրօք փափաքելի կերելի իրենց՝ լորտերուն ընկերութիւնը եւ գերազանցութիւնը, թէ եւ արհեստական եւ շինծու հիման վրայ հաստատուած է: Ահա առ է պատճառը որ քանի մեծամեծք կը ձգնեն իրենց հետամուտներուն դէմ պատնէշ մը քաշելու, այնքան ասոնք

ալ նոյն պատենէլը խորտակելու համար անդուլ
յարատեւութեամբ կը մնաքառին : Իսկ երբոր ոմանք
չեն յաջողեր, իբր թէ վրէժնին առնելու համար լոր-
տերը զուարճացընելու կ'ելեն : Աս ալ տեսակ
մը վատութիւն է, զոր մեծը լաւ կը դիտէ, քի-
թին տակէն կը ծիծաղի ու կ'անդոսնէ : Իբրև է
որ կան ստորին կարգի մարդիկ որ բարձրագունէն
կը խորշին՝ վասն զի մօտէն իսկապէս խիստ վար-
են, կան որ բոլորովին կը վախշին վասն զի իրենք
իրօք խիստ վեր են :

— Աստ քաջ ճառեցիր աս նիւթիս վրայ,
ըսի բարեկամիս, եւ յուսամ որ քու օգնութեամբ
բըդ աս նոր աշխարհս, ուր որ յանկարծ ինկայ,
քիչ մը հասկընամ :

— Երիբ է որ աչքդ բաց պահես, ան-
թիւ փորձ եւ օրինակ պիտի տեսնես կեանքիդ մէջ
ըսաւ, եւ բաժնուեցանք :

Ատրիճ բարեկամիս խորհրդածութիւնները
մեծ սպաւորութիւն բրին միտքիս վրայ, եւ հե-
տը հետէ աշխարհիս մէջ անցած դացածը դի-
տելով այնքան յիշողութիւնս լցաւ որ հարկ
սեպեցի օրագիր մը բռնել, որուն բովանդակու-
թիւնը այս է :

Սակայն չեկարծուի որ մարդկային բնու-
թեան, այսինքն ինչպէս թերութեանց, նոյն-
պէս եւ առաքինութեանց վրայ բնդհանուր տե-
սութիւն մը ընել եւ ճառել է դիտաւորութիւ-
նը : Առաքինութիւնները թարգմանի կարօտ
չեն, ըստ սրում ակներեւ եւ ճակատարաց են

ուստի չեմ փափուքիր անոնց դպչելու : Իսկ թե-
րու թիւնները որովհետեւ դիմակի եւ պայմանա-
կան պատրուակի տակ թագուն են , հետուէն մա-
տով ցուցնելը հնարաւոր է ,

Երբ որ Անտոն եկայ , զարմացայ մնացի
որ հարուստ պատանիներ եւ մանաւանդ օրիսրդք
ի՞նչպէս առաւօտեան ժամերնին կը գործածեն :
Անթագրէի որ մահու չափ տաղտկութիւն եւ
լքտում կ'իզան անգործ ըլլալուն համար : Ձե
գտայ անոնց մէջ այն եռանդուն ոգին որով
միջին կարգը կը բարբոքի օգտակար զբաղումի մը
պարագած ժամանակը :

Պիտաւոր զբաղումնին ամենաճանճրալի
տեսակէն էր . քիչ մը ասղնեգործութիւն , քիչ
մը կար , քիչ մը գաղղեարէն , քիչ մը երաժշտու-
թիւն (անալ ծոփ ըլլալուն համար) սորվելով
անդին ժամերնին կը վատնէին : Հատ մը ու-
կեկազմ մատեաններ մեծագին սեղաններու վրայ
չոյցի համար կարգ կարգ շարուած կեցեր էին :
Պարգացող կա՞ր թէ ոչ՝ առիկայ հանելուկ մ'էր .
ըստ որում երբէք իրենց խօսակցութեանը նիւթ
չէին ըլլար , բայց միայն անձնական ակնարկու-
թիւններ ընելու դիտմամբ : Երբ որ շափահաս
աիկիներ կակուղ աթոռներու վրայ տարածուած՝
քանի մը ժամ օրորուելով կ'անցունեն , թերեւս
խելքի դէմ չի գտնենք . բայց երբ որ անդին կը
տեսնես որ իրենց նորափթիթ աղջիկները առա-
ւօտէն մինչեւ կէս օրէն ետքը բազմարաններուն
վրայ հեղդօրէն երկնցած՝ թոյլ թոյլ եւ անհոգ

կ'երերան, ան ատեն չի զարմանալ անհնարին և :

Աստիճանաբար պատանհներուն մարմնական կրթութիւնը կառքով փոզոյները շրջել էր, որոց մէջն ալ քանիքանի անգամ յօրանջեղնին տեսեր եմ : Մինակ երբեմն գեղանի աղջիկներ ձի հեծնելով երեսնին գոյն եւ սիրալիր ու փափուկ մարմիննին շարժում եւ ոյժ կ'առնուր : Ահա աս էր ան ժամանակի կենսավարութեան սովորական դրութիւնը որուն վրայ հանձարեղ մարդ մը ըսաւ : « Արնայիմ որ մարդուս ընկերութիւնը տակաւ առ տակաւ շնչաւոր մեքենայ մը կը դառնայ, որ քանի հողովի, թէ եւ անվնաս՝ բայց տաղու կալի եւ միօրինակ կերպով կենցաղոյս մէկ ծայրէն միւս ծայրը կը հասնինք : »

Իսկ սրամիտ Բէլէյն կ'ըսէ : « Շատերը օգտակար դառնումն չի պարապելնուն համար է որ խաղու սեղանին շորս դին կը հաւաքին, կամ ձիարշաւի կը դիմեն, կամ երկպառակութեան սերմեր կը ցանեն : Միտքս հարուստը եւ մեծը մեղադրել չէ բնաւ, թերեւս անկէ աւելի արժանաւոր գործ մը անկարող են կատարելու : »

Անգամ մը իմ ազնուածին մօրաքեռս աղջկանը հետ կառքով ըրած պտոյտս բնաւ չեմ մոռնար : — Արչափ կը սիրեմ, ըսաւ ինձի, շրջակայ հովուական պարտէզներուն մէջէն կառքով սահել պարտիլ. որչափ աւելի բնական եւ ընտրելի են անոնք քան թէ աս տաք եւ տխուր փողոցները, աննշան եւ անօգուտ փոխադարձ այցելութիւնները : Բայց աս ալ իրաւ է որ վար-

դերու մէջ անդ սմ մարդ : խոսող էակ մը կը
փնտրուէ . ուստի շատ բարեպատե՛հ ժամուշ է-
կար հոս , բարեկամ : Եւ գղափե եւ սիրուն լե-
զուն թափող Հ- տիկինը նորահաս եւ չքնադ
աղջիկ մ'էր . առաջարկու թիւնը յօժարակամ ըն-
դունեցայ , որովհետեւ օրն ալ պայծառ եւ մա-
քուր էր : Ըրգէն թեթեւ անձրեւ մը եկեր եւ
գետնի փոշին նստեր էր . մօտակայ պարտէզնե-
րը փափլուն կաթիլներէ գոյնզգոյն կը շողշողա-
յին . իսկ ծաղկանց հոտը , որ հեռուէն կը
բուրէր , Հ- տիկնոջ բիւրեղեայ ամաններուն մէջ
բուսածէն աւելի անուշ , աւելի ակորժեղի էր :
Երեւան տարութիւնը մեղմ եւ թնշունեքուն
երգը զմայլելի էր : Եւ դիտելով որ Հ- տիկինը
լսիկ նստեր կը խորհի , կարծեցի որ ինձի պէս
ինքն ալ ան սքանչելի տեսարանին վրայ կը հի-
անայ . ուստի ձայն չէի հաներ որ իրեն տե-
սիլները չի վզգովեմ : Բայց ինչ դարմանք , ինչ
ապշութիւն տիրեց վրաս՝ երբ որ Հ- սկաւ-
տրանջալ , եւ դէռ բուրաստան մը չի հասած՝
կառավարին ապստրեց որ տուն գասնայ : Իսկ
ինքը շարմանալս տեսնալով յանձն առաւ . աս
շտապման պատճառ շ մեկնել ինձ ըսելով թե
կարեւոր բան մը ունի կատարելու եւ միաջեն
ելեր էր : Երբ որ տուն հասանք , ան կարեւոր
ըսած բանին որչափ պարասրդալը տեսայ : Միւս
կողմէն դիտեցի որ ուշի ուշով եւ եռանդագին
սկաւ աչքէ անցնել շատ մը այցելուներու ան-
ուանատոմսերը՝ զոր հոն չեղած ատենը եկեր ձը-

դեր էին

— Ստուգիւ զուարճալի բան մ'է, ըսաւ, եկող դացողին անունըքննել, թէ եւ իրօք ձանձուր թ պիտի տային ինձ թէ որ հոս դանուէի։ Բայց ինչ պիտի ընենք հիմայ. դժբաղդաբար դնելու բան մ'ալ չունիմ։

— Գնենք որ, ըսի, նորէն ան քու սիրական պարտէզներուդ դառնայինք. չըլլօք մի։

— Այ, չէ, չէ. ատենը ուշ է (թէ եւ ժամը չորսն էր)։

Սակայն ձանձրութեան դէմ քանի մը դեղութեաներ կը դանուին, որ է ճաշի ատենները։ Նոյն պահուն մարդս թէ սիրտը եւ թէ բերանը կը բանայ, ու անկեղծաբար ներսինը գինիին շողիովը դուրս կը թափէ։ Ահա այս բանըս դիտեցի երեւելի լորտ Ռին տունը, որ նշանաւոր էր տուած խնճոյքներուն համար։ Աս լորտին միմիայն դիտութիւնը եւ պարծանքը ադէկ ուտել խմել եւ նորանոր կերակուրներու դիւտեր վնտուել էր։ Իր սեղանը ծանօթներուն բաց եւ պատրաստ կը պահէր ու անոնցմէ մինակ շողորթութիւն կ'սպասէր։ Աս ստակը դիւրին էր վճարելը, իրաւ, բայց վայ անզգուշութեամբ կամ զոսողութեամբ չի վճարողին գլխին վան զի նորէն ուրիշ անգամ կերակուրի չէր հըրաւիրուէր։ Այնքան բծախնդիր էր աս մասին լորտը՝ որ հեղ մը հիւրին մէկը կերակուրին աղցանելուն համար բարկացաւ, եւ ուրիշ մ'ալ գինին բաւական պող չէ ըսելուն համար կատաղու-

Թիւնը բռնեց :

Ուստի երեւակայելու է թէ՛ սրչափ սոսկա-
ցի մնացի տեսնելով որ բարձրահասակ ու թխա-
մուրթ սեղանակիցներէն մէկը կը համարձակէր
բացէ՛ի բաց թէ՛կերակուրները եւ թէ՛ ըմպելիքը
դատել ու կտրել առանց լորտին դժարը գալու :
Աս էր պարոն Ա., որ ծանօթներուն մէջ, իբր
հռչակաւոր հացկատակ մը եւ անծանօթներուն
առջեւ իբր աննման ուղղախօս մը կ'անցնէր : Ուստի
սկսաւ եզան խորվածի մը վրայ մումուալ շատ աղի
է բսելով եւ ընտիր դարեջուրին տեղ սեւը խընդ-
րել, եւ աս ալ անախորժ գտնելով վերցընել
տալ ու երեսը ծամրկել :

Արտը զուարթ երեսով հարցուց թէ ինչ
չուն տոգոհ է : Պարոն Ա. պատասխանեց որ իր
սովորական անկեղծութեամբը պէտք է խոստու-
վանի որ թէ միտք եւ թէ դարեջուրը ստակ մը չեն
աժեր :

— Ետ կը ցաւիմ, ըսաւ լորտը, որ ան
միտք եւ դարեջուրը ճաշակիլդ անախորժ են. բայց
իմ սիրական ուտելիքս չեն անոնք, պարոն, եւ
ես անդ շիական քմաց համարատուն չեմ : Ստու-
գիւ չէի կարծեր, պարոն, որ դուն՝ որ այնչափ
դուրսերը պարտերես, չէի կարծեր որ աս ընտիր,
համեղ եւ ազնիւ կերակուրները թողուս ու եր-
թաս ան յետին ուտելիքը ճաշակես որոնք միայն
իբրեւ ցոյց գրուած են հոն :

— Ո՛վ է ճաշակողը, գոչեց կրակով պարոն
Ա. վա՛ստ ան է որ եթէ ընտիր կերակուրներուդ

Համբ բերանս մնայ՝ միշտ պիտի փնտռեմ. ու մի
թէ ուրիշ լորտի մը տուն սեղանդ ելած Համա-
գամ ուտելիքիդ, անմահական նեկտարիդ եւ Հա-
մայն անուշեղէնիդ նմանը կայ մի: Աս ըսելով
կերակուրներուն վրայ ինկաւ ու սկսաւ լափել:
Ահա այսպէս պարոն Ա- գովելու եւ պարսաւե-
լու հնարը եւ տեղը զհտնալով ազատախօսի մը
Համբաւը ստացեր էր:

Իմ քովս նստած էր դաւառարնակ պարո-
նին մէկը որ քանի այս ինչ կամայն երեւելի լոր-
տին անունը խօսակցութեան մէջ կը յիշուէր, ա-
նոնց ամենուն հետ ալ ծանօթ եւ մտերիմ կ'ել-
լէր, թէպէտ եւ տարին հազիւ թէ չորս հինգ
անգամ ինքը Անտոն կուգար իր դաւառէն:

— Իսիստ կարեւոր զ րծով մը ժողով՝ մը
ներկայ պէտք էր գտնուէի, ըսաւ ինձ, բայց ի՞նչ
օգուտ որ լորտին հրաւերը անհնար էր մերժել:

Հրաւեր ընդ ո՞րիլը իրաւ էր, բայց միմիայն
պակաս տեղ մը լեցունելու համար լորտը դիպ-
ուածով անոր տոմսակ մը խրկեր էր:

Ղաշէն ետքը խօսքը քաղաքականութեան
դարձաւ. ոմանք կը պարսուէին, ոմանք կը պաշա-
պանէին պաշտօնէից ընթացքը: Պարսաւ ոչնե-
րէն մէկը մոլեղնաբար կը խօսէր, մանաւանդ նա-
խազահին դէմ, նենգամիտ եւ մասնատու հայ-
րենեաց անուանելով:

— Ի՞նչու այդքան կը բորբոքիս անոր ան-
ձին դէմ, հարցին ոմանք:

— Այն զի միմիայն նպատակս, ըսաւ,

Թողութեան աչքը բանալ, անոր շահը պաշտպանել եւ թշնամին երեւան հանել⁶ է :

Ա՛Տ, տղորակի մարդկային բնութիւն. նոյն պահուն հասու եղայ որ նախագահին կինը անգամ մը պալատին մէջ կրնակը դարձուցեր է հայրենասիրին կնկանը. « բայց մի զարմանար ասոր վրայ, ըսաւ ինձի խօսակիցս, վասն զի «Ա՛Յ մարջախտնալ մահը դատու, այսինքն 18րորդ Առին բուն իսկ նոյն պատճառ աւ թողութիւն» :

Ա՛ս բաներուն խելքս չի հասնելուն, իսկոյն Էտրիճին դիմեցի :

— Ասանք սօսորական բաներ են, ըսաւ : Անհնարին է երեւակայել թէ բարեւ մը, ակնարկութիւն մը տալէն կամ չտալէն ինչեր կը պատահին : Տաղանդաւոր մարդ մը կը ճանչնամ որ տարի մը քէն պահէց նշանաւ որ կնկան մը հետ թատրոնի մէջ բարեւ տալուն եւ ան ալ չառնելուն, թէ եւ խեղճ կինը ուրիշ հետ զրաղած ըլլալով զինքը չէր տեսեր : Ուրիշ դրագեա մ'ալ ամենեւին չէր համարձակեր մեղադրելու անուանի կոմսուհի մը՝ որ օր մը քանի մը անուշ խօսքեր քսեր էր իրեն, նա մանաւ սնդ իբր խոնարհութեան պատկեր կրնկարագրէր, մինչդեռ բոլոր աշխարհ կոմսուհիին դէմ շանթ կարձակէր ամբարտաւ անութեանը համար :

Բայց Ալմաքս⁷ փալվիուն հայեթի մ'էր օր

⁶ Նոյն իսկ ինքը կըսէ որ պալատականաց պալտութիւնը կնկանը անտանելի էր, որն որ ամեն գիշեր կուլար կրած ցուրտ ընդունելութեանը համար :

⁷ Ալմաքս պարահանդէս մ'էր՝ որուն անդամները

աչքիս ան ատեն նոր եւ սքանչելի աշխարհ մը
կ'ընծայէր, իսկ հիմայ ներսը դուրսը զիտեմ :
Սարժէի որ անոր համայն պաշտպանութիւնները
յաւերթահարսունք են, եւ բոլոր կուսանք՝ հը-
րեշտակներ : Աւագ, ի՞նչ եղան հիմայ անտեք-
ուր են քսան տարիէ հետէ : Ան գեղանի գէմ-
քը խորշոմեր է. հրացայտ աչքերը մարեր եւ
կայտառ ճակատները թմրեր են : Քայց մեր խօս-
քին գառնանք :

Այն միջոցին երեւելի դքսութի մը այն ըն-
տիր կանանց նուիրական կաճառը մտնելու ճիգ
մը կը թափէր : Թէ եւ գեղատեսիլ, խոհեմ,
բարեսէր եւ տէրութեան մէջ յառաջագէմ տի-
կիւններէն մէկն էր, բայց զինքը անդամութիւն չըն-
տրեցին, ի՞նչու համար՝ վասն զի, ըսաւ ընտրու-
հիւններէն մէկը, կին մը՝ մի թէ դքսութի ըլլալովը
չնորհ, հրապոյր եւ նորաձեւութիւն ալ կրնայ մի
ունենալ : Ուստի դացին անկէ ստորինը ընտրե-
ցին, որ քիչ շատ խոնարհութիւն եւ գոհար ու-
նէր : Արբ որ հանդիսին մէջէն կը սահէր կ'անց-
նէր, մէկուն գլխով, միւսին ժպիտով, ասոր փրօ-
փրսութ մը, անոր նայուածք մը տալով կը բարե-
ւէր եւ վերջապէս ամենուն ալ զատ զատ խօսք մը
կը նետէր : Սակայն դարձեալ աս ձեւերովը զուրկ
էր ան մեծանձնութենէն, փափկութենէն եւ
փորձառութենէն՝ որով կին մը անխռով կը մեայ

Կոնտոնի էն նշանաւոր եւ նորաձեւ տիկիւններէն կը բաղ-
կանային, եւ հոն մուտ ունենալը ամենազօրութիւն բան
մ'էր :

իրմէ վեր եզոզներուն ալ առջեւը : Ատրիճ ըսաւ ինձ :

— Անտարակոյս կը ճանչնաս դու աս նորընտիր անգամուհին որ ատեն մը Աօրք քաղաքը իբրեւ հասարակ կին մը պարահանդէսը կը տեսնէիր, եւ հազիւ թէ Անտոն տարին մէկ երկու անգամ կ'երեւէր. իսկ Ամաքս երազին մէջ անգամ տեսած չունէր անշուշտ :

— Ի՞նչ, իրաւ անէ, գոչեցի, երբէք չէի երեւակայեր որ անանկ աննշան կին մը ամենընտիր ընկերութեանս գաղաթը հասնի եւ անգին դքսուհին դուրս մնայ :

— Ի՞նչ կը դարմանաս, ըսաւ իմ Մէնտորըս, թերեւս աս յաջողութիւնը բուն իսկ աննշան ըլլալուն համար ձեռք ձգեց : Թէ որ աշխարհ աւելի հասկընաս՝ պիտի տեսնես որ ինչպէս ամեն բանի՛ նոյն պէս նորածեւ եւ փառազարդ ժողովի մը գլուխը անցնելու համար երկու միջոց կայ. նախ՝ բնածին աննկուն գերազանցութիւն մը՝ որ երբէք լուծի տակ չիյնար, այլ գոռալով իշխանութեան կը դիմէ եւ շանթահարելով կ'ստանայ. երկրորդ՝ յարատեւ, չարքաշ եւ անշուք հլութիւն մը՝ որ ծանր ծանր կը քալէ, քաջալերութիւն կ'սպասէ եւ չի փայլիր : Առջի կերպը բուն եւ վտանգաւոր է. վասն զի հետամուտ եւ հակառակորդ կը հանէ, միւսը՝ շատ մը իյնալէն եւ ելնելէն ետեւ երբեմն նպատակին կը հասնի : Այնպէս աս կոմսուհին՝ որուն ամուսինը յանկարծ անբաւ ժառանգութեան մը վրայ նստաւ,

ոչ փառասիրութիւն, ոչ տաղանդ, ոչ շքեղութիւն ունենալով՝ այս պանծալի աստիճանին հասաւ, եւ դքսուհին որ զհրազոյն արժանաւորութիւններ ունէր՝ դուրս մնաց: Ասոր բուն պատճառը ան է որ աս շրջանին մէջ պարտող մանր եւ աղօտ լուսաւորները վախցան որ դքսուհին անհրաժեշտ արեգական առջեւը բոլորովին մութը կ'իջնան:

Արքոր Ատրիճ գիտողութիւնները կը շարունակէր, պարահանդէսին աւարտը հասաւ եւ ամեն մարդ դուրս ելնելու կ'արտօր: Շատ բնական բան մ'էր ան միջոցին պատահներու հետը հետը ըլլալը որ իրենց տիրուհիները օգէն եւ հովէն պատուարեն. բայց երբ որ տեսայ որ ասպետը շալերով եւ վերմակներով իր կողակիցը կը ծածկէր եւ սիրով կը պատուիրէր անոր որ հովէն զգուշանայ, զարմանքս եւ խնդրքս չի կրցայ զսպել: Ասան դի շատ լաւ դիտէի որ ասպետը մազի շափ չէր սիրէր իր կիներ, որուն ուրիշ անձի մը հետ ունեցած մտերմութիւնը բարեկամութեան սահմանէն ելեր էր: Աս ուրիշ անձն ալ հետ ուն կեցած՝ կիներ կը դիտէր:

Ատրիճ զարմանքս տեսնալով չարամտութեամբ մը ականջիս փսփսաց:

— Աս ալ լիովին համամիտ եմ քեզի. խիտ նշանակելի բան մ'է աս, բայց չէս դիտեր անդին կնկան հայրը ու մայրը որ անհամար ժառանգութիւն ունին փեսանունն ձգելու, ինչպէս կ'ըզմայլին ասպետին ամուսնական սիրաշարժ ակնա-

ծուծիւներուն վրայ : Իսկ զիմացը կեցող անձը
ինչպէս կրնայ ընտիր բարեկամ մը համարուիլ եր-
բոր եւ ոչ քայլ մը կ'առնու. կնկանը շալը շիտկե-
լու :

Ար իջնելու վրայ էի երբոր իմ ազգականս
լորտ Ա - տեսայ, որ գիտնական անձ մ'էր, եւ
զիս միւս օրուան ճաշին հրաւիրեց : — Պիտե՛ս,
ըսաւ ինձ, որ ես պարզասէր եւ անշուք մարդ
մ'եմ : Ուստի չի կարծես որ լորտ Ա - ին փառա-
ւոր խնձոյքը կ'երթաս : Սակայն անոր տեղ քե-
զի մտաւոյ անունդ մը ունիմ տալու : Եսկէ ե-
տեւ կոչնականները անուանեց, որոնցմէ մէկը
բանաստեղծ, միւսը պատմաբան, երրորդը դա-
տաքննիչ եւ չորրորդը խորունկ թուաբան մ'էր :
Ես այիտի ուսումնափայլ տկումբի մը առջեւը ել-
նելու համար դողս բռնեց : Բայց ազնիւ ազգա-
կանիս ըսելուն որ խոհեմութեամբ կարող եմ մաս-
նակցիլ նոյն ժողովին, ընդունեցայ հրաւերը :

— Ար տեսնե՛ս, ըսաւ լորտ Ա -, որ աս
դարուս երեւելի հանճարները քաջալերելը պարտք
կը համարիմ եւ սեղանս միշտ բաց է անոնց :
Այլ կը դասեմ անոնք գուքսերէն եւ կոմսե-
րէն : Ես ալ անհոգութեամբ մը հարցի թէ պա-
րոն Լագէնտը արդեօք ներկայ պիտի գտնուի :
— Ո՛հ, ոչ ամենեւին, Եստուած չընէ : Են
մարդը ճոռումաբան է եւ ամենուն լեզուն կը կա-
պէ : Ես շատ անուանի քերթողներ եւ շատա-
բաններ չեմ սիրեր : Ուստի թէ որ դուն ալ ին-
ձի պէս պարզ եւ անպարզ բանականութեամբ կը

շտանաս, աներկմիտ եմ որ իմ վոքքիկ ակումբ
բէս պիտի ախորժիս :

Միւս օրը Աշտիճը տեսայ :

— Մայէ որ խելքով չի փայլիս, ըսաւ. ա-
պա թէ ոչ՝ լորտ Ա. - գքեզ իրեն իմաստասիրա՛ւն
հացկերոյթին ուրիշ անգամ չհրաւիրեր : Ա. ան
զի մեր Ազգէնա բարեկամը գրականութեան
գաշտին մէջ շանթահար կործանեց՝ իրաւ՝ իր
հակառակորդները, բայց ինքն ալ մինակ եւ թա-
փուր մնաց :

Հոս Ազգէնտին վրիպակներուն եւ աղե-
տիցը վրայ քանի մը խօսք ըսելը անպատեհ չեմ
համարիր :

Ազգէնտ դիտուն, ուշիմ եւ եռանդուն
անձ մ'էր : Ատեն մը ուսմանց եւ հնութեանց
անուշ աղբիւրէն ծարաւը անցընելէն ետեւ, սկը-
սաւ այրիլ ու մրկիլ որ աշխարհիս մէջ մեծ ա-
նուն մը ձգէ : Արդէն համալսարանին նեղ շը-
ջանին մէջ մեծ պատիւ եւ իշխան թիւն ստա-
նալով երջանկութիւն եւս վայելելը իր ձեռքն
էր, եթէ մէկ կողմէն փառասիրութեան եռան-
դը անսահման եւ միւս կողմէն աշխարհական
գիտութիւնը թերի չըլլար :

Աշտարանի գաշտը սահմանաւոր եւ զը-
բականութեան արհեստը չոր եւ ապարդիւն գը-
տաւ : Ասեմախոհ մարդ մ'էր Ազգէնտ ու
ծերակուտին անգամ ըլլալը իր մէկ հատիկ փա-
փաքը : Ան հրաշագան եւ հոյակապ մարդիկը՝
որ երբեմն իրը քաղաքագէտ, տոննաբան եւ

իշխանապետ անմահ կանգնեք, իշխանութեան
եւ համբաւոյն թեւերուն վրայ ելէր ճոխութեան
մէջ կը լողային, ահա ան մարդիկը իր երեսակա-
յութիւնը անդադար կը բռնկեցնէին, արիւնը
կը բորբոքէին: Արբոր Ազգէնա տեսաւ որ ա-
նունը քիչ մը քաղաքին մէջ հաշակուեր է, թոթ-
ուեց ծառայութեան կապերը, թողուց աշակերտ
ու թոշակ քամահարելով, եւ առ ձեռն ապրուս-
տին վրայ անխոյժ եղած՝ մազապուր ազատեալ
բանաւորի մը պէս դուրս ինկաւ, հաղիւ թէ
գրգանին մէջ մէկ տարուան ապրելիք ունենալով:

Աւ ի՞նչ հոգ ունէր Ազգէնա մաածելու.
դրիչը ոսկիի հանք մ'էր, բաւական էր որ շարժէ:
Պարագեաք եւ լրագրապեաք տարին միլիոններ կը
շահէին: Արդարեւ նախ պատիկէն սկսելու էր,
բայց Ազգէնա չէր գիտեր ինչպէս սկսի: Իր համ-
բար առաջնորդեց իրեն եւ զանազան գուռներ
առջեւ բացաւ: ուսկէցներս մտնել չուզեց: Ար-
բոր Ազգէնաի առաջարկեցին որ հանդէսներու
օգնական խմբագիր ըլլայ, գրեթէ յանձնառու ե-
ղաւ՝ գիտելով որ շատ մը գրագէտներ նոյն կեր-
պով գերագոյն պաշտօններու հասեր են: Բայց
տեսնելով որ դրութիւնները մամուլը չանցած ու-
րիշին քննութիւնը եւ սրբադրութիւնը կը կրեն,
կրակ ու բոց փշեց ու մէկդի քաշուեցաւ: Ան-
կէ ետեւ հարուստ ձեռագրավաճառի մը քով
իրրեւ քննիչ խորհրդական խնդրեցին, սակայն,
թէ եւ ինքը բազմահմուտ եւ նրբաճաշակ հեղե-
նակ մ'էր, իր ժամանակին եւ քաղաքին ճաշա-

կը բնաւ չէր ճանչնար, թող թէ տոհմակիցնե-
րունը: Քանի մը տպագրիչներ յորդորեցին որ
վէպեր շինէ. սակայն, թէ եւ տեղեակ էր Յու-
նաստանի բարքերուն, բնիկ երկրին սովորութեանց
լիովին անհմուտ էր. վասն զի յունական դրոշմ
չի կրող իր մը միշտ զգուելի էր աչքին ու սե-
ւաթոյր: Ոմանք ալ շատ ստակ խոստացան իրեն
թէ որ քաղաքական ազդու պարսաւատետար մը շա-
րագրէ: Իրաւ է որ թուրքի դէպք ջուրի պէս կը
մեկնէր, բայց Անգղիոյ քաղաքական կուսակցու-
թեանց վրայ վեր 'ի վերոյ տեղեկութիւն մը ու-
նէր. իսկ արտաքին քաղաքականութեան վրայ՝
անոր նշոյլն ալ չէր ստացեր: Աւերջապէս ականա-
ւոր խմբագրի մը խորհրդին հետեւելով սկսաւ
Անգլո-ճառեր անունով հանդէս մը հրատարակել
որուն նպատակն էր ազգին այլ եւ այլ իշխանա-
պետներուն ընթացքը քննել եւ յայտ առնել:
Ապզէնտին հանձարը ակներեւ կը փայլէր նոյն
գրութեան մէջ. բայց ինչ տաղնապ եւ տհա-
կաւ վրան երբոր ըսին իրեն թէ 'ի դուր կ'աշ-
խատի, եւ թէ բնաւ այնպիսի գործ մը չեն խրնդ-
րեր իրմէ, հապա կը պահանջեն որ մասնաւոր
կուսակցութեան մը մարդիկը եւ արդիւնքը գո-
վաբանէ, իսկ ներհակ կոչմինք ինչ խնդիր եւ
ինչ առաջարկութիւն որ յուզէ՝ գեանէ գեաին
զարնէ: Ապզէնտ սկսաւ իր խրատատուն հետ
աս անխրաւ խնդրոյն վրայ գէժաւ գէժ տրամա-
բանել ու վիճել: Սակայն իր խորհրդատուն մի-
նակ կը ծիծաղէր ու կրտէր անոր, որ զարմանալէն

չի դադարիր քանի մտածէ որ համալսարանի մէջ մըր-
ցանակ տանող մէկը այնքան անփորձ եւ խակ ըլ-
լայ : Ազգէնտ կրակ կը դառնար տեսնելով որ
իբր վարձկան գրադէտ մը՝ օտարին դրդմանը եւ
թելադրութեանը համաձայն գրիչը շարժելու եւ
իբր յատուկ համազուծը եւ տեսիլը նկարագրելու
իրաւունքը փարատելու կը սնդեն :

Աւտի իր առաջին մեծ նպատակը՝ որ էր հա-
տարակութեան կործինքը ուղղել եւ իշխել, չի
կարենալով ՚ի գլուխ տանիլ, Ապողոնի քնարը ձեռք
առաւ, կարկառուն պատմութիւններ՝ կիսմաշ
քերթուածներ՝ զոր ատեն մը վարժարանը հիւ-
սած էր, կոկիկ եւ վառվռուն ոտանաւորի ձեւով
ի լոյս հանեց, եւ ակնկալութենէն վեր իսկոյն
ժողովրդեան մէջանուն եւ յարգ ստացաւ :

Ան որ ատեն մը աւուր հացի կարօտ էր, ա-
հա սկսաւ ձեռքի վրայ պարտիլ : Իր վարժա-
րանին բարձրադիր հին բարեկամները դիւքը կը
հռչակէին բոլոր աշխարհի իբր « նորահրաշ
հանճար մը », որպէս զի անոր կռնակէն իրենք ալ
յարգ ստանան : Ամեն դուռ բաց էր իրեն եւ եր-
կու սեռին ալ ընտիր ընտիր ընկերութեանցը
հանդիսակից կ'ըլլար : Յիրաւի ան ժամանակին գի-
սաւոր աստղն էր դարձեր Ազգէնտ, եւ դուռ-
դութիւնը՝ զոր նեղութեան ատենն ալ չէր թո-
ղեր, հիմա բարձրագլուխ կը տիրանար չորս դին
եւ գերագոյն աստիճանի բարձրանալու կը մոնչէր :
Աս յոյսը միշտ վառ էր սրտին մէջ, եւ տակա-
ռին լաւ տեղեակ չէր որ գրական մտրդուն կեան-

քը ինչ փառքի, ինչ դժուարութեանց եւ ինչ փուշերու վրայ հիմնուած է :

Վարականութիւնը մեզի իբր ծաղկաւէտ շաւիղ մը կը թուի : Սայդ է, որ եթէ տաժանելի զբաղումէ մը զէպ յայն դառնանք՝ ակտիւելի զուարճութեան մը կը հանդիպինք : Իսկ թէ որ իբր պարտաւորութիւն եւ մանաւանդ իբր պահանջ զորք գոնէնք, առջեւնիս փշայից դաշտ մը կ'ենլնէ : Եւկարը անգամ եթէ ումպ ումպ եւ ատեն ատեն ըմպենք՝ զմայլելի եւ ուրախարար է, իսկ թէ որ ստէպ ճաշակենք, եւ մանաւանդ թէ որ մեր կամոց դէմ զմեզ ճաշակելու քշեն, դառն, անհամ եւ նոզկալի կը դառնայ մեր քմաց :

Հազա ինչ բունք ան գրագէտներուն որոնց դրիչը մինակ օրական ապրուստ մը շահելու համար կը շարժի, վեհարհուրհուրներ, սրտահաս ըզգացումները կը թողուն, փցուն, անշահ եւ անկարգ իրաց ետեւէ կիյնան, իրենց բարձր կոչումը կը մոռնան, եւ հանճարնին սնտի, շնչին եւ մեքենական պարապումի վարժելով կը հալի, կը մաշի եւ կը մեռնի : Բայց մեր խօսքը անոնց չէ որոնք փորձ եւ սահուն գրիչ մը սեծին, եւ ահա աս կարգէն էր նաեւ Վազէնա : Սակայն ցաւալին ան է որ առջի յաջորդութիւնը ստանալէն ետեւ Վազէնա փառքին համեմատ առաջ չգնաց : Թէպէտ եւ Թէպէտը աստու կարգացեր էր, բնու Վազրի յէրը չէր ճանչնար, կամ թէ որ զիտեր, անտարակոյս սահեաւեալ առնը աչքին դարկած պիտի չըլար : Աստուգամ էրբոր հարստ մարդը կը խօսի

եւ մանաւանդ իմաստութեան վրայ կը խօսի : Իմաստոնոյ վայելէ լուել, ուչ գնել եւ գովել, թէ որ կը փախաքին գոնէ իմաստունի կարգը դասել ր :

Աս ճարպիկութենէն բոլորովին զուրկ էր Ապղէնտ, եւ երբօր գանդատելով իր Աորուէլ բարեկամին կրտէր, թէ ինչո՞ւ համար չգտնուի գրական մարդ մը որ Աշխարհի, Բարբի եւ Սուրիճտի մը կայութիւնը ստանայ, կերեւի որ Աորուէլին սատարած պատասխանը չէր ըմբռներ, թէ « Ան լուսաւոր աստղերը իրենց դարուն մէջ նշանաւոր գիտնական ու միանգամայն վարպետ եւ բանիբուն պատահաններ էին :

« Աւստի թէ որ միտքդ դրեր ես լորտերուն մէջ փայլել եւ գովուիլ, ըսաւ Աորուէլ, շատ կը սրխալիս. թէ որ անոնց շուքին տակ բանի մը տեղ անցնիլ կը ցանկաս, հաւատի եղեր որ բան մ'ալ չես ըլլար : Արբէք արժանաւորութեամբդ անոնց աչքը չես կարող մանել, հապա գուն ալ մէկուն պէս հա, հա, հա, ըսէ եւ ներբող մը գրէ : Թող անպիտան երեւի, ան ժամանակը թերեւս յաջողես : Ադաթէ ոչ՝ խորհրդիս անսա, տպագրիչէդ մի հեռանար եւ հասարակութիւնը իբր քու գլխաւորդ երկու ձեռքով բռնէ ու գրիկէ : »

Աս խորհուրդս ծանր եւ անսխորժ եկաւ Ապղէնտին որ տեսակ տեսակ փաստերով սկսեր էր դիմաբանել, բայց Աորուէլ կարճ կապեց յանկարծ հարցունելով անոր, թէ Աորու Պին կամ Սին տունը երբ գնաց ճաշի : Ապղէնտ ըսաւ որ

ինը ամսէ վեր չեն հրաւիրեր զինքը :

— Արծեմ թէ, պատասխանեց Աորուէլ, կամաւ քեզի ժամանակ տուին որ զարմուռ անունը շատցընես. իսկ դուն անփոյթ կեցեր ես : Մտիկ ըրէ ինձ, թէ որ բազմածին ըլլալէն կը խորշիս, գիտցիր որ անունդ լիովին անհետ կը մարի : Բայց լորտ Ա-ին ասունը ստեպ կերթայիր եւ հոն ուսումնական տնօրէնին առաջին դասը ունէիր. միթէ հիմա չե՞ս երեւիր :

— Արբէք երեւելիք չունիմ :

— Ուրեմն կուր ըրիր, ըսաւ Աորուէլ :

— Այո :

— Բայց ինչո՞ւ համար :

— Չնչին վիճաբանութիւն մը ելաւ շոմերոսի մէկ զլխին վրայ : Բայց Ա- լորտը նախ եւ առաջ յունարան չէ :

— Միթէ անոր այդպէս երեսին ըսիր մի :

— Հապա ի՞նչ պիտի ընէի :

— Արեւելէ բազմութեան ալ առջեւ :

— Անշուշտ. սեղանի վրայ էինք եւ ամեն մարդ ինձ իրաւունք տուաւ :

— Միտելի Ազգէնտ, պատասխանեց Աորուէլ, ես քեզի իրաւունք չեմ կարող տալ. հապա կը նայիմ որ պինտ գլուխ մէկն ես : Ա ստահեցիր եւ հաւատա՛ ինձ որ, բաց 'ի ուսումնական ընկերութեան մը մէջէ, ուրիշ ո՛ր տեղ որ փայլելու գես՝ 'ի զուր պիտի աշխատիս :

— Բայց ուսումնագէտ մարդ մը...

— Աշխարհի մարդ չէ. մտնաւ անդ երբոր

դրականութեամբ կ'ապրի :

— Աւրեմն ինչո՞ւ համար պարոն Օ, եւ պարոն Բ, այնքան բարձր ելեր են :

— Անոնք առանձինս մասնաւոր արհեստ մը, կամ անկախ հարստութիւն, կամ բարեկամ եւ կռնակ, կամ քաղաքական տաղանդ ունէին, եւ կամ բարլամէնդի անդամ էին : Սակայն ընկ գրականութեամբ անհնարին է որ խնդրածդ ըստանաս, այսինքն մեծամեծաց բարեկամութիւնը : Տեսակ մը անըջական տեսիլ մ'է ան որ զմեզ դէպ իր դուրը կը հրապուրէ եւ հոն մեր բանական իշխանութիւնը կը կործանէ . մանաւանդ կը նմանի ան շրջմոլի ոգեկան փայլակներուն որ ուղիղ ճամբէ մը կը խոտորեն ու կը մոլորեն զմեզ եւ կը տանին մօրուտ եւ գայռոտ անդունդ մը կը դահապիտեն : Մի մօտիք անոր մահաբեր եզրին : Պարութեամբդ զուարճացուր մեծերը եւ փոխարէն հովալիւր շնորհակալութիւն մը կ'ընդունիս : Օրաուպէ անոնց ու Բերէս ծառայութիւնդ վարձատրեն . բայց թէ որ յանդգնիս տաղանդդ՝ նոյնպէս Հոմերոսի վրայ ունեցած թիւր տեսութիւննին երեւան հանելու, ստոյգ եղիք որ անվրէպ դքեզ ծովը կը նետեն :

— Ադ ինչ քաջալերական նկարագրութիւն է, մեմուաց Առդէնտ երեսը կախելով :

— Իմ նպատակս է ըստ կարի բուժել անքու մոլար համոզումդ, որ բռներ կեցեր ես եւ որով կը մտադրես թէ դրազիտական արժողութեամբդ կարող ես ելնել վերսնալաս վաճառա-

շահ, շահախնդիր, շուսլ ու քաղաքական պետութեան մէջ, ուր որ նորեկ արհուրականներ անխափն եւ զուտ մնալու համար չորս դինին պատքաշեր սմբեր, միջին դասը ունայնասիրութեամբ եւ փառամոլութեամբ ուռեր ապականեր են : **Մ**ի թէ կը յուսան որ գրագիտին մեղմուկ ձայնը այսպիսի մրկալից որոտման ատենը լուի :

Աս էր ահա աշխարհային մարդու մը խրատը գրագիտի մը, որուն խելքը չէր հասներ աս բաներուն եւ վիճաբանելու պատրաստ էր : Բայց վերջապէս **Ա**զգէնտ՝ ճարը հատած՝ **Ա**նտոնի մէջ երկար յաշեւէն ետեւ ուրիշ գրութիւն մ'ալ հրատարակեց եւ իր փառասիրութեան ոսկեգոյն երազները ցիր ու ցան եղան : **Յ**իրաւի ճարտարահիւս եւ հմտական գործ մ'էր ան, բայց հասարակութիւնը չէր կարգար : **Պ**ոռոզութեամբը իր բարեկամները երեսի վրայ թողուց, եւ անոնք ալ հարկաւ զինքը մոռցան : **Ո**ւստի **Ա**զգէնտ նորէն եկած տեղը դարձաւ առաջինէն աւելի թշուառ :

Աս պատմութիւնը արդէն դիտնալով յայտնի է որ լորտ **Ա**լին վրայ, որ դիս ճաշի հրաւիրեր էր, աղէկ դադափար մը չունէի :

Այոստմանս համաձայն տունը դասցի եւ ըստուգիւ տեսայ որ լորտը ըսածին պէս պարզամիտներով միայն կը շատանար : **Ա**սան զի կենացս մէջ այնպիսի միամիտ մարդկան բնաւ չէի հանդիպեր : **Ս**ակայն պարզամիտ ըսելով ի՞նչ կ'իմանար լորտս՝ անկարող էի բմբռնել. աս իրաւ է որ

Տոյն բառով ճշմարտաբան չէր նշանակեր :

Բայ իլորտէս ուրիշը բերանը չէր բանար :
Բանահիւսը պատմաբանէն կը շրտնուր ու կ'երկրնչէր , պատմաբանը թուաբանէն եւ ամենը մէկէն իմ լորտէս : Աստի համեղ ճաշմը ճաշակել եւ ազնիւ լորտիս բերնէն 'ի վար հախուիլ եւ արտաշնչածը իբր պատգամ՝ ընդունիլ՝ աս էր մի միայն հոգերնին . կ'երեւար որ բոլորն ալ Ատրիճին դասը քաջ գիտէին , որ էր չի վայլիլ :

Օգարմանալին ան էր որ իմ ազնուական ազգականս՝ որ քիչ շատ գլուխ ունէր , այնպիսի բնկերներէ համ կ'առնուր : Ասոր բուն պատճառը շատ չանցաւ ակներեւ տեսայ : Ամեն կոչնականները ուշադիր ուկնդիրներ եւ փողակոկորդ ծիծաղողներ ըլլալէն զատ , միաբերան կը խոստովանէին սր լորտը աննման ճողոմխօս մընէ : Այն պահուն Ախշիէօին զարմացողացը վրայ Աւալբօլին ըսածը միտքս ինկաւ . թէ՛ Ախշիէօլեզուն չի շարժած անոնք քահ քահը բարեբաղդաբար կը ձգէին . վասն զի եթէ խօսելուն ըսպասէին՝ բնաւ խնդալիք բան մը չէին գտներ : Իսկ ան պարոնը , որուն դատաւքննական հանձարը լորտ Ա - այնքան գովեց , եւ որմէ շատ բան կը յուսայի , մինակ մէկ խօսք մը գիտէր եւ վարդապետական ձայնով մը ստէպ կ'արտաբերէր լորտը խօսելու ատեն : Ա՛հ , քանի ընտիր , ս՛հ , քանի սքանչելի :

Յանկարծ քերթողը ստք ելնելով ըսաւ լորտին որ իր հրաւերին ոտանաւոր պատասխան մը

ունի տալու . ուստի խնդրեցին որ կարդայ , բայց ինքը ներում հայցելով ըստ :

— Չեմ յանդգնիր զան կրկին կարդալ իմ գէշ ու խորդ ձայնովս ազնիւ լորտին առջեւ , ուրուն քաջահնչիւն արտասանութիւնը այնքան աւուրն ստացած է լորտերուն ժողովոյն մէջ : Աւստի թէ որ իմ ազնիւ լորտս պատուասիրէ . . .

— Այո՛ , այո՛ , շատ իրաւամբ ըսիր , պառացին ամենքը , լորտ Ա - ամեն բանի մէջ յաղթական պահը կը տանի :

Անհամբեր կը դիտէի որ ազդականս աս դրժուարին պաշտօնէն ինչպէ՛ս պիտի ազատի . բայց տեսայ որ բնաւ դժուարութիւն չի ցըցուց , այլ մանաւանդ աս առաջարկութիւնը իբրեւ շնորհ եւ պատիւ համարելով՝ ստանաւորը ձեռքը առաւ եւ սկսաւ մեծաձայն կարդալ : Բանատեղծը հիացմամբ մնաց եւ ըստ որ իր քերթուածը իրեն աւինմանալի եկաւ , ըստ որում լորտը շատ ազուոր արտաբերեց : Ամեն կոչնականք գոհութիւննին յայանելէն ետեւ նորէն բաժակները լցան եւ լորտը ուրախութենէն կը թռչէր :

— Շատ կը ցաւիմ , ըսաւ , որ Պլէնտ սեւ պուհը ուրիշ տեղ խօսք տուած ըլլալով՝ կարող չեղաւ հոս դալու : Աիրուն մարդ մ'է ան , եւ ժիշտ կատակ կամ նոր լուրժը կունենայ ըսելու : Ամեն մարդ գլուխ ծռեցին եւ ես ալ սկսայ մրտածել որ Լշարիճին խօսքը ելաւ թէ պէտք չէ մեծատանց առջեւ փայլել :

Միւս օրը բարեկամս տեսնելով ամեն բան

պատմեցի անոր եւ ըսի :

— Յիրաւի զարմանալի բանը ան է որ շատ անգամ ուսեալ եւ դիտուն անձինք , որ եթէ փափօքին՝ քաղքին էն անուանի մարդոցը հետ կրնան տեսնուիլ , կ'ելեն վար մարդիկներ իրենց սեղանակից կ'ընեն : Մանաւանդ մէկը հը ճանչնամ որ թէ պաշտը եւ թէ ծերակուտին մէջ ատեն մը երեւելի հանդիսանալէն ետեւ , հիմա նախագաս կը համարի իր անպիտան դեղափաճառին եւ անպիտանագոյն դերձակին հետ սեղան նստիլ եւ զուարճանալ , թէ որ ասոր մարդասիրութիւն կ'ըսեն , իստ հեռու քշել է աս մարդասիրութիւնը :

— Աիմանամ որն է ակնարկութիւնդ , պատասխանեց Լյարիճ , բայց աս բանիս բուն դրդիչը մարդասիրութիւնը չէ , այլ անհողութիւնը : Այնպիսի հիւրերու հետ հաղորդակցիլը չէ թէ սնապարծութենէն , եւ կամ լորտ Ալին պէս փայփայում եւ շողջքորթութիւն ընդունելու համար է , հասլա ան անձը իր մտական կարողութիւնները ժամանակ մը լարելէն եւ յոգնեցընելէն ետեւ , պահ մը թոյլ եւ անգործ պահելու կը խոնարհի : Ան մարդը կը նմանի ան լորտ Սոմբրսին զոր այսպէս կը նկարագրէ Սվեֆտ : « Խօսակցութեան բնաւ ճաշակ չունէր , ու մինակ կարգալ եւ խորհիլ կը սիրէր . իսկ պարապոյ պիտ ժամերը տգէտ լուսարարի մը կամ հաւաւտարիմ ծառային հետ կ'անցընէր » : Խօսքս սա է որ ամենադիտուն մարդիկը միշտ զիտնական

ընկերութենէ չեն ախորժիր . այլ երբեմն կուզեն
հանգչիլ, ինչպէս որ մենք կը հաճինք հանգի-
սական զգեստնիս մերկանալ ու անական լայն եւ
արձակ լաթերու մէջ հանգիստ երերիլ : Բայց
միտ դիր որ աս դիտողութիւնս բնաւ լորտ Ա -իդ
չի յարաբերիր :

— Տարակոյս չկայ, ըսի անոր :

— Մեզի մօտեցող եւ գլուխը ծռողն ալ
տարակոյս չունի, ըսաւ Լատրիճ :

Եւ նոյն միջոցին Պ. Պլէնտ, որուն բա-
ցակայութեանը վըայ լորտ Ա -կը ցաւէր, քովերնիս
եկաւ : Եկնածու, խոնարհ, ու պաշտօնասէր անձ
մը կ'երեւար, եւ որչափ վարձացայ երբոր Լատրիճ
ըսաւ անոր :

— Մի թէ աս օրերս լորտ Ա - բարեկամդ
տէրութեան պաշտօնի պիտի հասնի :

Բայց զարմանքս աւելցաւ երբոր Պլէնտ աչ-
քը շատ մը քթթեղէն եւ ժպտելէն ետեւ պատաս-
խանեց :

— Այսպիսի խօսք մը կը պտըտի իրաւ, բայց
դեռ դահլիճին մէջ խնդիրը չեփեցաւ որ երեւան
ելնէ :

Պլէնտ սեպուհը հեռանալով Լատրիճ ըսաւ
ինձ :

— Ես անուշ սեպուհը լորտ Ա -ին հայ-
կերոյթին ներկայ չի դանուելուն կարծեմ թէ մեծ
կորուստ մը ըրիր :

— Եւ ատ կը բաղձամ դիտնալ ինչպիսի մարդ
եւ ինչ բնութեան տէր է :

— Յիրաւի ես ալ անգէտ եմ , ըսաւ Աշտ-
րիճ . մինակ աս գիտեմ որ շատ մը կանանց պէս ամենեւին բնաւորութիւն չունի :

— Ուրեմն ինչո՞ւ լորտ Ա - ին աչքին լոյսն է :

— Այսան զի իր լուսբեր պոչն է , ըսաւ Աշտ-
րիճ , եւ հիմայ քեզի հետ փաստ կը դնեմ որ անշուշտ այժմէն զնայ անոր վրայ լսած պաշտօնը իմաց տալու (թէ եւ բնաւ լսած չունի) եւ հարցընելու թէ նոյն լուրը իրան է թէ ուրտ : Թէ որ լուրը անհիմն է անգամ , գէթ լորտին առիթունի ըսելու թէ ինչպէս աշխարհ մեծ համարում ունի վրան :

— Ի՞նչ կըրես . ուրեմն անոր պաշտօնի հասնելուն խօսքը բնաւ չկայ :

— Ալ ոչ ամենեւին , պատասխանեց հեղնամիտ ընկերս : Արդէն Պլէնտին տկար կողմը գիտնալովս , որ է ամեն բանի իրազեկ եւ հասու թուիլ . ան լուրը ես հնարեցի եւ արեւը մարը չեմ տած՝ պիտի տեսնես որ նոյն ստայօդ աւետիսը բերնէ բերան , Պլէնտին միջոցաւ , գրեթէ բոլոր քաղաքիս մէջ պիտի տարածի :

— Ուրեմն ամեն բանին տակէն կ'ենէն ան մարդը :

— Անշուշտ . եւ ասոր նշանաւոր փորձը ունիմ գերմանացի իշխանի մը հետ վարած խօսակցութենէն :

— Իսնդրեմ պատմէ , ի՞նչ է , հարցուցի , պաւոր բան մը յուսալով :

— Անգամ մը լորտին մէկը , որուն ուղեկից

էր նաեւ Պէնտ սեպուհը, գերմանացի կայսրնա-
տիրի մը ապարանքը գնաց, որն որ երեւելի էր կա-
ռուցած հոյակապ պալատներուն համար, եւ յո-
րոց մէկը շատ սիրելուն Պափորիգա կ'անուանէր :
Պէնտ սեպուհը առջեւը ելաւ եւ կայսրնատիրը
գուարթագին հարցուց անոր թէ՛ մայրաքաղաքին
մէջ ո՞ր բանը աւելի սիրեց, թէ՛ Պափորիգան տե-
սաւ մի . եւ թէ՛ ճաշակը ինչպէ՞ս կը դոնէ : Պէնտ
սեպուհը արդէն լած ըլլալով (թէ եւ բնաւ տե-
սած չունէր) որ Պափորիգա անուն չքնաղագեղ կին
մը կայսրնարին աչքին լոյսն էր, խօսքի տակ չի
մնալու համար անշիտթ պատասխանեց զլուսը
ծռելով թէ Պափորիգան ամենագեղանի կին մ'է
որուն նմանը տեսած երբէք չունէր : Հանգիսա-
կաններէն օմանք այլայլեցան : Բայց կայսրնա-
րը աս վրիպակին վրայ շատ գուարճանալով Պէն-
տին աւելի օգուտ քան թէ վնաս հասուց :

— Ինչ եւ է, ըսի, ան սիրուն սեպուհը
պէտք չէիր խաղցրնել անանկ անհիմն լուր մը
տալով :

— Հաւաստի եղեր որ դէն չունի : Արանի
թէնոր կատակ մ'ալ շինէի եւ տայի անոր, վասն
զի օրականը անսով կրնար վաստրկիլ՝ թէ լուրը եւ
թէ կատակը Ա - լորտին հաղորդելով որն որ ու-
րիշներուն խելքը մասիկ մասիկ կ'առնու ու կը
ծախէ, ինքը մտական դրամագլխէ զուրկ ըլլա-
լուն : Ապահով եմ որ Պէնտ իմ առած լուրիս
վրայ ճաշի նոր հրաւեր մը ստացաւ եւ նոքէն դո-
վեստ լսեց :

— Ի՞նչ անդուծեա, ըսի բարեկամիս :

— Ենդուծ մի. միծէ անդուծիւն է մարդու մը իր կոչմանը մէջ նպաստել. ընտիր ընկերուծիւններու մէջ ապրիլը մի միայն նոյն արհեստին համար չէ՞ մի : Ես միջոցիս իր պահարանը ծաղրական զրոյցներով լեցուն է : Թեպէտեւ Ելքիտանին ըսածին պէս կատակ մը բերնին մէջ համահաս չունի : Մտած ելած տունը, ժողովի մէջ եւ ամեն տեղ իր շահուն եւ ուրիշներուն զուարճուծեանը համար սերտած կատակը՝ աւօրեայ լուրերով կը քշէ թատրոնական ձեւով մը :

— Ի՞նչ է սր իր սեպհական արհեստը ատ է :

— Տարուիցս մի կայ. եւ արհեստի մը գըլուխը դասուիլը պզտիկ արժանաւորուծիւն չէ կարծեմ : Ուստի Պլէնտ սեպուհն ալ լորտերու եւ տիկիներու սիրականն է. ընտանիքը ապուշ կրթեր մնացերէ սա յաջողուծեանը վրայ, ըստ որում Պլէնտը հօրը տեղ կտաւալածառ մը ընելու դիտաւորուծիւն ունէին :

— Ի՞նչ զարմանալի բան :

— Օջարմանը չէ, ըսաւ Լյարիճ, քիչ ատենէն պիտի տեսնես սր Պլէնտ աւելի բարձր պիտի թռի : Վասն զի իր խօսուն լեզուն եւ անձանձիւր ծիգը ամեն կուսակցուծեանց մտերիմ եւ ծանօթ ըլլալու համար՝ զինքը մեծազոյն փառացի փառքի պիտի հասցընեն : Իրեն համար սեւ, ծերմակ, կանաչ չկայ. ամեն դոյն ամեն տեղ աչ-

քին կ'այլափոխի պարագային՝ հասկանա :

— Ինչէն է ուրեմն որ առջեւդ այնքան կըտ-
բոշ կ'ապող չէր. այլ մանաւանդ ամօթահար կը
կենար :

— Այտճառը ան է որ արդէն իլիկը ծլիկը
գիտեմ : Ընկէ զառ՝ աս մարդը նորեկ չէ՞ս մ'է .
եւ չէ՞ս մը թէ որ բնական արժանաւորութիւն
չունի՞ միշտ ստորիններու հետ տեսնուիլը կ'ախոր-
ժի :

Նոյն պահուն խօսքերնիս կարեցինք՝ մե-
ծահասակ, կարծրադէմ եւ անհարկու մարդ մը վը-
րայ գալով որ կերպարանքէն ու լեզուէն կար-
ծես թէ նոյն ինքն ազատախօսութեան պատկեր
մը եւ ստութեան անհաշտ թշուախն էր :

— Ա՛յ, մի խաբուիր, ըսաւ Գարիճ, եր-
բոր նոյն դիտողութիւնս անոր մեկնեցի : Աս մար-
դը ինքզինքնին խաբող մարդկան դասէն է : Ըն-
կեղծութեան կողմը կը առնեն, թակայն ստու-
թիւնը այնքան ընտանի եւ թափուական եղած է
անոնց, որ եթէ ճշմարտութիւն քարոզելու ան-
դամ փափաքին՝ չեն կարող : Նոյն պարսնը մնզե
ըսաւ որ երեկ հասաւ հոս, թէ եւ շաբաթ մը
կայ հոս է . ըսաւ որ Բիբեաիլի կ'երթայ եւ
կը նայիս որ դէպ 'ի Օքսֆորտ փողոցը կը դի-
մէ . ըսաւ որ հանդէսի մը ներկայ գտնուելու հա-
մար եկեր է, թէ եւ իրօք գաա մը ունի վարե-
լիք . թէ որ սեղանի վայ մարդավար կերպով մը
բաժակդ լեցրնելու ներում խնդրէ, պատճառը
ան է որ շիշին մէջն ալ բաժակ մը լեցրնելու շուք

դինի կայ, ու միտքը՝ գալիք երկրորդ շնչին առջի բաժակը ստանալ է: Այնպէս թէ որ բաժինէն աւելի գինի ըմպել ուզէ՝ սրուակը աջ կողմը անցունելու կը նայի:

Թէ որ շեմ սխալեր, շարունակեց Աշարիճ, ահա հեռուէն մէկը կուգայ որ Ալէնտին հազարաձ պատկերն է. սեպտի լու գիտէ: Միշտ հասակ եւ խոժոռադէմ անձ մը մեզի մօտեցաւ. Վարդ, մաքուր եւ անպաճոյճ հագուստը, բարակ ու մթադոյն գուլգաները, բարձր օդիկը, բոյնեղը ու նեղպակ գլխարկը, թէ ոչ եղանկան՝ դոնէ ահնածելի կերպարանք մը կուտային անոր:

Այսին թաղերեցի որ Վուկեր մէ, բայց վէս եւ գոռոզ դէմքը, ձայնին անկողով հընչիւնը, կծու եւ հեգնական լեզուն իմ առջեւն թաղութիւնս վանեցին: Ահա նոյն ինքն էր Սորուէլ սրուն անունը արդէն յիշեր եմ: Աշարիճ ներկայացուց զիս անոր բռնով.

— Աս է իմ աղգականս որ Անտոն եկած է իր առաջին բնարնետական ստուքը կատարելու:

— Այրանի թէ ես ալ առաջին փորձս ընէի, ըսաւ Սորուէլ, սրչափ աղու եւ մեղրահոս քաղցրափարութենէ եւ քանի քանի անողամենքէ հեռու պիտի մնայի: Սակայն յաւամ որ պարոն Պիլաինը՝ ինչպէս եւ մենք՝ վատահոտ թեամբ ամեն բանի շի հաւատար իսկոյն, այլ իր յատուկ աղամբը պիտի զննէ նայի, նոյն իսկ ահանջովը պիտի լսէ ամեն բան եւ անկէ ետեւ,

— Ահա, անկէ ետեւ:

— Յայտ ու մէկին է որ անկէ ետեւ մեծ մարդկան վրայ քեզի եւ ինձի պէս պիտի խորհի :

— Միթէ պղտիկ մարդիկը չե՞ս դներ նոյն դասին մէջ, հարցուց Լյարիճ :

— Անշուշտ պարտ է դնել սակայն ի՞նչ հարկ է զրաքանեւ. արդէն աս մասին իմ գրութիւնս գիտես : Միթէ ամենքնիս ալ տահասարակ ստահակներու միահամուռ դասակ մը չե՞նք մի :

— Հօրեղբօրսրդիս եւ ես շտորհակալ ենք քեզի, ըսաւ Լյարիճ ծռելով :

— Բայց դասիկը ո՞ւր պիտի անցընես, հարցուց Արուէլ :

— Լորտ Սիդընը պիտի երթամ տեսնելու :

— Եթէ ճշգրտագոյն խօսես, պօռաց Արուէլ, անոր հոյակապ տունը, պատկերները, ձիերը պիտի երթաս գննելու կ'ըսէիր. իսկ նոյն ինքն լորտը երթալ տեսնելը բնաւ չարժէր :

— Ատորնման բան մը, պրայբերաւ Լյարիճ :

— Այդպէս ըլլալը գիտէի. ըստ որում շատ մը մեծ ու պղտիկ մարդկան վրայ համամիտ ենք : Ահա քեզի պղտիկներուն պարզմտութեանը ծիծաղելի ապացոյց մը :

Աս ըսելով լրագիր մը հանեց գրպանէն :

Նոյն լրագիրը կը պատմէր որ մարդ մը պարտուց համար դատաստանի կանչուելով՝ ինքզինքը արդարացընելու համար աս փաստը առաջ բերեր է թէ՛ իր հօրը ասնը մէջ աստե՛նջը դողութիւն ընելուն՝ արդէն կախաղանի դատապարտուեր եւ

յետոյ կերպով մը աքսոր խրկուեր է . ուստի երկրին օրինաց համեմատ՝ թէ դատ վարելը եւ թէ դատաստանի կանչուիլը կանսնէ դուրս է , թող թէ պարտքը վճարելը :

— Ի՞նչ կ'ըսես դուն առ անգգամին փաստին , հարցուց Սորուէլ :

— Ի՞նչ կը մտածես անոր խրատատու փաստաբանին վոյ , ըսաւ Էտրիմ :

— Որովհետեւ փաստաբանի խօսք բացիր , ըսաւ Սորուէլ , անոնցմէ մէկուն ուղամուտեան եւ առաքինութեան սքանչելի ապացոյցը ձեռքս ունիմ , զոր անվնէպ սակեղօծ շքանակի մէջ պիտի զնել տամ եւ Բրիտանական թանգարանին պիտի նուիրեմ երբոր մեռնիմ : Սակայն հարկ է մեկնել առաջ որ նոյն փաստաբանին հետ պղծախի գործ մը ունենալով՝ քաղաքավարութիւն սեպեցի զան հացկերոյժի հրաւիրել եւ խնդիրը բանալ :

Ես ըսելով փաստաբանին իրեն խրկած հաշուեգիրը հանեց որ դրեթէ հետեւեալ կերպով դրուած էր :

« Դր. 21. Բն. »

« Ղաշի հրաւերդեղարդալուս համար 0. 6. 8

« Նոյն դրոյդ պատասխանիս համար թէ պիտի դամ 0. 6. 8

Երեսուն մղոն հեռուէն գիւղատունդ գալուս , առաջ արկելուս համար որ առանձին փաստաբանդ թողուս եւ տեղը զիս ընդունիս , զոր դուն մերժեցիր 5. 5. 0

Մյն միջոցին ժամանակս կորսնցնելու

« Դ . շէլ . Բ՜ . »

Համար 3 . 3 . 0

Քու առաջ բերած փաստերուդ դէմ
քանի մը նամակներ դրելուս Համար 2 . 2 . 0

Երեք գրերուդ վճարման Համար, որով
առաջարկու թիւններս կը մերժէիր, ա-
մեն մէկուն 6 շիլին 8 բէնս 1 . 1 . 0

ընդ ամենը 12 . 4 . 4

« Չանօթ . թէ որ աս դուստարս շատ երե-
ւի, թէ եւ օրինաց Համեմատ է, տասը սակիի կը
զիջանիմ : ,,

Բնթերցողին կը թողում գատելու թէ որ-
չափ խնդացինը աս հիանալի հաշիւը կարգալով :
Էջարիմ անգու գահան գտաւ գան . եւ որովհետեւ
ըստ հանճարի ծնունդ է, հարկ եւ արժան է որ
ասակը խոկոյն վճարուի :

— Ինչդ իրը հիմայ աս է, շարունակեց Սու-
րուէլ, որ դրամը չտալու՝ փաստարանը զիս գա-
տաստանի կը կոչէ եւ միւս կողմէն կը յորդորէ որ
ստակը վճարեմ . ըստ որում եթէ դատ վարեմ
աւելի սուղի պիտի նստի ինձ, կ'ըսէ : Ես ալ ան-
դին իմ յատուկ օրինադիտիս կը դիմեմ որ խոր-
հորդ հարցընեմ եւ օգնականութիւնը խնդրեմ :
Պերեմն լորա Էլիֆէքս միթէ իրաւունք չունէր
ըսելու թէ « Զիմարներն եւ խորամանկներն են
մինակ որ աշխարհիս անիւնները կը դրոսեն . ու թէ
որ մարդ մը յանդգնի բարարձակ ամեն բանին իս-
կական անունը հստակել, շատ հաւանական է որ

դռնէն դուրս չելած թաւալղլոր բերնն զինքը :

Աս դատանշանակելի անցից տուժարին դու-
խը դրոշմած է՛մ, եւ քանի շունչս վրասն է՝ համայն
աշխարհի պիտի հրատարակեմ, որպէս զի անդին
անցնելու՝ երկր՝ յինքս լուսաւորին :

Մինչդեռ պարոն Աորուէլին ըրածը կը գու-
վէինք, մարդ մը՝ որ թարմ խտաի մը բուրումը ան-
կուշտ ընգօք կը հաստատէր, առջեւնիս ելուէ :

— Ահա ասիկ, ըսաւ Աորուէլին, բնութեան
հեշտութիւնները, որոնք նսեւ իմս են : Վշանի
բերկրալիր եւ ընտրելի են քան սնտաի հաճոյքը
զոր Չեղի պէս պաշտօնակալ մարդիկ կը վայելեն :
Սակայն բարեբաստիկ աղքատը կը շնչէ անարգել
բնութեան կենսատու օդը : Ա՞րբ արդեօք փառա-
սիրութիւնը պիտի կշտանայ եւ վերնայ : Աս ըսե-
լով խնդութեամբ սկսաւ կանանչ խտաին վրայ
վեր վար ճեմել :

— Աորուէլ ըսաւ ինձ. « թերեւս չդիտցողը
կարծէ թէ աս մարդս՝ Վիտգինէսին պէս ազատ
փիլիսոփայ մ'է », : բոյց ինչ յարաբերութիւն ու-
նի « փառասէրը երջանիկ աղքատին հետ », : Ի՞նչ
որ ստուգիւ աս մարդս չքաւորութիւն կրէր, քա-
նի հարուստ տեսնէր՝ մինչեւ հիմա նախանձէն հա-
լած էր, ինչպէս որ կը մաշի քանի նշանակիր կամ
պաշտօնական անձ նշմարէ : Երեկաբառեւ կեան-
քը անդու լ մաքաւամբ անցուց՝ որպէս զի իրմէ
գերազոյններուն հասնի. իսկ հիմա որ աս մասին
յուսակտուր ֆիաց, բերնին թոյնը անոնց դէմ կը
թափէ : Եր միակ նպատակը՝ սնտոնի վերինըն-

կերու թեանց մէջ մանեւ եւ պաշտօն ստանալ էր :
 Երբոր յոյժ դերեւ ելաւ , հովուական անաշու-
 թեանց վրայ տեսու թիւն մը յօրինեց՝ ցուցնելով
 որ իմաստուններուն էն յարմար զուարճութիւնը ան
 է . դուրսը զգայուն կանանց հետ սէր եւ բնու-
 թիւն կը խօսի , սակայն տունը դնալուն՝ իր գեղ-
 ջուկ տնապահուիին հետ գլուխ գլխի կուտայ , ու
 մինակ անոր բերնին եւ վրայի հօտը կ'առնու , սր
 է ձուկի եւ տառեխի (րինկա) հօտ :

Աս հիանալի նկարագրին վրայ քահ քահը
 ձգեցինք , եւ Արուել խօսքը շարունակելու վը-
 րայ էր՝ երբոր հեռուէն ականաւոր զարմէ ազնուա-
 կան մը տեսնելով՝ կիսկատար մնաց :

— Ասցէ , ըսաւ Աշտիճ , ահա քեզի անձ մը
 որ դո՛նէ լրտա շէյիֆէքսին նկարագրած յիմար եւ
 անգգամ ժարդիան գասէն չէ : Աուն անգամ կը
 խոստովանիս որ եկողը պատուոյ ակն ու կաշառա-
 կերու թեան կամ կաշառատուութեան ու փառա-
 մուլութեան կեղաէն անարատ է :

— Ախ՛ կաշառատուութեան կտորը , ըսաւ Աոր-
 ւել : Իր գործակայներուն հարցո՛ւր . իսկ միւս կե-
 տը թերեւս ճշմօրիտ է : Սակայն դարձեալ (հոս
 բերանը կնձսեց) ուրիշ կողմէ անստղտանելի շե-
 րեւիր , թէ որ քաջ զննես :

— Ի՞նչպէս , հարցուց Աշտիճ :

— Անոր տիրական մելութիւնը գաիր (թէ
 եւ ամուր կը պահէ) եւ շողոքորթութիւն գործածէ :

— Չեմ՛ յուսար որ տօանկ զգօն անձ մը ը-
 սած տկարութիւնդ ո՛նենայ , կամ թէ որ ստու-

գիւ ունի, այնքան մեծամիտ ու զուտ է որ յայտ-
նի չընենք:

Իսկ լորտ Վ-ին գուտգու թեան պատճառն
ըրած մեծամեծ արդիւնքներէն միթէ չի՞ ծագիր:

Աորուէլ մատը բերնին տարաւ եւ փսիսաց:

— Գիտէք որ պատերը նոյնպէս ծառերը
անգամ ունին ունին: Միայն այնքան ըսեմ, զըզ-
ւէ անոր ճաշակը եւ կանանց ախորժեկի երեւալու
համար ունեցած զօրաւոր ձիրքերը, եւ կը տեսնես
որ Աատոն մը չէ:

— Այսօր քեզի հետ խօսք բնելը անհնա-
րին է, ըսաւ Ատորիճ. բոլորովին անուղղելի էս. ,,
եւ անդին դարձաւ:

Բայց որովհետեւ իր եւ մեր ծամբաննոյնէր,
սկսանք ՚ի միասին Հայտ-Փարբի մէջ քալել, եւ
նոր ծանօթիս բերնին թիւնալեց փրփուրը քանի
նկատէի՝ կը հիանայի: Այն պահուն մարդու մը
քովէ անցանք որ նստարանի մը վրայ բաղմամ՝ ու-
շի ուշով եւ եռանդալիբ հաճութեամբ մատենան
մը կ'ընէմ եռնուր:

— Ա՛հ, քանի երջանիկ է ան հեղինակը որ
այդքան ցնծութիւն կը պատճառէ ընթերցողին,
ըսի ան մարդը նշմարելով:

— Այն ինքն հեղինակն է կարգացողը, ը-
սաւ Աորուէլ, հեգնական կծու ժպիտով մը, եւ
ահա իր տպագրեալ գրութեանը վրայ մինակ ին-
քը կ'զմայլի. նման է ան հագուած սքուած կնկան
որ հայլին մէջ դէմքին վրայ կը հիանայ. նայէ, նայէ,
ինչպէս ուրախ զուարթ այն երեսը կարգաց, նայէ

ինչպէս հարարութեամբ դիրքը կը գոցէ եւ ինչպէս արագստն կը կանդնի ու սրածուխ կը ձեռնէ : կարծես թէ օդին մէջ կը թռչտի : Մարդ կը փրնտրուէ՝ որ դիրքին նիւթը պաամէ : Սակայն կը վախնամ որ սպառնալիչը երկրորդ տիպը հանելուն շատ պիտի զղջայ :

— Բայց ս'իլ են ասոնք , պօռայ Էտրիճ , քառաձի երեք արագաշարժ կառայ մօտենայլու տեսնելով . բոլորն ալ նոյն նշանադիրը , նոյն ըզգեստով սպայներ ունէին եւ մուկին դէպ 'ի կամուրջը կը քշէին :

— Էդրա Փ—ն է , ըսաւ Սորուէլ , որն որ քաղքէն դուրս նետուելու համար այնքան հապճեպ կը շտապի որ տեսնողը կ'երեւակայէ թէ պարտականները ետեւէն ինկեր կը հալածեն : Բայց մեծութեան նշան է միշտ շտապիլը . իշխանութեան , պաշտօնի կամ հարստութեան տէր մարդ մը բնաւին հանդարտ շարժիլ եւ դնալ չի սիրեր , ինչու որ կարծէ թէ խառնիճաղանճ ուամիւկին մէջ անհետ կը կորսուի : Գեթ այսպէս կ'ենթադրեն իրենց պատգամաւորը , կառաւ վարը եւ ծառան : Էլիմա , ինդրեմ ըսէք ինձ , դուք որ փիլիսոփայ էք , ինչո՞ւ համար մեծութիւն կը համարուի . քան զհասարակ մարդիկը շուտշուտ կամ ծանր ծանր շարժիլ :

— Ըստիս , պատասխանեց Էտրիճ , ծանր եւ վսեմ քայլ մը առնելը շարժողին շքեղութիւնը եւ մեծութիւնը աւելի կը յայտնէ . քան թէ վագփրդելը :

— Երկու կերպն ալ ծիծաղաշարժ է, ըստ Կորուէլ, նա մանաւանդ առաջինը: Իսկ հիմա սա լորտ Փ—ն բնաւ պատճառ չունի այսպէս արատարաւ. ուր երթալը անգամ չզիտէ. դեռ Քալէ հասնելէն ետէւ պիտի սրոշէ: Անկէ զատ կառքերէն երկուքին մէջ իր մարդիկը կան եւ մինչ շեւ խոհանոցի կազմը հետը կը տանի, ինչու որ ազատ օտարահաններէն կը զզուի:

— Հարուստ եւ պերճ է, ըսի խօսք մը նետելով, եւ թերեւս այսպէս ճոխութեամբ եւ շրտայլութեամբ ապրիլը ուրիշներուն օգուտ ընելու գիտամբ է:

— Ատի հարստութիւնը կասկածելի է, պատասխանեց Կորուէլ, վասն զի դեռ մօտերսնոյն լորտը քաղաքագէտի մը կողմը թողուց եւ շնչին պաշտօնի մը համար ուրիշին փակաւ: Իսկ իր ճոխութիւնը մինակ իրեն օգտին համար կը վասնէ եւ բնաւ ընկերին շահը երազը անգամ չտեսներ: Թէ որ Հռովմայի կայսր մը, Անախնինոս մը ըլլար, կամ Ազիլիբիադէսին պէս գեղտութիւն ընելը գիտնար, ան ժամանակ ներելի էր եւ թերեւս շուայտութիւնը ուրիշ ձիրքերովը փայլէր: Բայց ախմարներուն կայսրն է, կամ սակեղոյն թեւեւրով միջատ մ'է որ բզզալու անգամ կարողութիւն չունի:

Կորուէլին անաչառ դատողութեանց վրայ կը զարմանայի, եւ Ետրիճ ըստ անոր որ բոլորովին անտանելի դատաբանիչ մը դարձեր է: Ան միջոցիս ազնուադէմ պատանի մը մեր բովէն ան-

ցաւ եւ կերեւոր որ նոյն իսկ անարժաթ բժիշկի մը կենդանի պատկերն էր : Անձամբ վայելչակազմ՝ բոյց չուխայէ զգեստը՝ որուն վրայի փոշին թաւէն աւելի էր, երեւոյթին պատառելու վախէն չէր մտքերը . վարէն մինչեւ կզակը կուռակուռ կսծկած՝ տարակուսելի կը թողուր աս խնդիրը թէ՛ արդեօք շապիկը մտքուր կամ թէ կունակը շապիկ բնաւ ունէր : Արասմաշ գլխարկ մը եւ պատառուն վարտիք մը աս երիտասարդին հազուատը կը կազմէին, որմէ կ'երեւէր թէ աշխարհ երես դարձուցեր էր : Սակայն վառվառն աչքերուն մէջ այնպիսի հուր մը կը վառէր զոր մարդիկ անպօրէին մարելու : Այն քայլով մը եւ կանգուն մարմնով կը ճէմէր, թէ եւ Աորուէլը տեսնելուն գլուխը անդին դարձուց, չէ թէ ահէն, այլ կը շրտնուր որ իրեն չմօտենանք . Տեսայ որ այս շարժմանը վրայ նիհար եւ փախտ այտերը կարմրեցան : Ատեւէն զինքը սկսանք նշմարել երբօր Աորուէլ գոչեց կարեկցութեամբ :

— Թերեւս անհաւատալի թուի ձեզ որ աս մարդը շահաւետ պաշտօն մը վարելու խիստ յաջող է ու թէ որ կարենար՝ ձեռքի պաշտօնը ցարդ կը վայելէր : Արդէն ընտիր դաստիարակութիւն մը ստացած եւ գերադոյն ճրից տէր է : Մանկութեանս դասընկերն է, իրաւ, բոյց գիտեմ՝ որ պիտի նեղանար թէ որ ձեր առջեւը հետը խօսէի : Ահա հիմա մենական շրջանը կը կատարէ եւ կարելի է որ աս է նաեւ իր ընկերք ճաշը : Այժմէ հինգ ոսկի ալ ձեռքը տաս, մինչեւ հիմա իրեն նման հինգ

վեց դատարկացորտի հետ բնական վերնայարկին մեջ ջերմ ընթրիք եւ օղի առնելով բոլորն ալ վատնած էր :

— Ա՞ն է քու դատարարակեալ եւ հանձարեղ մարդդ, գոչեց Լյտրիճ :

— Այո՛ նոյն ինքն է, պատասխանեց Արուէլ, հազար անգամ բաղդը շինած էր եթէ հանձարը ՚ի գործ դնէր : Խօսակցութիւնը, թէ որ կամի, այնքան զմայլելի է, միտքը այնպիսի նորանոր եւ բնատիպ տեսիլներով զարգարուն, գրադիտական հմտութիւնը եւ ճաշակը այնքան ընտիր, եւ բացատրութեան կերպը այնպէս յըստակ եւ գիւրալուր է, որ հարուստ Ս—լորտը տարեկան երեք հարիւր սակի եւ սեղանը շնորհեց անոր, չէ թէ դատարարակ, այլ միայն որդւոյն իբր խօսակից ընկեր մը ըլլալու համար :

— Ի՞նչ առթիւ նոյն պաշտօնը թողուց :

— Ի՛նչ ծուլութենէն, պատասխանեց Արուէլ, կամ լաւ եւս ըսեմ, հեշտասէր հեղգութենէ մը. թող կապի տակ մանելու ատելութիւնը որ անսահման էր ու գրեթէ անմտութեան եզրը կը հասնէր : Ի՛նչ Ս—ին առաջարկութիւնը ոչ միայն դիպաւոր եւ յարմար էր, այլ կը յուսայինք նաեւ որ իրեն ալ հաճելի երեւէր : Կոյն պաշտօնին հասնելուն՝ յանկարծ վհատ, անհամբեր, երերուն էակ մը, եւ թէ ինքն իր անձին, թէ որիչին ու մանաւանդ աշակերտին տաղտուկ բեռ մը դարձաւ : Տան կերակուրը ազնիւ եւ մարդիկը ատնելի էին, ուստի հաւատալի՞ է որ աս պարսնը

տարօրէն ազատական ոգին գոհ ընելու համար
 երթայ մտաւիայ գինեւան մը մէջ վատանուն ըն-
 կերակիցներուն պանիր եւ գարեջուր մեծարէ : Աս
 կէ զաս իր պաշտօնին պայմանը , որ էր խօսակցու-
 թիւն , կերելի թէ լիտլին ծաղեր մէկդի գրեր էր՝
 ըստ որում իր աշակերտք իրմէ եւ ոչ բառ մը լը-
 սած էր : Արքոր աս կէտին վրայ քանի մը խրատ
 տուին անոր , մէսաբար պատասխանեց , որ դեռ
 անձը ծախած չէ . եւ նոյն պահուն բարկութիւն
 նը՝ որուն ստէպ ենթակայ էր՝ անհնարին բոր-
 բորելով՝ գործ եւ պաշտօն մէկդի նեւեց , եւ ա-
 հա տեսար հիմա արդի վիճակը :

— Միթէ ուրիշ գործի մը ետեւէ չինկաւ
 հարցուց Աշտիճ , միթէ հարկը եւ պիտոյ.քը զին-
 քը ուրիշ պարապման մը չի գրգեցին :

— Այո , զինուոր գրուելու :

— Օ ինուսը մի :

— Այո , զինուոր . եւ ան ատեն թերեւ
 անտալոր խտտագոյն գաս մը առաւ ծանր լուծի մը
 տակ մտնելով . իսկ թէ որ տարօրինակ կերպով մը
 ազատութիւնը շատանար , ոնչուշա խոյս պիտի
 տար եւ նոյն հետայն շատ հաւանական է որ հը-
 բոյցանին բերանը երթար :

— Անգամ մը ինքը պահակ էր գինեւան մը
 դրան մօտ . ուր որ երբեմն հրամանատարները գի-
 նիին գորութեամբը գրականութեան վրայ կը խօ-
 սէին : Անակրեանին մէկ տունին վրայ վիճա-
 բանութիւն բացուեր՝ ոչ ոք կարող էր որոշե-
 լու , երբոր աս երիտասարդին հարկւրապետք բաւ

որ զինուոր մը կը ճանչնայ որ իրենցմէ աւելի հրմ-
տութիւն ունի աս խնդրոյն վրայ եւ կրնայ շու-
տով վճռել: Ամենը դարմացան երբոր դրսի պա-
հակը կանչել տուաւ, որ դիւրութեամբ դժուա-
րութիւնը լուծեց: Չ'երկարեմ՝ հետաքրքրու-
թիւննին շատացրնելու համար երբոր իր յատուկ
պատմութիւնը պատմեց, այնքան ունկընդիրնե-
րուն սիրտը յուզաւ որ գրամական օգնութեամբ
անոր ազատութիւնը եւ անձակումը ձեռք ձգեցին:

— Աս ալ տեսակ մը հրաշք է, ճշմարտոր:

— Տակաւին էն հրաշալի կտորին շեկայ,
պատասխանեց Կորուէլ: Աս իբր բարեկամ աս
երիտասարդին նպատակը զիտմամբ՝ քանի մը
անգամ շահաւոր գործեր անաջարկեցի եւ բոլորն
ալ մերժեց: Այլ երջը նկատելով որ թերեւս իս-
կական պիտոյիցը անկար է հասնիլ՝ անոր բաւա-
կան մեծ դուժար մը տալու պատրաստ էի: Իր
պատասխանը աս նպատակն դէմ յիշատակելի է:
« Բեզի պահէ ստակդ, միտ չունիմ գրեզ պատ-
րելու. ըստ սրում արդէն իմ կողմութիւնս եւ
յիմարութիւնս գիտնալով՝ նոյն գրամդ հօվի պի-
տի վատնեմ, »: Ան ասե՛նէն ի վեր ինչպէս կ'ազրի
չգիտեմ: Ուստի մենք ալ ան առածին հետե-
ւինք որ է, ան մարդիկ որ գրողին եւ սատանային
ծակը երթալ կը փափաքին՝ թող իրենց բնորոճ
ճամբովը երթան:

Յիրաւի աս պատմութիւնը սիրտերնիս շար-
ժեց եւ մամուռքի մէջ ինկեր էինք՝ երբոր ու-
շաղբութիւննիս երկու յուսատու եւ այնիս պահ

տանիներ զբաւեցին, որոնք Աորուէլին բարեւ
տարով անցան :

Ի՞նչ արիւնք տար եւ ինձի սիրելի պատա-
ն'ներ են, ըսաւ Աորուէլ :

— Ուրեմն խիտ բաղգաւոր են, ըսաւ Կարիճ :

— Ատուգիւ իրենց աղատասիրութիւնը գո-
վեատի արժանի է : Արիւքն ալ պանիւր հաց գը-
նելու անգամ կարողութիւն չունին. սակայն եր-
կուքն ալ աղւսը պաշտօններ ունէին ու թողու-
ցին ելան : Մէկը իր տէրը չի սիրելուն համար,
միւսը իր գլխաւորին շատ սիրելի ըլլալուն համար :

— Միշտ անլուր բաներ կըսես, մանաւանդ
վերջինին պատճառը հիանալի է :

— Հիանալի. բայց խնդրեմ ըսէ ինձ, ի՞նչ
ընէ պատանի մը երբոր տէրը մինակ չլծողոր
դինքը. խեղճը պարտաւորութիւնը ժամանակին
խղճահար ճշդութեամբ կատարելէն ետեւ,
գլխաւորը դարձեալ գոհ չէր, եւ պոչիպէս առ-
ջեւէն ետեւէն կը քաշկրտէր, ինչպէս որ կին մը
իր ամուսինը զենջուկին չուանէն կը կապէ որ չի
փախչի : Ոչ ուտել, ոչ ըմպել, ոչ քնանալ,
ոչ պարտիլ եւ ոչ ձի հեծնալ կրնայ՝ առանց
նախ իր մեծին հրամանը խնդրելու, որն որ ինչ
գործի որ պարայի՝ թէ առանձին եւ թէ հրա-
պարակաւ անոր նեղութիւն եւ վիշտ տալէն չի
դադրիր, իր շուքէն չի դտտեր : Աւ որովհետեւ
բանաստեղծական ոգի ալ ունէր, մինչեւ կէս
գիշեր արթուն կը պահէր պատանին որ նորնոր
առններ շինէ եւ շինածն ալ կարկտէ, ինչպէս Աոր-

տէր որ սոգորութիւն ունէր ըսելու թէ Քրուսիոց
թագաւորին աղտոտ լաթերը կը լուայ :

— Միւս բարեկամիդ պաշտօնէն հրաժա-
րելուն պատճառը ի՞նչ էր :

— Ես գործիս մէջ ալ կնկան մը դաւը կար :

— Ա՛հ, հարկ չէ պատմել, ինչ բլալը դու-
շակեցի :

— Չէ, քու հակարեութեանդ պէս չէ,
շարունակեց Կորուէլ. իմ դեռահաս բարեկամս
մեծ գրագրի մը փոքրիկ գրագիրն էր : Անոր կինը
անգաղար կը գունդատէր որ բարեկամս ժապուէն
եւ մետաքս իրեն չի դներ. թէ երբոր սանտուով
զակիրները պարտեղը ժուռ գալու կը տանին՝ ինքը
անանց քով չերթար. թէ անուշեղէն շատ կուտէ
եւ թէ ընկերութեան առջեւ շատ գինի կը խմէ
եղեր : Ես զրոգարտութիւններուն՝ ամուսինը ա-
ռաւանց հարցու փորձի կը հուսատար. վասն զի խո-
քը մեր մէջը մնայ, կինն էր երկանը պաշտպանու-
հին, կամ ուրիշ կերպով ըսեմ, կինը անոր վրայ
բռնապէս կը տիրէր :

Նոյն միջոցին Լյարիճ խօսակցութիւնը փու-
խելով հարցուց Կորուէլին :

— Ենտարակոյս յորտ Բինտարին հետ ա-
ռաջինին պէս մտերմութիւն ունիս. չեմ կարծեր
որ ան ալ շատերուն պէս իմաստակի բլալ :

— Տեսակ տեսակ իմաստակ կան, պատաս-
խանեց Կորուէլ, դլուիւր որտեղով. ինչ կըսես,
անգամ մը խնդրեց որ որ մը որոշեմ տասներկու
երգով Բաժանումն Էլեասոսանի անունը դրելիք

քնարերգական բանաստեղծութեանը վրայ դատողութիւն մը բնեւոր համար :

— Միթէ կարելի է, ըսաւ Այարիճ, բայց բնաւ չգիտէի որ ստանաւոր գրող եւ նոյնպէս արձակ մտքոտող էր :

— Իւ ոչ ես . բայց էն առաջ պատճառը գիտէ . եւ ջաւալին ան է որ ես եղայ :

— Օարմանք . դուն ըլլաս գրգիւը :

— Ի՞նչ բնեմ, թէ եւ անձին մանկիկին պէս անպարտ եմ այն մասին : Մտիկ ըրէ . հերու յորդորեց զիս որ « Պառավարութեան ճշմարիտ բընութիւնն », անունով երկհատոր լոյնածալ գրուածը կարդամ : Սիրար չկտարելու համար վեր'ի վերոյ անցայ վրայէն . կարծես թէ ստտանան դրդեց եւ ըոի անոր որ երեւոյթին՝ իր հանձարը արձակ շարագրութեան յարմար չէ : Արեմն, ըսաւ հանձարս բանահիւսութեան աւելի յարմար պէտք է ըլլայ , ապա թէ ոչ հարկ է ըսել որ ամենեւին հանձար չունիմ :

— Աքանչեյի՛ եզրակացութիւն գոչեցինք : Իսկ Պորուէլ առաւօտեան սլաքները ասոր անոր նետելէն ետեւ՝ մեկնեցաւ շիտակ փաստաբանից դրատունը երթալու , ուր որ իր կծու երեւակայութեանը ան հասնում ճարակ կար :

— Յիբաւի աս մարդս բուն իսկ Էրակլեօ դէս մ'է , ըսի :

— Պեմակրիտէսին աւելի կը նմանի : Ասորն զի առաջ բնաւ այսբան դառնութիւն եւ թոյն չէր հոսեց բերնէն , թէ եւ դեզ եւ ցասկտ էր :

Ար յիշեմ՝ որ երբոր ատեն մը մարդկան հետ հաշտ
էր, անոնց պէս կը վարուէր, կը հագուէր եւ կը
մտածէր եւ սրիչներէն տարբեր չէր:

— Ա՞յլ ներգործեց աս փափոխութիւնը:

— Յուսահատութիւնը. չէ թէ սիրոյ, չէ
թէ փառասիրութեան, այլ բարեկամութեան հա-
մար: Տեսաւ որ հինօրեայ եւ սրտակից բարեկա-
մը հետը անարժան կերպով կը վարուի. եւ սրով-
հետեւ 'ի բնէ մեծամիտ էր Աորուէլ, վրէժը հա-
նել կը ջանայ թէ զան եւ թէ համայն մարդկա-
յին ազգը քամահրելով:

— Յուսայի որ պայտիսի մեծ այլակերպու-
թեան պատճառը, որ թէեւ ըստ ինքեան ան-
հիմն է, գեթ աւելի վսեմ եւ էական ըլլար: Բայց
սկիզբէն պատմութիւնը ինչպէս է:

— Լատրիճ շարունակեց: Տեսակ մը Աասի-
սս էր նաեւ Աորուէլ, եւ Աեօարայ նման աղատ ծը-
նած, ազատ մեծցած, անոր նման անվեհեր եւ ճը-
մեռային սառնամանեաց դիմազրաւ: Ասկայն Աա-
սիոսին պէս՝ չէր հանդուրժեր տեսնել՝ ինչպէս որ
կը պատմուի՝ « զԱեօար իբր Աստուած, եւ ինքը-
զինքը իբր թշուառ էակ մը՝ որ դատապարտուի պաշ-
տօն տանել Աեօարայ քանի որ Աեօար 'ի հրաման
զլուխը տատանէր »: Աւերջապէս Աորուէլ եւ իր
բարեկամը Պորդիւնադոս 'ի մանկութենէ դա-
սընկեր եւ վարժակից էին, եւ իրենց տղայական ե-
րեւակայութիւնը այնքան վառ էր որ Իսիսի ա-
փանց մօտ յաւիտենական բարեկամութիւն պա-
հելու ուխտ եւ երդում ըրին: Արդէն նոյն ուսմանց

եւ նոյն նպատակին համար պարապելով՝ աներկ-
 միտ էին նաեւ որ յօժարութիւննին եւ միտումնին
 համանման են : Այլ ստուգիւ երջանիկ օրեր էին
 անսնը : Այսան զի ոչ անհատատամաութեան
 կասկած մը եւ ոչ փոփոխութեան վախը իրենց
 սրտին զգացմանցը պարզութիւնը կ'ամպտէր ու
 վստահութեան եւ սիրոյ հեղասահ աղբիւրը կը
 պղտորէր : Թէպէտ եւ զբաղումնին եւ զբոսում-
 նին նոյն էին , սակայն իրենց համարուն սեպած
 բնաւորութիւնը իսկապէս իրարմէ տարբեր եւ ու-
 բոշէր : Մէկը ազատաբան եւ թերեւս անզուսպ
 էր , միւսը դիւրահոօր եւ թերեւս կեղծամիտ : Ան
 հպարտ էր քան թէ դուռող , առ սնափառ քան
 թէ հպարտ : Արուէլ ունեւոր՝ բայց բարեկամ-
 ներ ստանալու կարօտ էր . Արդիւնադոս անդը-
 բամ , բայց կրնակ եւ ազնուական ծանօթներ ու-
 նէր : Քաղաքականութեան ասպարէզը 'ի միա-
 սին մտան : Թէպէտ եւ Արուէլ ծանր եւ էա-
 կան պաշտօն մը կը վարէր , իր բարեկամն էր օգու-
 տը , քաղող եւ յառաջագէմ կանգնողը : Ամեն
 մարդ կը խոստովանէին որ Արուէլ արժանի է
 ասաջ քշուելու , սակայն իր բարեկամը անաշ-
 խատ դէպ 'ի վեր կը սրանար : Արդէն նախանձը
 սկսաւ մէջերնին եւ խփսի սխտերը մտցան : Ար-
 ւէլ երկրորդական աստիճանի մէջ մնաց . իսկ բա-
 բեկամը պաշտօնակալ եղաւ :

Ահա հոս ամեն յարաբերութիւն լրացաւ :
 Արուէլն զերազանցութիւնը ամեն բերան կը
 հըշակէր , իրաւ , բայց անտանելի կը համարուէր :

Մորուէլ Պորդիւնադոսին անհոգութիւնը եւ անտարբերութիւնը վրան իբր նախատինք սեպեց։ Պուսակցութիւններու փոփոխութեամբը պաշտօնէից մէջն ալ փոփոխութիւն մտաւ։ Պորդիւնադոս նեցուկ եւ պաշտպան ունենալով՝ իշխանութիւնը չկորսնցուց. նա մանաւանդ Մորուէլին վերայօք իրմէ խորհուրդ խնդրեցին եւ Մորուէլ պաշտօնէն ալ դուրս ինկաւ։

Մեն մարդ զՊորդիւնադոսը կ'արհամարհէր, կը դատապարտէր եւ կատէր եւ զՄորուէլ կը գովէր, կը յարգէր. սակայն միւս կողմէն պաշտօնէն կ'իյնար։ «Այն ատենէն ՚ի վեր, թէ եւ հասարակութեան առջեւ անուանի եղած էր Մորուէլ, իբրը բնական հետեւութիւն մը՝ լիովին անհոգիեցան վրան եւ զինքը այնչափ մոռցան որ անգամ մը, չէ թէ իր անձին, այլ ուրիշին համար շնորհ մը խնդրելուն, իրեն զլացան։ Բայց մի գարմանար ասոր վրայ՝ վրան զի առ նկարագիրս մարդկային ազգին պարագլուխ կարծեցեալ անձանց սովորական եւ առօրեայ գործողութիւններուն մանրանկարն է։ Բաւական է ըսել որ աշխարհ չտեսած՝ թող պատանիք ոչ իրենց ուժին, կամ ոչ ուրիշ մարդկան վրայ վստահին, երբօր տեսնեն։

— Թէ եւ ահաւոր, յուսամ որ լիովին ճշգրտիտ չէ տուած նկարագրութիւնդ, բսի։

— Արանի թէ անհիմն ըլլար, եւ բնդ հանուր մարդկան այլ եւ այլ աստիճաններուն ալ չվերաբերէր։ Սակայն դուն ալ անշուշտ այնչափ ապուշ չես որ տարակուսիս թէ՛ երբօր պէտք եղած ծա-

ապուծիւն մը կը կատարես եւ այնուհետեւ անոր հարկաւորութիւնը չի տեսնուիր, ծառան երեսի վըրայ կը թողուն եւ ծառայութիւնը կը մոռնան : Իսկ թէ որ առանձին ապրուստ չունի՝ թշուառութեան մէջ կ'ընկղմի . նոյնպէս Կորուէլին հարստութիւնը բաւական՝ բայց բարեկամներ ստանալու չի բաւեր եւ հետեւաբար այնպիսի փիճակի մը մէջէ որմէ աւելի ցախ քան թէ սէր կ'ըզան :

— Ըստ ցաւալի է որ անոր բնատուր եւ զուտ արժանաւորութիւնը աւեր եւ ապարդիւն մնայ, եւ ինքը քինով վառեալ՝ դառնայ հեզմաբան ծաղրող մը ըլլայ . մինչդեռ Գորդիւնադուր . . . :

— Բաղդին կրնակը հեծեր է, շարունակեց Իշտրիճ : Սակայն « իժը պայծառ օդին դուրս կը ցայտէ » : Ըհա այսպէս կը խորհէր Բրուտոսերը գլխաւոր սպաննելու ելու . նոյնպէս կը խորհի եւ Կորուէլ մինչ ատհմակիցը կը ծաղրէ : Սակայն սա անդին պարտողը դիտէ, որ է Մորսզոն . այլակերպ ծաղրածու գարշելի մ'է եւ որուն քով Կորուէլ բարեհամբոյր կրնայ համարուիլ : Յիշապի որչափ որ Կորուէլ անաչառ դատաբննիչ մը կերելի, ըստ ինքեան բնու շարաբան չէ : Մինակընդհանուր մարդկան դառնութեամբ կ'ակնարկէ . ակններեւ յանցանքներ, անարժան գործեր կը դըսըսովէ : Ուստի մեկուն ըսածին պէս՝ « իր պարսաւը վայրի սագին կը նմանի որ սուրասուր կը թըռաի, եւ մարդ մը անոր տէր չկանգնիր » : Իսկ Մորսզոն, որմէ կը խրատեմ քեզի որ զգուշանաս :

ամեն խնդիր եւ վէճ՝ անձնականի կը դարձընէ :
 Իր ծիծաղը մահաբեր՝ եւ օձի պէս խայթել կը
 ջանայ . բայց արդէն այնքան ծանօթ է ամենուն
 իր քօռը , զուարտիչ եւ նախատելի լեզուն որ
 առակ դարձած է : Աւստի իր բանասարկութիւնը
 թերեւս զօրաւոր բլար՝ թէ որ էական պայման
 մը ունենար , այս է ճշմարտութիւն : Այժմէ ճշմա-
 րիտ խօսելու հարէնար՝ յօժարական կը խօսէր որ-
 պէս զի իր դարանը աւելի դիւրաւ լարէ առջե-
 ւըդ , եւ հրապարակաւ կամ՝ առանձին վրադ ը-
 նելու յարձակումը . քողէ եւ դքեզ յանկարծակի
 բերէ : Աղէկը ան է որ նայուածքը եւ բնութիւնը
 այնչափ չար , եւ ներքին թոյնը այնքան շատ է
 որ չէ կարող ոչ առ երեսս ուղղաբարութիւն
 դասել , եւ ոչ կեղծաւորութիւն կեղծել : Ահա
 այսպէս մերկերէս եւ կանգուն կեցած է իր զար-
 շութեան մէջ՝ հրապարական իրայ բարձրագոչ
 մասնատուն եւ ամենէն առանձին մարդու դժնդակ
 զրոյարտիչը :

— Ահ ու դողի մէջ ձգեցիր զես , ըսի :
 Բայց թէ որ ան մարդուն քսամենելի գէմքը դի-
 մակ չի վերցուններ , ինչո՞ւ կը խրատես զես որ ա-
 նորմէ զգուշանամ :

— Մինակ փափաքս ան է որ քանի տես-
 նես Մորոզսն խոյս տաս . ինչպէս որ Արլուզը
 Երասուններէն կը փախչէր , որոնք ճարերնին հա-
 տած ծառերէն ՚ի վեր կելնէին որպէս զի դեթ
 դայաերնին զլսին վրայ օրսկեն . հաւաստի եղիք
 որ Մորոզսն եւ սնոյն ինքն Երասուն մ'է : Բայց

աւելի գուարթ նիւթի մը դառնանք :

— Այսօր ո՛ւր տեղ ճաշելու միտք ունիս :

— Տուն մը ուր որ, կրսեն թէ, շատ մը դիտելիք բաներ կան . եւ յատուկ հրաւեր ունիմ Ս-ին ընտանիքէն :

Ս-ին ընտանիքը՝ իրենց խօսքին նայելով՝ Լնտանի մէջ երեւելի էին սուած պղտիկ բայց ընտիր հանդէսներուն համար : Ս-ն կարծէր թէ նշանաւոր անձանց տեսութեան արժանի է, վաստն զի երկու անգամ յատկապէս Փարիզ դաշեր էր վարպետ խոհարար մը ձեռք բերելու դիտմամբ : Աոյն խոհարարն ան պայմանաւ միայն յանձն աւեր էր քովը մտնելու որ եթէ կրիայ մը եփելու ապսպրուի՝ ինը հատ խոզ տան իրեն որ առանց ջուրին ծովային հրէշը համեմէ : Իսկ Ս-ին կինը եւս էրկանը համամիտ էր, վասն զի տարին հազար լիբա իրեն անձնական եկամուտ ուներ, բաց թ թատրոնի յատուկ խցիկէն եւ կանգունը աասը ոսկիի ժապուէնէն, զոր ամեն մարդ տեսնելու կերթար :

Աս պարագայիս Ս- որոշեր էր անսովոր եւ քերականց հացկերոյթ մը տալ միմիայն քանի մը մտերիմ բարեկամաց որոց մէջ հօրս կողմէն եւ նաեւ կը գտնուէի : Սակայն ան բազմաջան պատրաստութիւնները ոչ ինձի եւ ոչ Ս իւմինկղընի Մարքէզին համար էր, որ յօժարամիտ խօսք տուեր է, բսին, ներկայ գտնուելու : Այլ մինակ Մարքէզուհին եւ անոր Լորա դուստրը քրմու հիքն էին որոց աս պատրաստուած պաշ-

տօնը պիտի նուիրվէր : Ի՞մ նրբամտութիւնս իսկոյն այսպէս գուշակեց ճաշէն առաջ : Աիրական Մարքէզուհին եւ իր սիրալիր Աորան , որոց Ատիկինը Սփաքաղաքը ծանօթացեր էր , խոստացեր են եղեր որ 'ի դարձին Անտոն , որունով որչափ այցելութեան պիտի գան իրեն : Սակայն զբաղման պատճառաւ՝ քանի դարձեր են՝ մինչեւ ան օրը խոստումնին կատարելու ժամանակ չեն գտեր : Տան ատիկինը որ հիւրերուն ուշիկէկերեւալուն վերայ գոյն կ'առնուր եւ տար , բոլորովին երեսը մտնիր դարձաւ երբոր ժամացոյցը ութն ու կէս զարկաւ :

— Տէր Աստուած , յուսամ որ պատահարի մը չեկան , թէեւ երբ Սփաէինք՝ քանի ժամապահ եւ ճշգրիտ էր Մարքէզուհին : Քշմարիտը աս փափկասուն կանայքս :

Աոյն պահուն դրան աւետալուր զանգալը հընչեց եւ իսկոյն լռութիւնը տիրեց : Ատիկինը մինակ խնդութենէն լեզու կը թափէր եւ կ'ապրուպըրէր իր հիւրերէն մէկուն՝ որ քաղքին միլիոնաւորի տէր մարդումը կողակիցն էր՝ եւ զոր մասնաւորապէս Ալմինկոլընի գերդաստանը ցուցնելու համար հրաւիրեր էր , որ մտադրութեամբ դիտէ եւ նայի որ Մարքէզուհին եւ աղջկանք նրման գեղանի , սիրալիր եւ կատարուն էակներ երբէք տեսած ունի : Դուռը բացին եւ Ատիկինը շտապաւ առաջ վազեց որ բարեկամուհիները գիմաւորէ , ամենուս մանաւանդ ի՞մ հետաքրքրութիւնս յետին ծայրը բորբոքէր էր , եւ անշունչ

լսպատէինք : Արեւախայէ մեր հեացումը եւ Ս-
տիկին՝ կսկիծը՝ երբոր տեսանք որ մինակ Մար-
քէզը եկեր էր, եւ առ ընտիր եւ փառաւոր հան-
դէսը (Թո՛ղ ինը խոզի ջրին եփած ահաւոր կը-
րխայն) հովի պիտի երթար :

Մարքէզը՝ որ դիրուկ եւ խոշորաձայն մարդ
մ'էր, ներում խնդրեց ըսելով թէ կողակիցը աս
մատին անպարտ է լիովին . վասն զի յանկարծ ու-
լանցաւ միան գալով՝ իր մօրը դքսու հին հրաւէրն
անգամ մերժեր է որպէս զի դուրս ելելով ցուրտ
չառնու :

— Աստահ եղիք, յարեց Մարքէզը որ բո-
լոր օրը կողակցիս սիրաը հատաւ որ իր Սփայի բա-
րեկամուհին գայ տեսնէ . բայց ի՞նչ օգուտ :

— Յիրաւի անոր անհանգստութեան լուրը
մեծ ցաւ պատճառեց սրտիս, ըսաւ Ս-
տիկինը . բայց սիրասուն Վորաս ո՛ր մնաց . գոնէ ան հետդ
բերէիր . յուսամ որ ան եւս ուլան ցաւէ չերկըն-
չիր :

— Ո՛հ, չէ պատասխանեց մարքէզը . միտ-
քէս բոլորովին ելաւ : Բայց դիտէք արդէն որ այն-
պիսի բարեբուն դուստր մ'է որ երբոր մայրը հի-
ւանդանայ՝ անոր սնարէն քայլ մը անդին չի հե-
ռանար :

Ստիկինը սրտին խորէն բաղձաց որ Վորան
այնչափ մայրասէր օրիորդ մը չըլլար . ու տաղնա-
պաւ մը կրկին հարցուց :

— Մի թէ Վելմինկոզնի տիկինը անկու-
ղի՞ն պառկած է :

— Բողոքովին անկողինը չէ , միայն բազմոցին վրայէն չի թնտար . ստուգիւ մայր եւ աղջիկ շատ ու շատ կը ցաւին որ կարող չեղան դալու :

— Թէպէտ եւ միշտ բարեսիրտ էին անոնք , ըսաւ Ս . տիկինը ցաւակիր եւ շառագոյն գիմօք : Բայց չգիտեմ որ առ այլայլութիւնը Մարքէզուհիին հիւանդութեան , թէ ոչ անոր ընկերութենէն զուրկ մնալուն համար էր :

— Այն իրիկունը ելայ պարահանդէս մը դացի եւ հոն զո՞վ տեսնեմ աղէկ : « Այն ինքն » որան . խեղցն անոր մօտեցայ եւ ըսի :

— Աւրախակցութիւնս պարտիմ յայտնել ձեզի . վասն զի ներկայութիւնդ մօրդ բժշկութեան նշանն է :

— Անդիսի սենեակն է , ըսաւ դեռաբոյս կուսանը : Բայց յերաւի տակաւին շատ հիւանդ է . եւ որովհետեւ բարձր օրը տունը բանտի պէս մնացի հետը , քիչ մը օդ առնելու համար խնդրեց որ ելնեմ հոս դամ . ի զուր ասպետ մը փնտուելէն ետեւ , ճարը հատած՝ ելաւ ինքը հետս եկաւ , թէեւ շատ տկար է խեղճը : Ստուգիւ շատ անուշ եւ բարի մամա մը ունիմ :

— Այլ հապա Ս . տիկինը :

— Հա՛ , հա՛ , ան մեր սիրականն էր Սփազանուած ատեննիս : Շատ հարուստ տիկին մ'է , շատ գոհարեղէն , շատ շքեղ զգեստներ եւ ուրիշ շատ մը շողշողուն բաներ ունի : Բայց չգիտեմ ինչէն է որ այս լայնատարած քաղաքս , ուր որ անհամար հրաւերներ ամէն տեղէն կը տեղան

Մարդու վրայ, անհնարին է բարեկամի տեսութեան դնալը :

Նազելուոյն փափկիկ տրամաբանութեանը հաւանութիւն տուի՝ ի հարկէ, եւ նոյն ժամուն իր պարակից ասպետը գալով զինքը առաւ : Իսկ ես տեղս կեցած՝ ակնապիշ անոր շարժումը դիտելու ատենս՝ Էտրիճ յանկարծ առջեւս կանգնեցաւ :

— Մի կարծե՛ր, ըսաւ նրբամիտ Մէնտորս, որ մինակ դուն աս գեղանի օրիորդին շնորհալի շարժումներուն գէտակն կը նայիս : Բայց չեմ հիանար եթէ դուն քիչ մը աւելիկէ ուշադիր ես անոր :

— Յիրաւի մեծապէս շնորհապարտ եմ քեզի որ իմ աս ուշադրութիւնս հետաքրքրութիւնը կը շարժէ : Սակայն կը խորհիս արդեօք սրեպ անոր գեղեցիկութենէն սիրահար բռնուիմ : Ոչ երբեք : Ես յնպէս նայելուս մասնաւոր պատճառունիմ : Ես ըսելով զինքը հեռաւոր անկիւն մը քաշեցի եւ Ս- աիկնոջ տան մէջ անցած գացածը պատմեցի, որոնք ինձի համար ստուգիւ հանելուկ չ'էին :

— Ենհնար է ինձ հաւատալ, ըսի, որ Լորան, ան մեղուշ եւ ուշիմ նայուածքը, ան սիրուն կերպերը, ան շնորհազարդ գեղեցիկութիւնը ունենալէն ետեւ անարժան գործ մը ընէ եւ բամպակը նօսը ըլլայ :

— Էտրիճ պատասխանեց : Ար նայիմ բարեկամ որ դուն տակաւին կէս դար աշխարհէս

ետեաւ եւ պատճառն է գիւղական դաստիարակութիւնդ : Վայց ինչ աւելի գիտէ եւ թերեւս կարծիքդ փոխես : Սակայն հարկ է հիմա պատմել քեզ թէ մօր ու աղջկան մէջ ինչ խօսակցութիւն անցաւ , զոր հեռուէն լսեցի , երբսր պարակիցը **Լորան** բերաւ **Մարքէզուհիին** յանձնեց : **Արգէն** տեսար որ **Լորան** **Ստեփան** **Սեպուհի**ն հետ կը պարէր : **Ա** մարդս քիչ շատ անուանի եւ բարձրաստիճան կնկան մը ամուսինն է որուն հետ կարգուեր էր ուրիշը շիգտնելուն : Ինչ եւ է , **Լորան** նոյն անձին հետ ահամայ եւ դայթ 'ի դայթ կը պարէր : **Մայրը** աս բանս գիտելով **հարցուց** թէ ինչո՞ւ **համար** այնպէս անհոգութեամբ կը կաքուէր :

— Սիրական մամաս , ըսաւ **Լորան** , ինչպէս կուրութիւն կը դասես : Ի՞նչ , միթէ կարգուած մարդու մը համար մազի չափ հոգ պիտի տանէի , գլուխ պիտի բռնէի եւ գանգուրներս աւրէի : **Ա** հաւաստի քեզի աղնուութեան նշան մը : Իսկեթէ ըսես թէ ինչո՞ւ **համար** **Ստիկինին** հետ այնպիսի անվայելուչ կերպով կը վարուին , աս առջի անգամը չէ որ **Ստիկինին** նմանները աս տեսակ պրդտիկութիւն մը կը կրեն : **Տարակոյս** չեկայ որ **Սիլմինկղընի** գերդաստանը օտար երկրի մէջ շատ քաղաքավարութեամբ եւ հոս բոլորովին անտարբերութեամբ կը տեսնուին **Սին** ընտանիքին հետ : Բայց այսպէս վարուելուն բուն պատճառը կայ :

— Ի՞նչ է :

— **Ա** է որ **Ստիկինը** ստորին յեղէ իջած է

եւ հեռաւոր գաւառի մը մէջ սկզբանէ իսկ եւ իսկ
վաճառականութի մ'էր: Միտդիր եւ մի գարմա-
նար: Աւ. ճարպիկ հարուստին մէկը, որ յետոյ
աւելի հարստացաւ, աս կնկան գեղեցկութեանը
զարնուելով իրեն կին ընտրեց: Աւառուէն ելան
մայրաքաղաքս եկան ուր որ ամէն բան ունէին բա-
րեկիրթ բարեկամներէ զատ: Ուստի այր ու կին
(երկուքն ալ աս մասին բան բարակ էին) իրենց
կարգին մէջ առաջին ըլլալէն դժգոհ վերին ըն-
կերութեանց երկրորդ, երրորդ մինչեւ չորրորդ
աստիճանին հասնելու գուն գործեցին: Աս վախ-
ճանիս համար հնար ըր գտան, եւ աս տեսակ մարդ-
կան սովորական հնարն է. այսինքն, Աւրուպայի
մէկ ծագէն միւս ծագը թափառիլ, շքեղ ցու-
ցամսլութեամբ մը օտար մանր մունր իշխանաց ծա-
նօթանալ, եւ ճամբու վրայ՝ աշխատիլ քանի մը
ուղեւոր ազնուական հայրենակիցներ եւս շահե-
լու եւ անոնց հետ բարեկամութիւն կապելու:
Իսկ ազնուականները ըստ արժանւոյն կը վարուին
հետերնին: Աուրսը յօժարութեամբ եւ քաղա-
քավարութեամբ անոնցնուէրը կ'ընդունին, անոնց
չստ մը քառաձի կառաց եւ անհամար սպասաւոր-
ներուն վրայ կ'զմայլին, բայց հազիւ թէ Անտոն
կը դառնան եւ ՚ի հարկէ ընթացքն'ն կ'այլայլեն:
Իրաւ է որ փափուկ վիճակի մը մէջ կ'իյնան Ալե-
մինկզքնի ընտանիքին պէս, վասն զի տյնպիսի կեր-
պով մը իրենց ուղեկից բարեկամները թօթուե-
լու կը նային որ ոչ բոլորովին վիրաւորին եւ ոչ
հետերնին տեսնուին:

Շորհակալ եղայ Ատրիճին՝ փոքրոգի փառասիրութեան մը դրդիչները ինձ այնպէս պայծառ նկարագրելուն, եւ խոստովանեցայ որ իմ վարպետս է մարդկային բնաւորութիւնները մեկնելու արհեստին մէջ : “Այնպէս խնդրեցի որ իր հրահրութիւնը վրաս շարունակէ, դաստիարակութիւնս ուղղէ, որն որ ստուգիւ հօրս նախապաշարմանցը պատուին էր :

“Այն ժամուն մեր քովէն երիտասարդ մը անցաւ որ իշխանազունի մը մտրդերէն էր : “Արհուն եւ վեհերտ կերպ մ՝ ունէր եւ ուրիշներուն ուշագրութիւնք գրաւելէն ակնկոր կը սոսկար : Ասիկ եւ դաւարուն նստած՝ նայուածքը, դէմքը, կեցուածքը բոլորովին ծանր եւ զգուշաւոր, խորին ակնածութիւն կը յայտնէր իրեն խօսողներուն :

— Աս է պարսն Աեալէն, ըսաւ Ատրիճ, կամ Գէորգ սեպուհը :

— Արբէք այսպիսի համեստ անձ մը ատեւ սած չունէի :

— Արբէք ասոր նման սնափառ մարդ մը չի գտնուիր, պատասխանեց Ատրիճ : Բուն իսկ իր համեստութեանը վրայ կ'ուռի ու կը պանծայ եւ աս է ամեն ունայնասիրութեանէն էն զգուշիւն : “Այլէ ամենուն առջեւը ինչպէս կը սողոսկի, սակայն իրօք անձը ամենէն վեր կը դասէ, ճաշի ատեն սեղանին յետին ծայրը կ'ընտրէ, հաւաստի ըլլալով որ գազաթը պիտի հանուի իսկ ճաշէն ետեւ դռնէն վերջինն է ելնողը :

— Արեմն չես ըսեր որ թեթեւամիտին մէկն է :

— Ընդհակառակն շատ զգայուն անձ մ'է, եւ կրնար յարգելի եւս ըլլալ թէ որ ան թերութիւնը չի դասեր : Օտար տէրութեան մը շքանշան առած է եւ բնաւ չի կրեր : Մահաւանդ ամօթ կը սեպէ անով երեւիլ :

Նորէն Լորան մեղի մօտ եկաւ եւ այնպէս գեղեցիկ, այնպէս սղուոր հագուեր էր՝ որ վրան հիանալէն ետեւ՝ դարձայ Լարիճին ըօի :

— Վանի՞ անգութ ես. եւ ինչո՞ւ այնպէս խստիւ կը դատես աս սիրուն օրիորդը : Կարելի է հաւատալ ըսածդ երբոր կը նայիմ որ անհամար պատանիներ անոր շորս դին շարուած՝ սիրակէզ նուէրնին ընծայելու կը փութան :

— Ենչուչտ. Լորան մարդու առջեւ իր բնական վիճակին մէջ եւ աննման էակ մ'է. իր առանձին սենեակին մէջ անգամ կարող է դանակին ձայնովը զքեզ թիւթել, իր ձեռակերտ նկարներովը աչքդ զմայլեցընել, հետդ քիչ մը դաղղիներէն, քիչ մը խտալերէն, քիչ մը գերմաներէն խօսիլ, ու երբոր կը հեռանաս քովէն այնպիսի տպաւորութեամբ կը մեկնիս . . .

— Ար թերեւս վտանգաւոր դառնայ եւ սիրարս յուզէ :

— Վտանգաւոր. չէ բայց կրնար ըլլալ թէ որ պակաս բան մը չունենար . . .

— Եստուծոյ սիրոյն համար, ինչ է ան պահար :

— Խեղք :

— Օտարմանք :

— Ահա մեկնեմ : Ապահովեմ՝ ան օրիորդը օրինակ առնելով որ հնարաւոր է կին մը թերեւս Արասինիին պէս երգէ , Պաւլքպրէնիին պէս նուագէ , Մէրքանտատիին նման պար պարէ եւ դարձեալ զուրկ մնայ ան խիստ կարեւոր յատկութենէն ու բարեմասնութենէն որով միայն կարող է արժանաւոր կողակից եւ ընտիր մայր մ'ըլլալ , եւ ան յատկութիւնն է ահա խեղք :

Աորադ քիչ շատ անգամնոց ըսուած բանէն ունի . բայց դատողութիւնը թերի է , եւ բնական ու առանին իրաց խեղքը չի հասնիր : Աորան իր կեանքը կը վառնէ՝ խորագէտ գաղղիացիի մը ըսածին պէս՝ « կեղծագէտ գեղեցկութիւն մը բնատուր եւ պարզ գեղեցկութեան տեղը փոխադրելու արհեստը սորվելու » : Առանգատան մը մէջ բոլոր դիշեր արթուն եւ անձանձիր կը նրստի , բայց պատուհանը կը գոցէ թէ որ հեռուէն սոխակին դայլայլիկը տկանջին զարնէ : Աորան կը մեռնի որ մարդու առջեւ գովեստ լսէ , փայփայուի , ու թէ որ ելնես յանկարծ հովուական անուշութիւններու եւ առանձնութեան մէջընած փոխադարձ սիրոյ վրայ անոր խօսիս , փայտ կտրած երեսդ կը նայի , վասն զի այն տեսակ բաներէ համ չառնուր եւ չի հասկընար : Աւերջապէս եթէ Աորան ամուսին մ'առնուր , ոչ սիրոյ եւ ոչ հոգւոյն դրամմբը պիտի ըլլայ , այլ միայն սովորութեան հետեւելու . վասն զի կը մտածէ

որ ինչպէս մայրը իր հայրը առած է, նոյնպէս զինքնալ ՚ի հարկէ մէկուն պիտի տան :

Աս հեգնական նկարագրութիւնը ծիծաղաշարժեց իրաւ, բայց ամենեւ ին չախարժեցոյ, եւ անոր դէմ քանի մը խօսք ըսելու վրայ էի երբոր տեսայ որ կամսուհի մը դէպ ՚ի մեզ կը մտնի : Այնքան վէս եւ ամբարտաւան էր իր գեղեցկութեանը վրայ որ ոչնոսնի գրեթէ էին մակահունը :

— Ահա քեզ դիցուհի մը, ըսի բարեկամիս, որ կարծես թէ շանթը ձեռքը՝ իրեն զըզշողը պատրաստ է մոխիր դարձընելու : Ասցէ ինչպէս առ շրջանիս մէջ ասդիս անդին սիգաւ պանծ ու թեկն ՚ի թեկին կը ճեմէ : Աչուրներուն սրութիւնը վայրենութեան կը հասնի . կ'եռայ ու կը մրկի որ ամենուն աչքը իրեն զրաւ է, եւ անվեհեր՝ թէ մարդ, թէ կին, իշխան եւ թագուհի ՚ի զէն եւ ՚ի մարտ կը հրաւիրէ :

— Աստ լաւ կը նկարագրես զինքը, ըսաւ Ատրիճ, գեթ Աորային կեղծ ու պատիր ձեւերը շունի եւ աս մասին անկէ աւելի գովելի է : Բայց սրովհետեւ անգամ մը ըսին իրեն որ ակունքը արքայիկ օձի կը նմանին, հիմա կ'երեւակայէ որ մէկ նայուածքով կարող է մարդիկը մահուամբ սատակել : Սակայն բնական համեստութեան շաղկէն կը խոտորի . աւանդ, քանի քանի կը վերիպին ան կանայքն որ աս ընթացքը կը բռնեն :

— Բայց ինդրեմ, ադ ինչ խստութիւն է քուկդ ըսի, կէս մը սրամտելով անոր կ'ծու գի-

ատղութիւններուն, թող թէ Արամ այնքան
չարաչար կատրելուն: Աս արդէն վատահեմ որ
կանայք առ իրիկուն քենէ անուշ խօսք մը պի-
տի չի լսեն. դիտեմ որ կատարեալ մարդատեսաց
ես. լաւ: Բայց միթէ ստուգիւ առ շքեղ կը-
նագարդ երամին մջ չկայ հոգի մը, չկայ սիրտ
մը, որ գաղտնի քուկդ յուզէ եւ ակնածութիւն
մը հայցէ:

— Այո կայ էակ մը, ըսաւ եռանդագին եւ
գրեթէ հառաչելով, ու թէ որ անոր յար եւ նը-
մանը գտնուի, թերեւս երջանկութենէ յուսակը-
տուր չեմ մնար:

— Միթէ ելնեմ առ փալփլուն աստղե-
րուն մէջ փնտռելու ան արօսեակը, թէ ոչ՝ հե-
ռուէն ցուցնելու յօժար ես:

— Ալիք որոնէ եւ անշուշտ կը գտնես. վա-
որն զի մէկ հատիկ է: Աս ալ իրաւ է որ աս տե-
տակ հանդէսներու մէջ այնքան շինծու խղապեղ-
ներ կան որ չգիտցողը հաւանական է որ վերադի-
բայց, բարեկամ, արդէն անոր անուշ նշոյլը զիս
կայրէ:

— Ի՞նչ, միթէ սպիտակ հազուած է, վար-
դագարդ մայերը...

— Շարունակէ, շարունակէ, ըսաւ աչքը
զմայլութեամբ կուսանի մը վրայ սեւեռելով:

— Ահա մազերն են խարտեաչ, եւ աննկա-
րելի գեղեցկութեամբ սեւ աշուրներ ունի:

— Շճարիտ սիրտս թունա կը հանես, բայց
չարունակէ:

— Եւ կերպարանք , ձեւք , շարժուածքք եւ քալուածքք , որչափ շնորհալիք եւ համբոյր ու միանգամայն հրապուրիչ եւ հլու են :

— Սքանչելի է նկարդ , դուչեց Էտրիճ :

— Իսկ նայուածքք բոլոր անձին անուշու-
թիւն տալով ամեն բարեմասնութիւնները կը պը-
սակէ . եւ երբէք տեսած չունէի օրիորդ մը որ
այնքան ընտրելի եւ գերազանց ձիրքերու հետ
այնչափ ընդաբոյս պարզութիւն մ'ունենայ :

— Իմ սիրելի բարեկամ , զքեզ գրկելը կու-
գայ Իզապէլին նկարապիւրը այնպիսի վառվռուն
կերպով ընելուդ . ան էակը զոր կը յարգեմ եւ
աշխարհիս մէջ ամենէն աւելի կարող էի սիրել :
Ես ըսելով Էտրիճ որտին խորէն հառաչեց :

— Ի՞նչ ըսել է կարող էի սիրել :

— Ես , կարող էի , բայց չէի ժպրհեր : Ե-
րբևէ Էտրիճ , կը նայիմ որ ան միտքէդ թուաւ քա-
նի որ Իզապէլը տեսար . ինչպէս չի մտնաս : Այս ան
զի մէկը բոլորովին կեղծ իք , միւսը ստուգութիւն
եւ անկեղծութիւն է . ան մի միայն նորածեւու-
թեան վարպետն ու հայելին է , ապ' թէ վեհանձ-
նութեան եւ թէ բնութեան անարատ շուշանը :

— Օ , անպաղանութիւնդ ճշգրիտ է ու ազ-
դու . եւ քանի Իզապէլը դիտեմ կը նայիմ որ գո-
վեստէդ վեր է :

— Ստուգիւ կատարուն օրիորդ մ'է , ըսաւ
Էտրիճ . կ'երեւի թէ Եւրոպայի վսեմագոյն եւ
փառաւոր գահի մը շնորհն ու զարդն ըլլալու հա-
մար ծնած է : Սակայն Ի՞նչ վեզով պիտի գրայիք]

ինչպէս եւ զգայած եմ, թէ որ անգամ մը աղ-
բիւրի մը մօտ, կամ ծաղիկներու եւ դալարագեղ
հովիտներու մէջ պտրտիլը տեսնէիր: Ինքը թարմ
ու զուարթունքն բնութենէն թարմագոյն եւ իբր ա-
նոր էն սիրական աղջիկը կը թուէր: «Այն պա-
հուն իր համայն անձը, ինչպէս հիմայ, կենդա-
նութիւն եւ հոգի կը բուրէր: Չկայ արքիւ մը այն-
պէս յստակ եւ մաքուր, շիտ վարդ մը այնպէս ա-
նուշ: Անոր մարմնայն համեմատութիւնը Միլտո-
նին սա խօսքը միտքս բերաւ թէ՛

Քնքուշ ստուրնները, շնորհ բնատուր,

Փափկիկ հեշտութիւնքեզի են արիտուր:

Անոր աչուքները եւ շունչը զՇ էքսփիր յիշեցուց
ինձ.

Ահունքդ հրաբուն աստղեր, լեզուդ քաղց-
րիկ օդ են:

Այն, բարեկամ, ան մենաւոր պտոյտները որ եր-
բեմն կ'առնուր, բնաւ յիշողութենէս պիտի չելնեն:

— Իրան ըսելով՝ առաջին անգամն է որ ըզ
քեզ այդպէս սիրավառ կը տեսնեմ. եւ ան գուժա-
լի խօսքերդ «կուր են սիրել, քայց չե՛ն ժողովներ», ի՞նչ
կը նշանակեն:

— Ինչ որ կը նշանակեն ան իմացիր:

— Ինչ, միթէ արիասիրտ Լարիճս աս վե-
ճակիս մէջ պիտի տեսնէի. դուն վեհերստ: դուն
մեկդի քաջուիս եւ խորհիս: Չէն նայիր անդին
որ հանդիսականաց ընտիր մասը անոր չորս դին
առեր են:

— Քայց ինչքեմ, հորցուց Լարիճ, ճշմա-

բիար ըսէ, միթէ Լորային եւ Իզապէլին պաշտօնարկուներուն մէջ զանազանութիւն մը չեն գտներ :

— Վիւրին չէ գտնելլ. վասն զի արագքուստ ամեն բան նոյն պայմանական քօղին տակ թաղուն է : Սակայն դարձեալ տարբերութիւն մը կը նշմարեմ որ թերեւս ուրիշին աչքին չի դարներ :

— Ո՞րն է ըսաւ եւ անդով մը, իր միտքին համաձայն պատասխան մը յուսալով :

— Իզապէլը, ըսի յարգական եւ բարեմայն կերպ մը կը դասէ մարդկան տոջեւ, Լորան աւելի աշխոյժ եւ շատաբան է. Իզապէլին սիրատուներն անկեղծ եւ անձնանուէր կ'երեւին եւ մինակ անոր վրայ կը խորհին, իսկ Լորային բարեկամները անոր հետ յամանակ անցընելու համար կը խօսին եւ մինակ իրենց վրայ կը խորհին :

— Սիրական բարեկամս, գոչեց Լարիճ, յիրաւի պատգամի մը պէս կը խօսիս : Ե՛հա բուն իսկ Իզապէլին մօտեցողներուն խորհրդոց անկեղծութիւնը եւ անոնց ջերմեւանդ յարդանքն է որ միտքս գրաւեց եւ սիրտիս մէջ կայծ մը ձգեց : Սասն զի զինքը տեսնելս եւ սիրելիս մէկ եղաւ :

— Վու՛ն, դուն այդպէս խօսիս. դուն որ ամենուն վրայ կը ծիծաղիս եւ մանաւանդ սիրահարներուն : Բայց չեմ կարծեր որ սէրդ հին ըլլայ, վասն զի ինձ կ'իմացընէիր, կարելի է երկօրեայ է :

— Տարուան մ'եր, ըսաւ եւ նորէն հառա-

չեց :

— Միթէ բնաւ սերդ չեցայտեցիր :

— Եւ ոչ կեանքիս մէջ խօսած եմ անոր

հետ :

— Արեւի՞ն է, ըսի, զարմանքս տանելով :

— Եւ ոչ առջեւը ներկայանալ ուզեցի :

— Ամենեւին անիմանալի են ինձ խօսքերդ :

— Մի միայն խոհեմութիւն էր իմս, պատասխանեց Լարիձ : Ետի Իզապէն իմ հին բարեկամս Մարքէղի մը քոյր բլայով՝ բնաւ ինձ նման թշուառ սեպուհի մը յարմար չէի գրտներ : Այսան զի կ'զգայի որ տեսութեամբ միայն պիտի չի շատանամ, այլ ուրիշ բանի եւս պիտի բաղձանք քաշեմ. երկրորդ՝ Իզապէլ տակաւին քրտան երկու տարեկան չկայ ու ես եմ երեսուն եւ երկու : Այնքապէս նկատեցի մանաւանդ որ անոր անուշութիւնը սիրող եւ գեղեցիկութիւնը պատող շատերը կան. մինչդեռ ես հաւանական է որ ահարկու եւ ատելի կ'երեւիմ աչքին կարծեցեալ մարդատեցութեանս համար, թէեւ ըստ ինքեան մարդատեաց չեմ : Չէ, չէ, բարեկամ, արդէն ամեն նկատմամբ անյոյս էի, ուստի անոր հետ մտերմանալէն կը խորչէի : Նշմարիտը ըսելով ասդիս անդին վրան հարց ու փորձ կ'ընէի, ան բարեմիտ դիտաւորութեամբ որ պակասութիւն մը գտնեմ եւ զաղտնի սէքս մարեմ. սակայն ցաւալին ան է որ վրան թերութիւն մը չգտայ : Եւետարանին անէծքը կը կրէ. վասն զի ամեն մարդ զտխտի կը խօսի անոր համար :

Ապրիլէր երկու դար առաջ մարգարեա-
կան ոգւով անշուշտ դրած է Իզրայէլին սրտա-
շարժ նկարագիրը, զոր կարգալուս այնքան սիրան
յուզաւ որ չի կարգուելու ուխտ դրի մինչեւ որ
ան անձին բնատիպ պտտկերը չի գտնեմ :

— Ինչդրեմ, ի՞նչ տեսակ նկարագիր է :

— Ի բերան գիտեմ. ուստի միտ դիր : Ապ-
րիլէր նախ Աորամը նկարագրելէ ետեւ յանկարծ
այսպէս կը ճառէ : « Սան նաեւ քանի մը կանայք
որ պարզ եւ բնական մեծութիւն մ'ունին, որն
որ կերպերու եւ շարժուածքի շինայիր, այլ ա-
նոր աղբիւրը սիրտէ կը հասի եւ կարծես թէ ի-
րենց ազնուականութեան բնածին շնորհիւն է :
Ան է անշուտ բայց մնայուն արթնանալու-
թիւն մը բիւր եւ բիւր առաքինութեամբ վարդարուն՝ զոր
թէեւ կը ճգնին համեատութեան քողին տակն
ամուր պահել, բայց անոր տակէն կը սահին կը
սպրդին եւ աշք ունեցողին ակներեւ կ'երեւին » :

— Հիմա կէս մը հասու եղայ թէ ինչն
համար գեղեցիկ սեռին դէմ կը խօսին. ինչո՞ւ Ա-
որային դէմ այնքան փրփրածես, զորն որ ուրիշնե-
րունք հետ Իզրայէլին գերազանցութեանը կը զո-
հես, ինչպէս որ Ա.բիւլէս իր գերիները Պատ-
րոկէսին հոգւոյն ձօնեց » :

— Իզրայէլ իր գերազանցութիւնը հաստա-
տելու համար զոհերու կարօտ չէ. ու թերեւս զիս
ատէ թէ որ իմանայ որ ինքը դեր 'ի վեր ըլլա-
լուն ուրիշները չեմ յարգեր :

Ան էակը որուն վրայ գովեստ թափելն չէր

գաղղերը Լատրիճ, զէպ 'ի մեյ յօտեցաւ եղբօրը
Թեւին յենած : Բնդհանուր զդացման մը ար-
ձագանգը պիտի տամ թէ որ ըսեմ թէ անոր
ազնիւ եւ համբոյր կերպարանքը եւ շարժուած-
քը արդարեւ Լորայինը կ'արտապայէին : Մե-
ծամիտ իսկ խեղճ Լատրիճ յանկարծ ուժէ ին-
կաւ եւ առջի դիտաւորութիւնը կորոյս : Աւ-
զարմանք չեն : Ինչու որ արդէն Մարքէզին
հինօրեայ եւ վարժակից բարեկամը գտնուելով
անհնար էր որ առջեւէն անհետ ըլլայ եւ Մար-
քէզը բնականաբար իր քոյրն անոր պիտի ներ-
կայացնէր : Թէպէտ եւ արդէն զիրար տե-
սեր էին, սակայն հիանալի եւ դուարձալի էր
դիտելն զանզուսպ Լատրիճը, ան որ ամենուս ահ
ու դող կ'ազդէր անաչառ դատման եւ սրա-
տեսութեանը համար, բոլորովին վհատ, ակըն-
կոր եւ ամօթապարտ : Աոյն պարագային յար-
մար քանի մը աննշան խօսքեր ըսելու առեւ,
զոր ուրիշները այնքան հեշտիւ կը թափեն,
երեսը կարմրիլ եւ լեզուն թօթովել սկսան :
Իսկ միւս կողմէն կուսանը աննկուն եւ անխը-
ռով դէմքով բնահոս քաղցրութեամբը յիշե-
ցուց Լատրիճին որ արդէն տարբեր տեղ եւ ու-
րիշ տեսարաններու մէջ իրարու հանդիպած են :
Լատրիճ նոյնը հաստատեց եւ հօլուական ձորե-
րուն ու Ուենասի ամանց վրայ քանի մը խօսք պիտի
յաւելուր, բայց ձայնը մարեցաւ եւ ստուգիւ
կարծեցի որ հիւանդ է : Վրանի զարմանալի կ'ե-
քեւէր, գոնէ ինձ, որ Լատրիճին անձարակու-

Թեան պատճառը նոյն միջոցին սիրոյն անկեղ-
ծութենէն կը ծագէր . վասն զի երբէք սիրա-
հար մը առջի անգամ իր սիրուհւոյն առջեւ
այնպիսի անշահ վիճակի մը մէջ երեւցած չու-
նէր : Ուստի ուրախ եղայ որ Մարբէզը սկսաւ
հեռանալ ապսպրելով Լյարիճին որ զանց չառ-
նէ հին բարեկամութիւննին նորոգելու եւ եր-
բեմն տուն տեսութեան գնալու : « Որովհետեւ
Ռենոսի տեսարանները կը սիրես , ըսաւ քե-
զի քանի մը նկարներ ունիմ ցուցընեմ եւ ա-
ներկմիտ եմ որ կը հաւանիս : Արդէն քաջ
նկարիչ ըլլալովդ՝ եթէ հաւանութիւնդ ստա-
նանք , հաւաստի եմ նաեւ որ Իզապէլ շատ
պիտի ուրախանայ , վասն զի ան նկարներն ա-
նոր ձեռակերտներն են : »

Աս խօսքիս Իզապէլին դէմքը անուշ կար-
մըրուն դոյն մը առաւ եւ իմ երբեմն ժպիւրհ եւ ա-
րի հօր եղբորորդւոյս շփոթն ու պարտութիւնը
լրացուց : Սերն արիութիւն եւ ուժ կ'ընծայէ ո-
մանց . Լյարիճ ընդ հակառակն ունեցածն եւս
կորոյս :

Աս սիրոյ վէպիս թելը առ ժամս թողլով՝
էական եւ ընդհանուր նպատակիս կը դառնամ ,
զոր, երկրորդ մասին մէջ պիտի յիշատակագրեմ :

ՄԼՄԵ Բ.

Ի՞նչ է Սեր :

Տարիաւոր, նազենի, (քօքէդ) ամուսնու-
թիւն եւ ուրիշ այսպիսի բաներ որ պատանի-
ներու դգուելի են, ու թերեւս քանի մը ծերե-
րու :

Թէեւ ծեր, թէեւ սիրոյ անյարմար

Գեղոյ ուժն ես դեռ կը յիշեմ .

Ետեն մը սիրտս այրեց, միտքիս հիմայ կ'ազդէ յար :

ՏՐԱՅՏԸՆ :

Հարկ կը համարիմ առաջ իմ սիրոյս վրայ
խօսիլ եւ խստովանութիւն մ'ընել հոս, որով
թերեւս ամօթապարտ պիտի երեւիմ, սակայն
ճշմարտութիւնը շինները զայն քօղարկել :

Միթէ ընթերցողը պիտի զարմանայ (չի
զարմանար թէ որ մարդկային սիրտը կը ճանչնայ)
երբ լսէ՝ Լյարիճին խորհուրդներուն միտ չգնե-
լով՝ Լորային սեր կապելս : Անշուշտ իմ Մէն-
տորս առանձին գործով դուրս էր գացեր եւ 'ի
դարձին զիս սիրոյ խորվիրապին մէջ գտաւ :

Բայց ես ալ ըսելիքս ունիմ : Արդէն հօրս
մահուանէն ետեւ հօրեղբայրս նաեւ մեռնելով
հարստութիւնս կրկնապատկերէր. իսկ Ալիմինկ-
դընի գերդաստանը անդադար զիս իրենց տունը
կը հրաւիրէին : Իմ այցելութիւններս Լորային

հաւանելի՞ էին թէ ոչ՝ չէի կարող իմանալ : Ա՛յե-
րեւի որ զիս բաւական կատարուն չէր գտներ՝
թէեւ միւս կողմէն անյոյս չէր թողուր : Բայց
ինքը անթերի նաղենի մ'էր ու ասկէ ամեն բան
կ'ականարկի : Շարունակ ժողովիլ, շարունակ տես-
նուիլն ու օրիորդին յուսատու կերպերը միտքս
գրաւեցին : Տակաւին հազիւ թէ քսան երեք
տարեկան էի ու անոր կարթին որս ինկայ : Այտ-
րիճին խրատները, զոր նախապաշարմունք կը կար-
ծէի, բոլորովին մէկդի գրի : Այսան զի ա-
ռանձինս կ'ըսէի թէ « Այնքան իրենին յարեր
է որ իմինիս բուն արժէքը անկարէ տեսնելու » :
Այերջապէս կատարեալ սիրով սկսեր էի վառիլ :

Այ որ բան մը գիտէ, պիտի գիտնայ նա
եւ որ այսպիսի վիճակ մը բնաւ կայուն սկզբան
մը չի հետեւիր : Սէրն ինչպէս կը ծնի եւ ինչ-
պէս կը մօրի հասկընալու համար, ոչ բանակա-
նութիւն, ոչ խոհեմութիւն, ոչ նախատեսու-
թիւն եւ ոչ զննութիւն կ'օգնեն . թէ եւ անհը-
րաժեշտ կը թուի կ'անցնի, ինչպէս որ յանկարծ
կը ծագի : Վարճ ըսեմ, վերլուծութեան բովէն չանց-
նիր, թէեւ նկարագրելը հնարաւոր է : Այսալ
մնայն նկարագրելու պիտի ջանամ :

Ի՞նչ կ'ըսէ Ապրիլէր : « Սէրը անմտա-
գիր կը ծնի բնաւ որութենէ կամ տկարութե-
նէ » : Թէ որ այս այսպէս է, միթէ մեղապարտ
եմ Աորան սիրելուս : « Ղեղեցիկին մէկ նշոյլը
կարող է մարդ սիրահար զսպել եւ լծել », եւ նոյն
հեղինակս կը յարէ թէ մինչդեռ բարեկամու-

Թիւնը ծանր ծանր կ'արգասաւորի եւ բազմարգիւն տարիներու կարօտ է կատարելու թեան հասնելու, սիրուն դէմք մը՝ կամ սիրուն ձեռք մը կրընան իսկոյն լիրալիր սէր ազդել: Սակայն զարմանք է որ Ապրիլէր չէ լրացուցեր իր խօսքը աւելցրնելով թէ՛ ան սիրատու սիրուն դէմքին կամ ձեռքին ազդումը քանի տեւէ, ազդ եւ չըրատ անտես կ'առնուին եւ մանաւանդ կը զայրացընեն, եւ թէ՛ որովհետեւ երեքուն սիրոյ վրայ կը խօսի, կրնայ դադրիլ առանց առթի, ինչպէս որ յանկարծ ծագեր էր:

« Ինչպէս ակնարկ մը կը վանէ նոյնպէս կրընայ ստեղծել, »:

Սակայն ինչպէս, երբ, ինչ աստիճան ըտեղծուիլը եւ ո՞րքան շուտ եւ ինչ առթիւ մարիլը՝ բնագէտները, բարոյագէտները եւ իմաստասէրք չեն հնարեր լուծելու: Աւտի ոչ միայն տարօրէն այլ եւ տրամաբանօրէն վճռել եւ հասու ըլլալ անհնար է թէ ինչ տեսակ հիւթ է, ո՞րպիսի բարակ թելերէ յօրինուած է անոր օտայնը: Ինչպէս թեթեւ, քանի՞ տկար, քանի՞ հզօր կ'երեւի, որքան անհնարին եւ ինչպէս դիւրին է քակել խորտակել: Մտիկըրէ Առմէօն* որ սէրը կանուանէ,

« Բան մը որ նախ յոչնչէ գոյանայ,

Օանր եւ հեշտ է, 'ի զուր միշտ հնհնայ,

Ենձեւ վիրապ՝ որ շէն շնորհ ցոյց տայ

Ապար, թրթուր, հուր, ջուր, շոգի փայլուն,

* Շէքսպիրին մէկ ողբերգութիւնը:

Իբրուն շարթուն՝ թեր՛սահմանն անհուն, :
Թէ որ սիրոյ էութիւնը սահմանելու հա-
մար տրտմալի Ուռմէօն այսպէս կը ասնջուէր ,
նէր մնաց ես : Ուստի խնդրոյս տեսական մասը
մէկդի թողլով՝ բուն իսկ գործնական փորձերու
դառնանք , ինչպէս որ Պաքօն բնական իմաս-
տասիրութիւնը իրական փորձառութեամբ հաս-
տատեց :

Առաջին հարցումս աս պիտի ըլլայ . սերն
ինչպէս երեւան կը հանուի : Աս հարցումս թէ
եւ նախապէս ընելս բնական է , սակայն սատա-
նայ նազենիի մը սիրոյն յայտարարնշանները քըն-
նելու համար չէ , վասն զի անոր բնութիւնը նոյն
ինքն Պաքօն անզօր է վննել , թէ եւ սնդիկին
բոլոր յատկութիւններուն եւս տեղեակ ըլլայ :
Այլ մի միայն անփորձ պատանիի կամ կուսանի
կ'ակնարկեմ , որոնք շատ անգամ 'ի նանիր կը
ճգնին թագուն պահելու սիրոյ անզուսպ իշխա-
նութիւնը որմէ այնքան կ'ախորժին :

Սիրական անձի մը անակնկալ ներս մտնե-
լուն՝ կամ միայն անոր անունը լսելուն օրիորդի
մը կարմրիլն՝ իսկոյն գաղտնիք մը , որ թերեւս
տարիներով անյայտ պահուեր էր , երեւան կը
Ֆանէ : Իսկ անգամ մը սիրայօդ զոյգ մը ընկե-
րութեան մը մէջ առանձին եւ անտես սրտակցե-
լու վրայ էին , երբոր յանկարծ ընդհանուր խօ-
սակցութեան կանգ մը գալով՝ իսկոյն ձայն ձուն
կարեցին , շուարն ու շփոթ առին զիրենք՝ ամօ-
թասար եւ նշաւակ մնալով ամենուն առջեւ :

Թէ որ անվորդով շարունակէին խօսքերնին՝ ներքին զգացումնին չէին մատներ :

Ուրիշ նորահաս կուսան մը ինքն իր անձին մատնտուն եղաւ՝ երիտասարդի մը երաժրչատական տաղանդը գովուելու ատեն՝ ըսելով միայն թէ՛ ստուգիւ շատ ընտիր կը նուագէ, սակայն այն քաջագոյն եւս : Հարցին որ երկրորդ այնչովէ. գոյն առաւ տուաւ եւ վարանմամբ ծանօթ դեռահասակ զինուորականի մը անունը թոթովեց : Ամեն մարդ իսկոյն հետեւցուց թէ զիրար կը սիրեն եւ արդարեւ վերջը ամուսնութեամբ նոյն կարծիքը ստուգուեցաւ :

Վարձեալ օրիորդ մը՝ որ աս մասին աւելի բաղգաւոր էր թէ ոչ չգիտեմաս կերպով սերը բերնէն փոխուց : Մերեւի որ երիտասարդը անվատահ էր օրիորդին սիրոյն վրայ . ու թէեւ ինքն իր սերը բաւական նշանակերէր, երբէք ուղղակի յայտնած չէր : Առաւօտ մը վարդ մը շնորհեց կուսանին եւ հարցուց անոր ազնուութեամբ : “ Մի թէ անուշ չէ՞ աս վարդս : Օրիորդն ուրիշ բանի ակնարկելով՝ համեստութեամբ պատասխան տուաւ : “ Հրամերես . բուն իսկ հօրըս սիրածն է ” : Աւելորդ է ըսել որ զիրար գրտան :

Բայց այս բազմադիմի նիւթիս մէջ բրած էն տարօրէն գիւտս աս եղաւ որ, չէ թէ միայն սերը երկու հոգիի մէջ կրնայ գոյանալ, յարատեւել, ասնջել, կամ մարիլ եւ կրկին ծնիլ, այլ եւ սիրականները նոյն միջոցին կրնան անծանօթ ըլ-

լալ իրարու :

Իրաւ է որ Լատրիճին փորձը եւ օրինակը աչքիս առջեւն ունէի, բայց անոր սէրը թէեւ ծածուկ, անյայտ չէր • ուրիշ նկարագրութեամբ մը ըսածս հաստատելու եմ :

Միրպէլ զՄիլմննդը տեսաւ պարասան գէս մը : Պակեղ եւ Շնորհանունէր հոն, եւ Միրպէլ հիացաւ մնաց անոր վրան, թէեւ բնաւ առաջուց չէր տեսեր, եւ ոչ անունը գիտէր : Երբիտասարդը սկսաւ անոր հպիլ, քծնիլ, սամասրիլ, ամեն շարժումին աչքը տնկել նայիլ, քայլին հետեւիլ, շրջադիւրն (վալց) բոլորը կամ քառադիւրն (քատրիլ) անեւ բաւզին մէջ ետեւէն իյնալ : Ո՛ր որ Միլմննդ տեսնուի, հոն եւ Միրպէլին աչքը, որ փալփուուն էին, կը թռին ու միշտ ակնածութեամբ օրիորդին կերպարանը, հասակը, ձեռքը, ոտքը կտիկ կտիկ կը զննեն : Արդէն ակներեւ էր որ Միլմննդ յաղթանակը, եւ արդարեւ արժանաւոր յաղթանակ մը, կը տանի եւ Միրպէլին սիրտը կ'որսայ : «Աոյն պահուն պատանին տեսնալուն որ իր լռին նուէրը ընդունելի է օրիորդին, սիրտ եւ յոյս կ'առնու : Իսկ օրիորդը քանի անոր ակնարկին տակը կ'իյնայ, աւելի աշխոյժ եւ գոյն կ'ստանայ, ոտուընեւն աւելի հովաշարժ, կերպերն աւելի շնորհալի կը դառնան քան թէ երբ ուրիշ մը նկատէ զինքը : Ահա աչուընին իրարու կը հանդիպին : Թեթեւ սարսուռ մը, թեթեւ այլայլում մը կը մատնէ օրիորդին կերպարանը : Երբիտասարդին հետաքրնին

ահան ժպրհու թե նէն խորշելու հաս թերեւս պատ-
 թելու համար, կը դաւանայ, կը հեռանայ եւ սրա-
 հին մէկ անկիւնը կը քաշուի: Բնդին պատանին
 կը սրամտի, չինայի՞ ալ երեսը՝ այլ սերիչի մը
 կը դիմէ ու հետք կ'սկսի իյնալ ու ծիծաղել: Բացց
 ինչ տղաւ, սիրաբ Երկմանդն է առեր. նորէն
 Երկմանդ կը տանի յաղթութիւնը: Ասան զի
 քոյկէն անցնելու ատեն կը տեսնէ որ Երկուկէ-
 րեն կ'անկարիէ հասկընալով համար թէ՛ արդ-
 եօք աչք մը կը նետէ իրեն թէ՛ ոչ: Երիտասար-
 զին ըրածը անխոհեմութիւն էր. վասն զի ինկոյն
 յայտնեց որ անտարբերութիւնը շինծու է, եւ կրկնա-
 կի պատիժը կրեց միւս կողմէն: Այսպէս թէ եւ
 զերար չեն ճանչնար դեռ, եւ ահա արդէն սի-
 րահարակամ կ'ալիւր սկսէր էր, որուն վերջը, բա-
 ստիւրականին, առեւ լի սերտիւ կ'ապել է երկու
 սիրահարները:

Երկմանդին նախանձը շարժելու համար
 Երկուկէն ըրած փորձը, ինչպէս որ ըսի, վը-
 տանգաւոր էր. վասն զի նոյն դաւը շոտունակէն
 առանց օրիորդին նայելու անհետք ըլլալով նոյն
 միջոցին որ կը կեղծէր թէ խելքը ու սիրաբ ու-
 ըիչն տուեր է, աղջիկը անոր խաղած խաղին թե-
 լը կ'արեց եւ առեւ լի ամսեղուկ ըլլալուն շատ պրզ-
 տիկ ձգեց:

Իրաւ է որ նա անցըները ընկեայն կը դաւա-
 նային, բայց սի կրնայ ու բանալ որ անգէն սե-
 րը, այս, բաղձակեծիս սերը կը սիրէր անոնց
 մէջ: Մատարածը սկիզբը սասուզեց: Այսր խնոր

տ. րմացան , բնականապէս առաջին մըն-
ջիկ տեսութիւննին մեկնեցին եւ ամէկ մը ա-
մուսնութիւնը ամեն բան պատկեց :

Ամէկ մը . սրշափ շուտ , պիտի բռես : Առտ
չըսուիր թէ որ իմ' ծանօթ ուղղամիտ իրլսնատա-
ցիի մը խօսքին կը հաւատաս : Աս էր Տէրմսլ'
որ առաջին անգամ Երուտին տօնափառճառի մը մէջ
տեսաւ , մեծարեց , հետք պարեց , եւ միւս օրը՝ նոյն
օրիօրդին հաւանութիւնը ստանալէն ետեւ , քա-
հանային գնաց պատկուելու : Վահանան դէմ
կեցաւ , ստանան մէջ բերաւ . անսնել ու մե-
կէն սիրելը փորձութիւն է , ըսաւ : Սակոյն Տէր-
մաշ աս ոչընչուտ խրատին միտ չդնելով պա-
տասխանեց :

— Թողութիւն չնորհէ , Տէր տէր , խրա-
տորդ լսելու պարտաւոր եմ , բայց հին է . ու շեռ
գժարիր թէ որ ըսեմ որ քմացս անխորժ ըլ-
լայուն՝ աս մասին իմ գիտաւորութիւնս խորհուր-
դէդ վեր կը գասեմ :

— Ինչո՞ւ համար , հարցուց քահանան :

— Ան պատճառաւ որ սէրն առջի տեօքին
կը բռնիկ ու կերէ օղիի պէս . իսկ հին սէր մը՝
կտրած եւ տտիպ դարեջուրի կը նմանի :

Արդէն ըսինք որ սիրոյ ծնելուն եւ յարե-
լուն պատճառը հազիւ հազ ըմբռնելի է : Բայց
երբոր տեսնենք որ նուազելու վրայ է , ջան 'ի
գործ դնել պէտք է որ բաժանումը վայելուչ
կերպով կատարուի : Այսին զի թէ եւ հարա-
ւոր է որ սէրը թեւաւորի մեկնի , դարձեալ տե-

ղը յարգական զգացում մը կը թողու : Իրաւ է որ ծանր վիճակ մ'է սիրական էակէն բաժնուիլը , սակայն կամացուկ մը հեռանալն աւելի ընտրելի է քան թէ նոյն առթիւ աղմուկ եւ փոշնասուն հանելը : Սառգիւ միշտ պիտի յիշեմ վառվառն գաղղիացի մարքէզի մը սրտաշարժ սղբը , որ , թէ եւ խենդի պէս կը սիրէր իր սիրուհին , կերպով մը անկէ պաղեցաւ : Անգամ մը տունն այցի գնալուս հարցի թէ Վ. տիկինն ինչ հետ ինչ ջուրի մէջ է սէրը :

— Ա՛խ , մի հարցըներ բարեկամ , սէրերնիս ամենասոսկալի բարեկամութեան գարձաւ :

— Կարծեմ թէ ատ ալ ատեւութեան պիտի գառնայ , ինչպէս որ սէրը շատ անգամ :

— Ար սխալիս , ըսաւ , այնքան սաստիկ սէր չեմ զգացած վրան որ զինքը ատեմ :

Ա՛ս պատառխանը իմաստով լի է եւ սիրոյ կիճաւտ խնդիրն այնքան կը պարզէ ու կը լուսաւորէ որ զան իմաստասէր բնթ երցակից՝ երուս ուշադրութեան երնտրողութեանը կը թողում : Սակայն գարձեալ մարքէզին բարեկամութիւնը վայելչութիւն պահանջած էն աւելի չափեց եւ ասով կը հաստատուի Առոշթուքոն բաժր :

« Ինչո՞ւ համար կանայք բարեկամութեան այնքան ախորժակ չունին . վասն զի անհամկերելի երբ արդէն սէր զգացած են » :

Ի՞նչո՞ւ հաւատալի է ուրիշ գաղղիացի մը երբ կ'ըսէ , « գարունը մէկ է տարւոյն մէջ » :
 Կակ Անգոհուտի . ՈՅ ...

զանակներուն փոփոխութիւնն առակ դարձած է
եւ շատ մը դարուններ ունինք : Կարելի է ա-
նոր համար է որ մենք ալ այնպէս պնտէթեթ
եւ անհասարակ ենք սիրոյ մէջ :

Շատ կը ցաւիմ որ խօսքս զիս Արայէս
հեռացուց : Մահայն սէբը համայն պարագայ
թիւն , այնպիսի ծաղկալից գաշտ մ'է՛ որ անհը-
նարէ մարդուս ուղիզ շաղի մը հեռեւիլը : Օ՛հն
չունի թէ՛ որ քիչ մը կանգ առնունք , քիչ մը ծա-
ղիկ հարքենք , քիչ մը հոտոտենք եւ ճամբէն շե-
ղինք : Թէեւ քիչ մը ուշկէկ՝ բայց դարձեալ նը-
պատակնուս կը հասնինք :

Երբ՝ կրկին պիտի խոստովանիմ որ Աշա-
րիճին խրատները՝ որային նկարը սիրակէս չի վա-
նեցին . սիրոյ մէջ գլխխլայր ինկայ : Իսկ որի-
որզը աս բանդիտելով վարմունքը փոխեց , եղի ,
եղիէ ցուրտ , սառ դարձաւ ինծի հետ : Սրտ-
մը առութիւն եւ յանդիմանութիւն բանի չեկան .
սիրալուս սիրտս մերժեց . անագորոյն քրմու-
հին սիրաշարժ պաշտօնիս անդգայ կեցաւ : Այս-
տանց եւ հաւաստի եղայ լեռիկն , առանց պաւ-
ճանը զխանալու , որ Արսն չէ թէ մինակ կար-
գուած մարդու՝ այլ եւ ինծի համար անգամ սիր-
տը թունաւ եւ գանդուրը տեղէն չի հաներ :

Երգարեւ պատիժս դատայ ամեն խորհուրդի ա-
կանջ դողելուս . բայց ցաւալին ան է որ բաւա-
կանն արիութիւն չունի սիրոյ շղթաս խորտա-
կելու . այլ կարճէի թէ անկե հեռանալով միայն
ագնառու մ' կը դ'սնեմ : Եւ պատեհ ժամերն եր-

որ Լորիճ ուղեւորութենէ գառնալով՝ ինձ օգնութեան հասու : Սախ դիտաւորութեանս զօրութեամբ գէմկեցաւ բնատիպ պատճառի մը համար ,

— Չէ , չէ , ըսի , պէտք է որ հեռանամ , պինքը ալ չի տեսնելու պայմանաւ :

— Աւելի լաւ կ'ընես թէ որ աւելի մօտիս անոր :

— Ի՞նչ . սիրտդ կատակ կ'սղէ :

— Բնաւ , մօտիք անոր օտուտ ին տակ , կապւել , արահն դիտէ անոր նայուածքը , ակնարկէ , զննէ , անոր միտքին խորը մօտիք , հոն գրուածը կարդա , երեսին շպարը սրբէ , գուն գործէ որ իր ներքին խորհարգը , ծածուկ զգացումները դուրս թափէ :

— Լաւ . ինչ օգուտ ունին , ըսի մամբուալով :

— Օգուտն ան է որ անով աչքդ պատող մշուշը կը փարտաի :

— Անհարին է :

— Անդիւտ դարման , վրան զի սիրածդ հիմա Լորան չէ , այլ ուրիշ բան մը :

— Ի՞նչ բան :

— Ինչ գիմակ մը , զոր եթէ խղես հանես գէմքէն՝ իմկոյն կը բուժիս . փախիր ու կը կորուսիս : փան զի սիրուն նկարը մինակ կը ճանչեաս , իսկ թէ որ մնաս ու անոր իլնիր ձլնիր փնտղես , ինչ անտակ էակի բլաքը ան ատեն կը հասկընաս :

— Անտարտիյո՛ հեռաւորութեամբ դար-

մանս . . . խօսքս կարեց ըսելով :

— Տեսապէս իրաւ է , բայց 'ի մասնաւորի բոլորովին անհիմն է կարծիքդ : Այս ան զեհեւուն ան առաքինու թիւններու գանձ մը պիտի երեւի Աորան աչքիդ . բայց մտեցիր , պաշարէ , մշակէ , փակիր անոր եւ վերագակդ իսկոյն կը գրտնես : Ասկոյն կարելի է որ շեա փափաքիր սխալդ փնտուել եւ երջանկութիւնդ ձեռքէ հանել 'կուրութենէ բուժուելով :

Ասու զիւ շատ բարկացեր էի , եւ զայրոյթն աւելի առաւ զիս երբոր Աշարիճ շարունակեց այսպէս :

— Ըսիր որ Աորան ատեն ատեն սերդ կը հրահրէր , տարակոյս չկայ որ կ'ընէր եւ նորէն կը բռնկէ զքեզ թէ որ ուրիշ նորրոճայ մը դարանիս մէջ չէ բռնած : Ընեղմիտ եմ որ 'սիրոյ նուերդ կը լսէ , սիրահաս լեզուէդ 'ի վար կը կախուի յօժարամիտ . այս կը կախուի , գեթ ասա բոպէի չափ : Բայց թող անգամ մը ուրիշ լեզուանի , գեղադէմ , կարմրայտ եւ սեւամօրուս մարդ մը անոր մտենայ , իսկոյն ըսածներդ կը մոռնայ :

Երբէք Աշարիճ այսքան դժաբան եւ անտանելի երեւցած չունէր ինձ : Ասկայն ահամայ խորատին միտ դրի : Եբր թէ բանս գործս հատեր' սկսեր էի Աորային ետեւէն իյնալ : Թե հայր եւ թէ մայր ու թէ ինք սիրալիւր ընդունելու թիւն մը կը ցուցնէին ինձ , թէ եւ ետնոյն սիրաշարժ գիտաւորութիւնը չունէի : Բանի մը շառաթ սեւ կն գնալէն

եաեւ՝ տեսայ որ Ն րիճին խօսքը ելաւ : Ա որան հրաշակերտ մեքենայի կտոր մ'էր, երեւոյթը սղորկ ու փալփլուն : Բայց իրօք նանբաւեր, ինքնահաւան, ունայնամիտ եւ անզգայ էր, եւ բանասիրութենէ, անկեղծութենէ ու բնարողութենէ զուրկ : Ա երջապէս Աստան գԱռլէնտ գտաւ, հարուստ ազնուակամի մը կրտսեր սրղին, որուն քառասուն հազար լիրս պարտօր հայրը վճարեր էր : Ասլէնտ տտեն մը վասնածգրամին եւ կնամուլութեանը համար նշանաւոր անուն մը ստացեր էր եւ հիմա նոյն անունին շաքսլը միայն կ'ապրէր. որովհետեւ թէ գրամէ եւ թէ սէրէ ինկեր էր : Աս ինքնահաճ սիրուն պատանին տտեն մը սիրոյ լճակին մէջ առազասուալիւր եւ անդեկ կը նաւարկէր. իսկ Ա որան նա եւ նոյն տեսակէն բլաւլով՝ իր փնտրածը գրատաւ եւ անոր սէր կ'ապեց, շատր՝ անամուսին շի մնալու վախէն : Ղշմարիտը, թէեւ Ասլէնտ երեսուն եւ հինգ տարեկան էր, բայց հրապուրիչ եւ անդիմադրելի : Եպիրհ ու միանգամայն սիրային նայուածք մը ուներ. գլուխը կամաւ կոր կը բռներ ու կիսբաց մեղոյշ աշուրներէն թեթեւ նշոյլ մը կը հասէր միշտ : Աարճ բսեմ. Ա որան զինքը կատարուն էակ մը գտաւ : Իբաւ է որ լիկուն ու կուշտ դէմք մը կ'ընծայէր, բայց որովհետեւ երեւելի էր բազմաթիւ կիներու հետ ինչալ ելնելուն համար, Ա որան մեծ պատիւ կը համարէր որ այնպիսի անձի մը սիրտը գրաւեց : Ամուսնութեան օրերը հասան. Ասլէնտ դեռ պարտք ուներ, զոր հայրը

չուզեց ճանչնալ և և որդին ժամանաբաժնէն հար-
նեց: Ա իլմինկզբնի բարան ալ աղբիկը տալու մեր-
ժեց: Ա որա եւ Ասլէնա յանկարծ կարգուե-
ցան. ինչպէս. անհնար է բսել: Ասլէնա ծախ-
քին հասնելու համար թուղթ խաղալ սկսաւ, և
ունեցած ապրտւար վայ տալուն՝ ուրիշէն հաշ-
ւին կը խաղար հինգ ոսկի օրական առնելով: Արբ
որ Ա որան իր սեպհահան լուսաւորութիւնը կտ-
րոյս և և իբր փետտած սիրամարդ անշուք մնաց,
օտար բողբաւոր անձերու լուսովն ա՛նաւ շողալ:
Օբերա, պարահանդէս, պարտէզ կերթար ու
ղեկցութեամբ որ և է գլթասիրտ և ազնիւ և
րիտասարգի որ կը ցաւեր և կը մխիթարէր դժ-
րան, իբր եղիւլի և աստիճան սիրոյ նահանգի:

Ա քնքուշ Արայիս պատմութիւնն արար-
տեւէն ետեւ թող իմ վրոսն խօսիմ: Տակաւին
դեռահասակ էի, ու դեռ կանանց հետամուտ:
Քանի որ աղատ մնացի, թռչնի պէս՝ ծաղիկէ
ծաղիկ կը սաւառնէի առանց մէկուն վրայ դադար
առնելու՝ փուշէ վախճալուս համար: Տեսած աղ-
ջիկներէս ոմանք անուշ էին ի տես, բայց ուրիշ
անուշութենէ զուրի: Ոմանք ուշիմ և բանիբաւն
էին, այլ յատկութիւն չունէին. ոմանք յան-
դուզն, բայց ծածկամիտ և հարսագէտ: Աս
ալ սկսայ թեթեւամիտ դառնալ ու թերեւս եր-
բեմն անիրաւ: Բայց միթէ իմ սիրան էր միայն
սիրոյ յեղափոխութիւնը կրողը, ուրիշներուն վը-
րայ ալ այնքան շուտով կը ներդրուէր ինչպէս
պետութիւններու միջ: Ատուգիւ թո՛ւնէ՛, տէրը և

Թէ ոչ մեծ թագաւորութիւն մը: Սակոյն կը շուարէի մտածելով թէ՛ ինչո՞ւ մի եւնոյն էակը, անհաս ժամանակի՛ մէջ, թէ՛ զմայլելի եւ թէ՛ զզուելի, թէ՛ գրաւիչ եւ թէ՛ անգոսնելի դառնայ առանց աւթի: Աը նայիս որ կին մը այգուն մօտ կը մեկնի պարահանդէսէ մը բազմահոյլ անձնանուէր գերիներու թագուհիի պէս. իսկ միւս օրն արթննալուն եւ ոչ ստրուկ մը քովն ունի:

Անշուշտ կանկաճս փարատելու համար իմ պատգամներէս մէկուն գիծեցի որ է Բօր, եւ ան ալ գիտցածս ըսաւ, թէ՛

Տես հոյլ նկարներ՝ մի եւնոյն կուսանին
 Բողորն իրար աննման՝ բողորն իբր սուրբ թուին:
 Գեռ անձրեւ շի դարձած՝ շուտ կայուն ամպ
 մ՛ընարէ,

Պինտ բռնէ մի թողուր՝նոյն ժամուան Վենդին* է:

Ոմանք սիրոյ իմաստասիրութիւնը (մի խըրտնիք աս բառիս) փորձ փորձեցին գննելու եւ կ'երեւի որ միաբերան աս վճիռս տուին թէ պատահարի գործն է աւելի սէրը քան թէ ընտրութեան: Աւստի եթէ այն կերպով կը ծագի, ըսել է թէ նոյնպէս եւ կրնայ անհետանալ: Աս իրաւ է որ օրիորդի մը նայուածքը, ձայնին հնչիւնը, կամ սիրալիր թնտուածք մը կարող է իսկոյն մարդու մը գլուխը դարձընել եւ սիրտը գրաւել: Իսկ թէ որ սիրուհին այլակերպ տեսիլ մը յայանէ:

* Տիանան, որսորդութեան աստուածուհին, աս անուամբ եւս կ'անուանուի, որ է Դելոս կըզգիին մէջ լեռ մ'ուր որ ծնած է:

ժպտելու տեղ ճակատը կնճռէ, մեկնելու ատեն անոր ձեռքը շատ ուժգին կամ շատ մեղմիկ սեղմէ, կամ լիտի բան մը բնէ, կամ անյարմար բառ մ'ըսէ, կամ գէշ արտասանէ, յանկարծ նոյն մարդուն սէրը կը պաղի :

Բարեկամներէս մէկը սիրուն գուսանուհիի մը գեղին այնքան հարուեր էր որ, թէեւ բոլոր գիշեր ձայնովը զմայլեր, անոր գաւառական առողանու թեանը վըայ բնաւ ուշ չէր դրեր : Միւս օրը իսկոյն թռաւ գնաց օրիորդին՝ սիրոյ նուէրը մատոյց : Բայց ետ դառնալուն սրտմտեր եւ պաղեր էր օրիորդէն . վասն զի հարցուցեր է եղբր իրեն թէ՛ թին՞ով սէյիքէ գացեր է :

Անդամ մը՝ ես ալ մեղաւորս կ'ապաշխարէի ամենասիրուն Պ-օրիորդին պատկերին առջեւ : Ս'զմայլէի անոր ձեւին, կ'զմայլէի անոր դըլխուն եւ մանաւանդ Ս անտիկեան կերպով մազերը շիտկելուն, կ'զմայլէի պարզխօսու թեանը, կ'զմայլէի պարելուն եւ ճշտութեան որով ոտուրները գայթ 'ի գայթ երաժշտական չափին համաձայն կը սահէին : Մինակ ոտուրներուն վըայ չէի հիանար, ինչու որ երկարատուտ շրջադգեստիկը բոլորովին գոցեր էր : Աս զմայլութիւնս շատ մը իրիկուններ տեւելէն ետեւ՝ յանկարծ անցաւ, հրմայական տեսիլն աներեւոյթ եղաւ, երբ աւտու մը նոյն օրիորդին այցելութեան դացի : Ո՛հ, այն ի՞նչ այլակերպութիւն էր : Գիշերուան հրբեշտակի նման էակը անշնորհ եւ շխտի մէկն էր դարձեր : Նստած էր, եւ նստուածքը անշահ :

ուտքը կ'երեւար, զոր թէեւ փայփլուն եւ ան-
բիծ մետաքսեայ գուլպանէր ծածկերէին, լայն
ու ծուռ էր, ու բոլոր մարմնոյն շնորհք աւրեր էր
ինքը շեղակի եւ ծուռ նստելուն:

Կուրս պտոյտի ելնելու կը պատրաստուէր,
եւ գլուխը դրած գտակը տձեւ ու այլակերպ բան
մ'էր. իսկ մի հարցըներ ինչ զգուելի սեւագոյն
ու եռանկիւնածեւ շալ մ'էր աւեր կրնակը, որ բո-
լորովին մարմնոյն շէն շնորհքը ծածկեր ու, հա-
մեստութիւնը՝ որ կնկան մը էն ընտրելի գեղն
ու զարգնէ, անհետ եղեր էր անոր ներքեւ:
Արջապէս տեսայ որ մեծ գանաղանութիւն
կայ երեկոյեան օրիորդին եւ առաւօտեանին մէջ:
Պէտքերը թագուհի մ'էր, իսկ առտուն սե-
նեկապանուհի մը. ան ալ խիստ թափթըփած
տեսակէն:

Աստի յեղամտութիւնս աս մասին անօ-
րինակ բան մը չէ մարդկան մէջ, ինչպէս որ վեր-
ջը հասկըցայ, եւ զարմանք պէտք չէ պատճա-
ռել համակրութիւնը մի միայն գեղեցկութեան
վրայ չի հիմնուիր:

Ահա նորէն զարնուեցայ Ալեկապէթ ա-
նուն օրիորդի մը, որ ինէ երես դարձուց գըր-
գուիչ անխոհմտութիւն մը գործելուս զոր պատ-
մելու պարտաւոր եմ: Ալեկապէթ Ա որս կուսա-
նին շափ գեղանի, խելքով անորմէ վեր էր, եւ
այնչափ կտրող կապող չէր: Բայց տակաւին չէի
գիտեր ան գովեստին արժէքը, զոր Բօբ կը
նուստէ ուսի, էակն մը համար հառաչելնիս ա-

աանց վերոպումի եւ այլայլութեան տանող
կնկան :

Ատեն մը Ատրիճին միջոցաւ Իզապէլին
հետ մտերմացայ : Օտրմանալի բան մ'էր տես-
նելը թէ ինչպէս ան ժամանակին կանայքը ա-
րիւն քրտինք կը թափէին որ նոյն կնկան ան-
ուանը մուր քսեն : Ամենէն միամիտը կրնար ըմ-
բրանել աս ատելութեան ներքին պատճառը .
բայց ես յանգէպս ուղղամտի կարգ անցնիլ փա-
փաքելուս պատիժս առի :

Որովհետեւ լսեր էր Ալիզապէթ առ Ի-
զապէլ մտերմութիւնս, շատ անգամ հետոս կ'իյ-
նար եւ զիս կը խայթէր կծու խօսքերով : Օրին
մէկը շատ աղաշեց որ Իզապէլին վրայ ունեցած
կարծիքս անոր յայտնեմ : Աս տխմար ապուշի
պէս պատասխան տուի թէ՛ կատարուն տեսլա-
կան պատկերն է դեզի , շնորհի եւ բարեսրտու-
թեան : Աս խօսքիս՝ արիւնը երեսին զարկաւ .
ու դեռ ես պատճառը կը փնտռէի ու ան բոլոր-
ովին հազարդակցութիւնը կտրեց ինձի հետ :

Աս իմ ապշութեանս բուժը դունելու շատ
ժամանակ անցուցի : Աշխարհ ճանչնալու ետեւէ
էի , իրաւ , բայց ոչ առանձինս եւ ոչ ուրիշնե-
րուն համար հետադատութեանցս փորձը եւ ար-
գիւնքը 'ի գործ կ'ած էի : Իմ թռչուն ընկերնե-
րէս մէկը (թռչուն՝ զի դեզանի սեռին շորս դին
տարմտարմ կը թռթռանք , ինչպէս թրթուր-
ները ճրագին բոլորը) շատ յօժար էր (յօժարէն
վեր չէինք երեսեր) սէր կապելու սիրատեսիլ Ին-

տէ մտրին հետ , որ իր գեղին վրայ չափէն աւելին համարում ունէր եւ գլուխ շատ կը բռնէր : Օրիորդին առ ընկերս սերը աւելի եփելու բարեսէր գիտամարս՝ որ մը երիտասարդին ինձ մտերմաբար բրած գովեստները Խնտէմտրին բարեմասնութիւններուն վրայ՝ բառ առ բառ կրկնեցի անոր :

— Բաւական գեղեցիկ է ան , ըսեր էր ինձ , բայց մի միայն գեղը աչիս առջեւ թանր կշիւ մը չընէ : Իմ վտանգս անոր մտական արժողութեանն է :

— Ի՞նչ . բաւական գեղեցիկ մի , գոչեց Խնտէմտր , ու բերնէն սերիչ ձայն չէլաւ : Սակայն անկէ հետէ սկսաւ պաղ ու ծուռ աչքով նայիլ բարեկամիս վրայ , որն որ չգիտէր ու ես ալ չէի համարձակէր մեկնելու թէ՛ օրիորդին անհետեթ վարմունքին էութիւնը հաճելի գործ մ'ընելու եւս անդիս եւ ուղղամտութեանս անակնկալ պտուղն էր :

Ահա այսպիսի կարեւոր խնդրոյ մը վրայ գրելու առե՛նս առ թ գտայ քննելու ծանրակրճիւ բան մը , որ շատերուն եւ մինչեւ ուշիմներու աչքին չի դարներ եւ թերեւս սնտաի եւ աննշան կը թուի : Թէ՛ որ խնդիրը լիկ սիրոյ մասին ըլլար , թող թէ ան սերը , որուն նպատակըն է ամուսնութիւն , գարձեալ հաւատալի է որ խիստ թեթեւ , սին եւ նանիթ պարագաներէ կախում ունենայ այնպիսի ծանր վիճակ մը : Ընդամ մը տեսայ որ նշանատը մը ետ եղաւ : Թէ եւս պատանին անսողիւտ , աղիւսածին , նորահաս ,

հարուստ եւ սիրաբոյր էր : Այս զի օրիորդին
բարեկամներէն մէկը խոյթեր էր զինքը բռնելով
թէ ինչպէս կառուի մորթէ թաթպան հազնող
մը էրիկ կ'ընտրէ իրեն : Բայց մարգիկներու բազ-
ղը իրարու շինմանիւր : Ուրիշ երիտասարդ մը ե-
լաւ ու ոչ միայն առաջինին տեղը բռնեց , այլ
եւ նենգամիտ հակառակորդէ ազատ մնաց : Մի-
նակ արժանաւորութիւնը սա էր որ շատ ազուր
կը կապէր իր փողպատը եւ շատ ազուր կը հազ-
նէր իր փեղոյրը :

Ո՛հ , ամուսնութիւն , յաջող կամ անյա-
ջող , աւանդ , ինչպէս մագէ կախուած է լրու-
մըդ . փշուռ է ան ճահեան սր զմեզ քեզի կը
տանի : Սակայն ամեն կանայք ոչ Իզապէլին եւ
ոչ Պէլինտաին կը նմանին : Առջինին վրայ այ-
լուր պիտի խօսինք . իսկ թող Պէլինտան օրի-
նակ ըլլայ ան գեւաբոյս զեզանի օրիորդներուն
որ իրենց իշխանութիւնը չարաչար կամ բրա-
նայէս կը գործածեն : Բռնութիւնը շատ մը դիւ-
ցազուններ բնաջինջ բրաւ , եւ որ մեծն է՝ աս պա-
րագոյնիս մէջ նախակարգ կուսանի մը տունը եւ
ապառնին արեց : Պէլինտաին սիրահարեր էր
մեծանուն եւ ազնիւ անձ մը , որուն թերութիւ-
նըն էր միայն այրիութիւնը : Իսկ օրիորդը գե-
ւաբոյս՝ եւ յԱնգղիա մէկ հասիկ էր պարու մէջ :
Նոյնպէս էր եւ սիրահարը հասակի եւ պարու մա-
սին : Աստիճանաւ բարձր էր օրիորդը , բայց բա-
տակ մը չունէր . պատուանունէ զուրկ իրաւ , բայց
Ոոստոսին պէս հարուստ էր տղան : Այսպէս եր-

կու կողմէն ամուսնու թեամբ երջանիկ ըլլալու հարկաւոր պայմանները գտնուելէն ետեւ՝ ո՞վ կրնայ երկմտիլ վախճանին վրայ : Սակայն եկու նայե որ Պէլինտան Վէս ու բռնաւոր էր եւ այրի երիտասարդին խօսքիւս տայէն ետեւ , ոտք կսխեց որ առջի կեիկէն ունեցած երկու սիրուն զաւակներն աղղականներուն զրկէ , որպէս զի ամուսնական հանգստութիւննիս , կրտէր , շի վրդովիտղան խնդիրը մերժեց ու սէրը բարկութեան դարձաւ : Իսկ Պէլինտա՝ հիմա որ պառաւկէկ աղջիկ մ'է՛՛ ահ ու վահ քաշելով մինակուկ կողբայ թէ որքան վտանգաւոր բան է բաղդը քէնցընել անիրաւ բռնասիրութեամբ : Ան դէպքս , ինչպէս որ սովոր է , ամենուն բերանը ինկաւ , եւ սա վճիռը տուին որ , թէ օրիորդը եւ թէ մարդը դատապարտելի են , եւ երկուքին ալ վարձքը կատար : Ասին զի մեկն ու յայտնի է որ երկուքին ալ սիրտը ճշմարիտ սիրով չէր վառեր : Պէլինտան ուղեղը իր ոտքին վրայ եւ երիտասարդին բիբերուն մէջն էր : Իսկ ասոր ալ միակ արժողութիւնն էր քսակը , որով օրիորդին երեւակայութեանը կը տիրէր :

Թէպէտեւ մարդկան բնաւորութիւններու քիչ շատ բանիբուն գտայ , տակաւին կիներունը հասկընալու համար այբ ու բէնն էի : Ուստի անկարելի էր առ անձինս մեկնել բարեկամիս մէկուն սիրահարական պատահարը : Ան երիտասարդը հողի կուտար կ'առնուր եւ խելքը կը թռէր օրիորդի մը համար : Անպակաս էին դանգաւ եւ

միմանջ բերնէն՝ անոր անորոշ վարմունքին վրայ
 բայց յոյս ծնաւ սիրտը յանկարծ երբ օրիորդին
 հայրը, որ ատեն մը սիրոյն էր քաջալեր, միտքը
 փոխեց եւ հաւանութիւնը մերժելուն վրայ միայն՝
 օրիորդը սկսաւ անուշ աչքով նայիլ եւ երխա-
 տարդին ժմօխլ : Աս դարմանալի կը թուի, թէ
 եւ ստոյգ է : Բայց աւելի հիանալի կտորը անոնց
 ամուսնութենէն ետքը իմացայ : Այս է, սիրահա-
 րըն եւ աղջկան հայրը այնպէս վարուելու իրենց մէջ
 առաջուց որոշեր են եղեր : Միթէ աս եղելութիւ-
 նըս Ուոշֆուքօին սա գիտողութեանը վկայու-
 թեան շիզա՞ր :

“ Սիրոյ մէջ ստէպ մարգուս երջանկութիւ-
 նը շատ բաներէ անգէտ ըլլալէն է քան թէ գիտ-
 նալէն : ”

Իմ զննութիւններս աս անհատնում նիւ-
 թիս վրայ երբ կ'ընէի՝ ուրիշ բնաւորութիւն մը
 ճանչցայ, որ Շէքսպիրին նկարագրած մէկ անձին
 պէս կրնանք “ ծերունի սիրաւաճառ մը ” կոչել :
 Միշտ ամուրի եւ միշտ սիրոյ խայթը այնպէս սիր-
 ալ կը մաշէր, որ ատան վեց տարեկանէն սկսեալ
 մինչեւ վաթսուներ կանանց մէջ կը ճոճէր ու կը
 քծնէր անգուլ : Շատերը, որ հիմա թողներ
 նւնին, անորմէ բո՛հ բո՛հ ու սիրոյ լեզուն լսեր են .
 բայց ոմանք այնչափ անշնորհ, եւ ոմանք այնպէս
 սարսուփելի տղեղ են՝ որ նոյն անձին համար խօսք
 կը դառնար թէ կապիկ մը եթէ կնկան հագուու-
 տով առջւեւը դնեն, անոր անգամ կը սիրահարի :
 Աս գիտնալով, մանր աղջիկները երբ անոր մօտե-

Նալը տեսնէին՝ փախուքը ու փազբուօր կ'սկսէին :
 Քէպէտ ոչ որ պղտիկ կամ անյոյս կը թողուր
 զինքը , ան դիտմամբ որ եթէ աւելի արժանաւոր
 նշանած մը առջեւը չենէ , ձեռքին տակ պահու-
 նի անձ մը գտնուի , զոր 'ի հարկին , նանկդ բլայ)
 բսելով էրիկ ընէ : Վայց ան մարդուն վրայ ալ վրա-
 տահիչն անխոհեմութիւն էր . վասն զի այն ծերու-
 նի սիրավաճառս որչափ որ կրակ ու բոց նոյնչափ
 ալ անհետեթեթ աւ փոփոխամիտ էր : Իրաւ է որ
 իր կրակն ալ չի վառած կը մարէր : Կնասիրու-
 թիւնը քանի բռնէր , ընծաներ կ'ուղարկէր , ո-
 ռոնք շատ անգամ գիրք էին , վրան իր Հեղի-
 նէին անունը սկիզբի տառազրած : Ենգամ մը
 գիրքը չենուիրած , սէրը փոխեց , հոգն է մի-
 ուրիշին նուիրելու պատրաստ է , թէ որ չամբը-
 նար կաղմարարէն եկած հաշուեդրին մէջ աս տո-
 զըս կարդալու : « Մաքրուհի անունը փոխելով
 տեղը Արուհի դնելու համար տառը շիլինկ ու
 կէս : » Ինչ եւ է դարձեալ դարուս էն կատար-
 եալ սիրահարէն վար չէր մնար . աղու ոտանա-
 ւորներ կը շինէր եւ երբէք խօսկապ մը չէր տար .
 պատճառը՝ սէր կ'ըսէր կ'անցնէր ու կարգուելու
 հարկաւորութիւնը բնաւ չէր զգար : Սարսուռ
 կ'առնուր զիս քանի մտածէի թէ ո՞ր կ'երթայ
 իմ վիճակս թէ որ աս ընդհանուր սիրավարին
 հետեւիմ , որուն շաւիղը բռնելու վտանգին մէջն
 էի : Են եօթանասուն տարեկանի մօտ էր ու կը
 հագուէր կը սգուէր , կը պարէր եւ ասանց այ-
 փ անուշ ակնարկներ եւ խօսքեր կը նետէր կը-

նիկներուն :

Սակայն մինչեւ հոս մարդու եւ կնիկան բը-
նաւորութիւններու նկարագիրներս թեթեւա-
միտ եւ անկայուն վիճակի անձերու սեպուելով՝
թերեւս ըսուի որ անոնք ամուսնութեան էական
պայմաններ չունենալուն միայն դժբաղդ եղան .
ուստի ես ալ աւելի ծանր եւ հաստատամիտ
մարդիկներու կը դառնամ, նախ բնաբուն դնե-
լով, որ ցարգ ծիրանագոյն էր նիւթս, իսկ ասկէ
ետեւ կապտագոյնի պիտի փոխուի :

Թէստուտ մեծանուն եւ աննման գիտ-
նական մ'էր աշխարհի վրայ, նոյնպէս եւ Աս-
բասին յիւր կանացի սեւին : Պիտնականը գի-
տութիւններու լոյս եւ լեզուներու ոգի տուաւ :
Անյաղթ արախարան, երեւելի յունախօս եւ ահն
ու դողն էր Պամպրիճի համալսարանին մըր-
ցող հետամուտներուն : Իսկ Ասբասին՝ յետա-
դէմ չէր մնար անորմէ, շատերուն առջեւ եւ
մանաւանդ զինքն իր աչքին անոր Նաւասարը
կը սեպէր : Իր մտաւոր կատարելութիւնները շատ
մը թերութիւնները կը քողարկէին . վասն զի
որչափ գիտուն՝ նոյնչափ տգեղ էր Ասբասին .
գնա ալ հասկցիր : Սակայն գիտնականին աչքը
չէ թէ նիւթական այլ մտաւորական գեղեց-
կութեան էր, եւ ապուշ մնաց երբ առտու մը
օրիորդին խօսքը մտաւ, եւ տեսաւ որ Տէր
տղորմեա, Պղատոնին Պէօտօն (հօգի) անուն
զիրըր ձեռքը առած զմայլութեամբ կը կարդար,
ինչպէս որ շատ երիտասարդներ Պօքաղիօին զուար-

ճարի վեպերը կը կարգան : Պիտանականք անոր
 իմաստութեանը մաս խածաւ , մանաւանդ երբ
 օրիորդը կնճռոտ խնդիր մը լուծելու համար պա-
 աիւ ըրաւ անոր , խորհուրդին դիմելով : Բո-
 լոր համարարանին մէջ անոր հաւասարող քիչ
 կը գտնուի , կ'ըսէր . եւ նոյն ատենէն սկսաւ սի-
 րոյ աչքով նայիլ օրիորդին : Աւարդարեւ ի՞նչ
 զմայլելի բան է մարդուս , առանձնութեան մէջ
 այնպիսի ընտիր ընկերու հի մը վայելելը , որուն
 լծակցութեամբը՝ դիր եւ թուղթ անգամ վեր-
 նան՝ դարձեալ գրական նիւթ եւ խօսք պա-
 կաս չեն ըլլար , քանի որ իրենց ղլուխն է գըր-
 քատուն : Միւս կողմէն սրբան անուշ է անոր
 հետաքրնին միտքին նպաստել եւ զան ուղղել :
 Ուստի գիտնականը սերը յայանելուն՝ օրիորդին
 ընդունելի դառաւ , եւ մեղու ամիսը գրատան մէջ
 անցուցին : Ափսոս , աւելի ընտրելի կ'ըլլար թե
 որ Պրայտն անցընէին . վասն զի նպաստելու եւ
 միտքը ուղղելու գիտաւորութիւնները բոլորովին
 ունայն ելան : Ահա կուին ու վէճը փրթան
 մէջերնին . գիտնականը կը փրփրար , կինը մը-
 մաւր , եւ որովհետեւ նոյն վէճերը բնագիտա-
 կան անել շրջանի մէջ կը դառնային , ոչ սկիզ-
 բը կրնային դառնել եւ ոչ վախճանը : « Վասն վի-
 ճաբանութիւնը սկսաւ գերբնականութեան բուն
 իսկ բառին նշանակութեանը վրայ , որուն հիմն
 է ձեւ , կերպարան : Աս վէճէն անհնարին դառ-
 նութեամբ տանն պատուիրանընկերուն մէկ քանի-
 ին անցան , ու կրակ ու բոց դարձան երբոր յու-

նական բառի մ'արմատին սառւգաթանութեանը եկան, եւ ծեծկուելնինմնաց երբ բանակուիւր երեւիին թուոյն զլորեցաւ: Այլ երջապէս այլ ուկին զատուեցան եւ գիտնականին կարեկից բարեկամները ապ բեկով ուրախակից եղան անոր:

Ահա աս էր սիրամաշուք ամուսնութեան մը առաջին օրինակը: Այսպէս շանցաւ ուրիշ մ'ալ պատահեցաւ, սը թէ եւ առաջինին շափ ծանրակշիռ չէ, անոր պէս գծբաղդ եղաւ: Միւրանտա օրիորդը շատ խելք՝ բայց քիչ ստակ ունէր. իսկ Վարիգորը շատ սպակի տէր՝ բայց գոգում էր: Ամեն մարդ իրարու յարմար կը դատէին, ինչու որ աղջիկը ազան կրնար լուսաւորել, ազան ալ աղջիկը հարստացընել. փորձը բրին, բայց ճախորդ գնաց: Օրիորդը կը հեծեծէր խենդի մը հետ կարգուելուն վրայ. երիտասարդը կը տրանջար որ լիտի մ'իրեն կին բրաւ: Իրաւ է որ չի զատուեցան իրարմէ, այլ հանդէս եւ խնջոյք պատր անոր կ'ընէին եւ նոյն միջոցին կինը երիկին գէմ ունեցած քամահրանքը չէր պահեր, նոյնպէս երիկն ալ կնկանը գէմ քատելու թիւնը:

Պարելի է աս օրինակներէս խրատուած՝ բարեկամիս մէք, որ փիլիսոսփայութիւն ծծէր, բնասէր, խոհական ու ծանր էր, որոշեց ընկերուհի մը առնուլ որ սիրովը պարապոյ ժաման գինքը սփոփէ, գիմագրութեան ողի չունենայ եւ մանաւանդ խօսքէն չելնէ: Աւստի գեաւարոյս որդանար առաւ, որ ինչպէս թարմ նոյն շափ սի-

բուն էր : Իր փառաբան Տամեմաս օրիորդք բան մը շղիակէր եւ ինքն ալ պատրաստ էր անոր դաս տալու : Ահա նայէ, ան սիրավառ եւ ծանրագլուխ էրիկը դասատու մը դարձաւ, եւ զուարթուն փորրիկ կնիկը անմտապէր աշակերտու հի մը : Ի հարկէ մէջերնէն սրտակցութիւնը վերցաւ, վասն զի մէկը շարունակ կը հրամայէր եւ գերազանցուցութիւնը կը ցուցնէր, միւսը դլուխ կը ծռէր եւ կուրօրէն կը հնազանդէր :

Աս բարեկամն կը բարկանար որ երբէք կինը դասատուութեան ատեն առարկութիւն մը չընէր որպէս զի առիթ գտնէ իր դիտութեան համբարը հեղեղի պէս գլուխը թափելու : Սկիւսաւ տեսութիւններ գրել, որ կնկանը անիմանալի էին, գրականական ծաղիկներ քաղել որոնց հոտը կողակցին չէր գօրեր : Իրաւ, օր մը միայն ինչէ թուաբանութիւն հարցուց եւ էրիկը յուսով լցաւ . իսկ երբոր այն հարցման վրայ սկիւսաւ սկզբնական տեղեկութիւններ տալ թուայէր եւ տեսաւ որ կինը կը յօրանջէ, բոլորովին մէկգի թողուց դասատուութիւնը ու երկուքնին ալ յետին թմբութեան մէջ բնկղմեցան : Ան ատեն հասու եղաւ, բայց շատ ուշ, որ բանիբուն Բէլէյն իրաւունք ունէր ըսելու թէ « Ան կինը որ բուսական կարողութիւն կամ յօժարութիւն չունի իր էրկանը հակամիտելու՝ խիտ անհամ էակ մը գիտի ըլլայ :

Սակայն անշուշտ Բէլէյն այս իր տեսիլը կը փոխէր թէ որ Տ- կամաս հին տեսնէր : Ա-

տիկինը այնքան շարաշար կ'իշխէր իր էրկանը , որ
կամը ալ սկսաւ ուրանալ որ մարդս ազատ կամբ
ուճի : Թէ որ հացկերոյթի երթար , ահա ծա-
ռան ետեւէն կը հասներ ու կ'ըսէր , « Տէր իմ ,
տիրուհիս կը խնդրէ որ շատ գինի չխմես , վասն
դի քեզի կը վնասէ : » Հանդէս մը գնաց , Նորէն
ծառան : « Տէր իմ , տիրուհիս ըսաւ որ զլուսդ
չի կրթնցընես , պաղէ , մտդդ ալ քիչ : » Հրա-
պարակ մը գտնուեցաւ ուր որ ձիւնթաց կայ եւ
կամը հոն սովորաբար փեղոյրը կը հասնէ , ահա
ծառան սուջեւը կը կանգնի . « Տէր իմ փեղոյրդ
հագնիս , թէ ոչ ես կը բռնեմ գլուխդ կը դը-
նեմ , այսպէս հրաման սենիմ տիրուհիէս : » Թէ
որ աս խնամքը կամսուհիին սիրոյն յայտարար նը-
շաններն են , կամսին հարցընելու է : Սակայն քաջ
գիտեմ որ երբոր կինը մեռաւ , գերութենէ ազա-
տուածի պէս գնացնոյն իրիկունը իսկ իր տանը գեղ-
նագոյն վարագոյրներ ունեցող սենեկին մէջ պառ-
կեցաւ , ուր որ ստէպ պառկելու փափաքեր էր կոմ-
սուհիին սղջութեան տակն , եւ կամսուհին ալ
ստէպ սաստկապէս արդիլած էր : Երբոր անորմա-
հը իմացաւ , բերնէն առջի ելած խօսքը սա եղաւ .
« Ե՛հ , ալ աս գիշեր գեղին խօսքը պիտի քնա-
նամ : »

Արեմն զարմանք է թէ որ աս անյարմար ա-
մուսնութիւնները աչքս վախցուցին եւ կնկան մը
լուծին աակ իյնալու յօժարութեանս վրայ պաղ-
ջուր թափեցին : Աչ Ասրուներ եւ ոչ երեկոյեան
պատղեր ունէի , որոնք առտուն դուրս կ'ելնեն :

Մտածեցի որ ամուրի մնալը խիստ ծանր բան չէ :
 Միւս կողմէն փառասիրութեան խայթը սկսեր
 էր սիրտս բռնել : Աստուծոյ վշտ խնդիր մը միտ-
 քըս ինկաւ թէ արդեօք փառասիրութիւնը սիրոյ
 կը յաջորդէ , թէ ոչ այնքան բռնակալ է որ իրեն
 գահակից ոչ եղբայր կ'ուզէ եւ ոչ քոյր :

Անտարակոյս ան մարդիկը որոնց հոգին ան-
 յազ փառասիրութեամբ մը ուռեր էր , նոյնպէս ե-
 րեւելի եղեր էին իբրեւ կնասէրք : Ինչպէս Աե-
 սար , Պոմպէոս , Հէնրի Գ. եւ Լուի ԺԳ : Ան-
 թիւ ժամանակակիցներ , թէ թագաւոր եւ թէ
 պաշտօնեայներ աս բանիս լիապէս կը վկայեն :
 Բայց ամենուն սրտին մէջ չէր վառեր ան մարդ-
 սերը որուն վրայ կը խօսինք հոս : Իրաւ է որ շեկայ
 մէկը որ այնքան փառասէր եւ այնչափ սիրով բոր-
 բորած ըլլայ որչափ Անտոնինոս : Ան էր որ կըն-
 կան մը , Ալէօպատրաին համար բոլոր աշխարհ
 կորոյս , եւ կորուսելուն գոհ էր : Ոչ Աեսար եւ
 ոչ Աղէքսանդր այսպիսի բան մը կ'ընէին , եւ ա-
 հա կը տեսնենք օրինակ մը երկու մեծամեծ կիր-
 քերու նոյն սրտի մէջ նոյն ուժգնութեամբ եւ նոյն
 ժամանակի մէջ ալեկոծիլը :

Բայց որովք աշխարհիս յողթող եւ համ-
 բուրի մը համար կորուսանող կայսեր մը վարժուն-
 քը մեզի պէս հէգ համբակներու բերանը ? չէ ին-
 կեր քննելու , ուր մնաց թէ անոր հետեւելու :
 Մեր խնդիրը աւելի որոշ եւ անզարգ է : Այսինքն ,
 միթէ մեծ եւ ճշմարիտ սերը նոյն աստիճանաւ եւ
 նոյն ատենի մէջ կընայ զուգընթաց քալել մեծ եւ

Ճշմարիտ փառասիրութեան հետ :

Պարսաւոր եմ խոստովանելու որ աս խընդիրը որոշելը իմ կարողութենէս վեր է : Թեպէտեւ Քրոմվէլ, Ռաշլիէօ, Ռիլեամ, Պօլինարը, Ուալթօլ, Չեզամ եւ Բաիգ, որոնցմէ եւ ոչ մէկը սիրոյ նահատակ եղաւ, Անտոնինոսին պէս կը գրգեն ըսելու որ անհնազին է սերը փառասիրութեան հետ միտքանել :

Մի զարմանար թէ որ Պօլինարօքին պէս մարդը սիրոյ անհնազորդ կը սեպեմ, թէ եւ կանանց էր : Ինչպէս որ ամեն բանի մէջ հոգւով մարմնով կը նետուէր, նոյնպէս եւ գեղեցիկ սեռին անդադար պաշտօն կը տանէր : Սակայն բուն իսկ սերը չէր զգար, ան սերը զոր Էտարիճ կը տածէր սրտին մէջ. վասն զի կոշտ եւ յետին ծայր հեշտասէլ եւ շուտյա էր : Ո՛չ, այսպիսի մարդ մը երբէք կարող չէ սիրել :

Ահա սակ քեզ անկեղծ եւ ճշմարիտ սիրոյ օրինակ մը, եւ թող աս ճշմարտութեան փորձաքար մ'ըլլայ ան երիտասարդներուն եւ օրիորդներուն որ կ'երեւոյն թէ կը սիրեն : Արկիւսոգործի մը գեւաբոյս աղջկան վրայ է խօսքս՝ որ ստատիկ սէր կ'զգար իրմէ վեր մէկու մը : Ահա այսպէս կը գրէր իր մտերիմ բարեկամու հետն :

“ Այո՛, սիրելիս, արշալուսին հետ կ'արթըննայի որ անոր նախաճաշին թարմ հաւկիթներ փնտռեմ : Պարտիզպանին չէի թողուր, այլ ես ինքնին ձեռօքս անոր ճաշին համար գետնախնձոր հողէն կը փորէի հանէի : Անի աս բանս

չգիտէր՝ եւ ոչ ես կ'իշխէի ըսել թէ՛ ինչպէ՛ս
 կ'աշխատէի իրեն համար : Բայց զանի այնքան
 կը պաշտէի որ ան աշխատանքը քաղցր էր սրբ-
 տիս եւ երանի՛ թէ յաւիտեան նոյնպէս տե-
 ւէր : 11

Անց որ այսպիսի ջերմեան գ սեր եւ անկեղծու-
 թիւն մը թաղուոն մնացին, եւ այն երիտասարդը շե-
 մացաւ, որն որ դեռ բնութեան հարազատ կուսան
 մ'որսնէ եւ թերեւս երբէք այնպիսի մէկը հոգին պի-
 տի չգտնէ, մինչդեռ օրիորդը որ անանկ գը-
 րելու կարողութիւն ունէր, եւ որուն կարմրուն
 այտերը խորշ խորշ եղած՝ ու աչքին լոյսը մա-
 րած՝ մենակն կեանք մը կը վարէ, փոխանակ
 այն զմայլելի սիրակցութիւնը վայելելու որուն
 համար ստեղծուած էր հոգին :

Արեւմտասիկե ակնբերել չերեւիր որ անկեղծական
 բանահիւսը* իրաւունք ունէր երբ սէրը անուանեց
 « Աստղիան անհարազատ օրգին, զոր խորհուր-
 դը յղացաւ, մտղձը երկնեց եւ յիմարութիւնը
 ծնաւ : Աս կոյր բղէղ տղան որ ամենուն աչքը
 կ'առնու վասն զի ինքն ալ չունիւ : » Ահաի ը-
 սես, ընթերցող, որ ան ըսածը կատակ է ու մի-
 այն թեթեւ ու անկայուն սիրոյ կը յարաբերի :
 Աւ արեւմտ, բարձրադոյն սիրոյ օրինակին գառ-
 նանք որ անկեղծութեամբ, պատուով, զոհե-
 րով, անձնանուիրութեամբ լին է : Ահա այսպիսի
 սիրոյ նկարագիրը քիչ մը վարը պիտի տամ : Իսկ
 կը նայինք որ նայն բանաստեղծը աւելի ընտել

* Շեքսպիր :

տճով զմայլելի . եւ ճշմարիտ սէրը կը սահմանէ
այսպէս :

Պէտք է որ ըլլայ հաւատ եւ պաշտօն,
Պէտք է ունենայ, ցնորք եւ անուրջք,
Պէտք է կիրք պէտք են իղձք եւ կամք,
Յարատեւ ըլլայ, պաշտող երկիւղած,
Համբեր, անհամբեր, հլու ամօթխած,
Նոյն իսկ սրբութիւն, նոյն իսկ խաչ :

Թէ որ աս ըսածը տարօրէն երեւի, տհա
փորձն ու օրինակը Ատրիճին ու Իզապէլին վը
րայ կը տեսնենք : Ասոնց վրայ կրկին խօսելու
խօսք տուի . եւ անկէ ետեւ աս հմտական եւ
մանրաքնին տեսութիւնն պիտի լրացնենք :

Արծեմ թէ պարսհանգէս մը թողուցինք
դանօնք, ուր որ Իզապէլին եղբայրը զԱտրիճը
անոր ներկայացուց : Աս երկու անձինքը որ ա
տեն մը զիրար քաջ կը ճանչնային առանց խօ
սելու, վերջապէս դէմառ դէմեկան : Արկու
քին կերպարանքին վրայ ալ գաղտնի այլայլու
թիւն մը կը տիրէր, որուն պատճառը՝ իրենք
անգամ՝ ուր մնաց թէ ուրիշները չէին կարող
ըմբռնել :

Ինչպէս որ արդէն պատմեցի, Հուենոս գե
տին եզերքը իրարու հանդիպելէին : Այնպիսի
վայր մը՝ որ հին յիշատակներուն համար նշանա
ւոր է եւ որոց նորագոյնը եւ աւելի սրտաշար
ժը պիտի յաւելունք հիմա : Հոս կը գտնուի հո
վուական եւ սիրուն Ա իզպատէն, որ թէեւ մայ
րաքաղաք, սքանչելի տեղ մ'է շրջականերուն

գեղեցիկութեանը, բուրաստաններուն եւ պղպջուն
առուակներուն համար Վասի ներսը բաղնիքները,
պարահանդէսները, երաժշտութիւնը եւ ընտիր
ընտիր ընկերութիւնները զուարճալի էին: Ահա
հոս սկսաւ անոնց առաջին ծանօթութիւնը, թէ
որ ծանօթութիւն կրնայ համարուիլ: Աւելորդ
է խօսիլ նոյն տեղին տեսարաններուն վրայ, սա-
կայն անոր ճեմելիքն են եւ միշտնուիրական պի-
տի մնան Ատրիճին եւ Աղապէլին յիշողութեա-
նը մէջ:

Ահա հոս նախ զիրար տեսան, երիտա-
սարդը սկսաւ սիրել եւ օրիորդը անոր սէրը գի-
տել: Աւ գիտելէն ուրիշ բան չէր ըներ: Սա-
կայն առ ուշադրութիւնը՝ միթէ երիտասարդին՝
որ քանի զան տեսներ հոգի կ'առնուր՝ ուրա-
խութենէն էր, միթէ անոր ջերմեռանդ ու լռին
նայումքէն, կամ թէ Աղապէլ քանի հեռանար
վրան տիրող արամութենէն էր, կամ թէ հօրեղ-
բօրորդիիս սյրական պարզ եւ ուշիմ վարմունքէն
էր, որմէ յայտնապէս կ'երեւէր ազնիւ եւ մե-
ծանձն մարդ մ'ըլլալը. ինչէն էր՝ որոշելը թէեւ
դժուար է, բայց այս իրաւ է որ Աղապէլ ան
կողմերը ժուռ եկող հասարակ այցելուներու հը-
րօսին մէջ, զԱտրիճ առանց տեսնելու չէր կա-
րող անցնիլ:

Արդէն Ատրիճ տասն հինգ օր կար որ հոն
էր եւ աղջիկ մը չէր գտած. որուն դէմքը գեթ
երկու անգամ գիտէ, կամ բացակայ եղած ա-
տենը մտած է որ այնպիսի աղջիկ մը կայ աշխար-

Տիւ մէջ : Ղշմարիտ սիրով վառ հոգի մը ին
սիրուհիէն զատ մէկուն աչք շունենար : Ա-
մենքն ալ անհամ, դռեհիկ, անկարեւոր անձինք
կերեւէին իրեն, կամ թէ որ կարեւորութիւն
մ'առնուին, ան պատճառաւ էր որ իր երգիծական
հոգին, զոր արդէն նկարագրեր եմ, անոնց մէջ
ճարակ գտնէր : Ստուգիւ ան բազմաթիւ կնիկ-
ներուն եւ ազդիկներուն մէջ դիտողութեան ար-
ժանիներ եւս կային, սակայն անհետ եղեր է-
ին շատ մը հագարակ, պճնասէր, բիրտ կամ
բարձրակոչ, անվայելուչ, նենգամիտ կամ ժպիրհ
կանանց եւ օրիորդներուն մէջ, սրոնք իր ճաշակին
չէին գար, թէպէտեւ կը նայեր ու կը ծիծաղէր
վրանին : Այնպէս հոն կամսերու կամսուհիներու
եւ ատենատեն մինչեւ իշխանութիւններու գունդ
մը կար, բայց ամեն բան ամայի եւ անապատ կե-
րեւէր մեր գծկամակ անգղիացիին, սրնոր եթէ
առաջուց ուխտ բրած չըլլար երբէք շտիրելու,
քանի որ իր միաքը դբած կատարուն եւ տես-
լական գեղեցկութեան շէր հանդիպեր, անշուշտ
այնպիսի ուխտ մը հոն կ'ընէր : Ալ իրաւի ալ
նոյն ուխտը նորոգեց եւ բոլորովին յուսահատ
մնաց թէ կին մը կրնալու է երբէք իր սիրտը զը-
րաւել : Բայց թէ որ Ատրիճ այնքան գեգ,
գատաքննիչ, արհամարհոտ, եւ կրնամ ըսել,
վատառողջ չըլլար, սրտին վրայ կեցած սեւ ամ-
պը փարատելու կը ջանար : Իր աչքին՝ գեղեցի-
կը գեղեցիկ շէր, ու վայելուչը վայելուչ, այլ
գեռահասը տարւօք, զուարթը արտում կը

գաներ : Իր սեւամաղձութիւնը բոլորովին գին-
քը կը տանջէր :

Երբոր աս վիճակիս մէջ քսան անգամ էր
որ աչքէ կ'անցընէր ժուռ եկող հազարաւոր կա-
նանց այն սովորական դէմքերը , այն անլի կեր-
պերը , այն աննշան եւ թացիկ կտորտուիլները ,
ի՞նչ այլայլութիւն , ի՞նչ բերկրու թիւն զգաց երբ
յանկարծ աչքին սիրալիր անձ մը , կամ աւելի
ճշգիւ բսեմ , ակտիւ մը զարկաւ , որն որ ոչ միայն
վայելուողէմ , այլ շնորհալիր ազնիւ եւ բնական
էր : Այս կատարելութիւններն այնքան կը տի-
րէին անոր վրան , որ Ետրիճ կարծէր թէ եր-
բէք ոչ աչքով , ոչ երեւակայութեանը եւ ոչ ե-
րազին մէջ այնպիսի օրիորդ մը տեսեր էր : Թե-
պէտ եւ անոր հայրենիքը , անունը եւ ի՞նչ ընտա-
նիքէ բլլալը չգիտէր , սակայն որու վրայ որ բլլար՝
եթէ շէն շնորհ , բարեսրտութեան ոգի եւ մե-
ծանձնութիւն տեսներ , պիտի սիրէր Ետրիճ ան-
վրէպ , եւ ահա յանկարծ Իզապէլը նկատելով
միայն՝ սիրտը յուզաւ : Չեմբոսեր որ Իզապէլ օ-
րիորդը բարձր հասակ , վսեմ դէմք , հրամայա-
կան կերպեր կամ հրապուրիչ կերպարանք մ'ու-
նէր , շէ . բայց համբոյր եւ շնորհափայլ նկարն
առջի տեսքին ամենուն ակնածութիւնը եւ ըզ-
մայլումը կը գրգռէր : Հոգւոյն անկեղծու-
թիւնը երեսին վրայ կը փայլէր , ու թէեւ հա-
մեստութեան պատկեր մ'էր , սակայն պարագա-
յին այնպէս ազնուութեամբ կը վարուէր եւ կը խօ-
սէր որ կ'երեւէր թէ բնութեան եւ կատարեալ

գաստիարահութեան պատուին էին ազատ վեհեւ զգայուն հոգին, անուշ բնութիւնը, եւ արթուն ուղղադատ ու լուսաւոր միտքը :

Աս պարագայիս մեջ օրիորդ մը ազնուատուհմ, բարեբուն, կամ դաստիարակեալ եւ բարեկիրթ ըլլալ պէտք էր յանդէս, որպէս զի իր դերագանցութիւնը ամեն կերպով միւս ընկերուհիներուն վրայ ցուցըներ : Այլ ասուգիւ նոյն օրինակը ցուցուց Իզապէլ, որուն հոգին աչքերուն մեջ կը կարգայիր, եւ որչափ որ խիստ պարզօրէն հաղուէր էր, իր բնական շնորհքը եւ վայելութիւնը այնպէս կը շողային քօղին տակէն, որ իր ամեն մէկ նայուածքը եւ խնդուածքը մեծասիրտ եւ կիրթ օրիորդի մը գրոշմը կը կրէին :

Իշարիճ այս բանս իսկոյն դիտեց, եւ ինքը Միլտանական ըլլալով՝ առանձին սկսաւ գոչել :
Թէեւ այդպէս ծպտեալ,

Արտեանեմ պատուոյ կայծեր ոչ աչքերէդ հասին
Ո՛հ, Արգատեան աշխարհէն գոս գուն :

Սակայն ինչպէս որ ըսի, Իզապէլ բոլորովին անտարբեր եւ անդէպ էր բրած ապաստութեանը, եւ միայն զԻշարիճ շէր տագնապեր այլ գուրիչներն ալ, որոնք նախանձր կը շարժէին քանի տեսներ որ օրիորդին հետ խօսելու պատիւ ունին : Երոյն միջոցին բոլոր ունեցածը կը զրհէր թէ որ անոնց կարգը մտներ ու շատ դիւրին էր բնելլ թէ որ հոն իր բարեկամներուն մէկուն դիմեր : Իայց պլայլութիւնը այնքան ասեր էր, որ կամ աս հնարս մոռցաւ, կամ շիտթութենէն՝ շարժե-

լու եւ խօսելու ուժը հատեր էր :

Եւրիճին զգացմունքը այնչափ խորունկ էր որ շատ մը օրեր, ինչպէս որ կ'ըսէր ինձի, մտքի եւ սրտի այլայլութիւնը եւ վրդովը անհնարին կը տանջէին զինքը : Օրիորդին եւ իր կայութեան տարբերութիւնը եւ ուրիշ ընկերական անհիմնը-կատմունքներ գրեթէ զինքը յուսակաուր թողեր եւ անոր հետ անսովիւն ընելու համարձակութեանէն զրկեր էին : Բայց աս արդելքներով եւ ունեղը աւելի կը բորբոքէր, օր օրի կաւեյնար : Ատու, կէս օր եւ իրիկուն ժուռ գալու կ'ենէր բազմիքները պատուը բազմապտոյտ եւ հովանաւոր անտանները, սիրտը թունափ մէջ որ արդեօք կըրկին կը տեսնէ՞ ան էակը որուն վրայ հոգի տար : Վեթ աս մասին փափօքը կը ըսուր : Այն զի օրիորդը ան բազմապոյն անտառային հանդարտ տեսարանէն ակորժելուն, իր առանին գործերէն անդատելէն ետեւ դուրս կ'ենէր պտրտելու :

Ո՛ր որ գտնուէր Իզապէլ, անվրէպ եւ Եւրիճ. աս ակնածու եւ եռանդալիւ սիրահարը (վասն զի ստուգիւ սիրահարեր էր) առջեւ կ'ելնէր, թէեւ անխօսուն էր ու երկչոտ : Անկարելի էր որ Իզապէլ անոր այլայլութիւնը շինչմարէր եւ սրտին խորը շիկարդար : Ուստի կամ կն'ան սրտին մէջ դադանի նախաանութիւն մը կայ որ որ իրեն ազդ կ'առնէ ուրիշի մը համակրութիւն ազդելը, թէեւ երկու կողմէն խօք մ'անցած չըլլայ, եւ կամ նախասահմանութիւնը այնպէս կը վճռէ սրնէ շղիացուիր. սակայն այս միայն

ակներեւ էր որ Իզապէլ խելոյն զգաց որ զԱտ-
րիծը անհամար մարդիկներու մէջ առանց նշանա-
կելու պէտք չէ որ անցնի : Էտաւ որ ու լո ին սը-
տակցու թ իւն մը սկսաւ տիրել մէջեր ին : Անտա-
րակոյս Իզապէլ զիտէր Ատրիծին սփ բլալը, եւ
ականջին հասեր էր անոր համբար իբր բանադէտ
եւ մարդկային բնութեան անաչառ դատաբնիչ
մը, սակայն դեռահաս բլալուն եւ իր դաստիա-
րակութեան համեմատ ստէպ դուրս շէնեւուն՝ ա-
նոր հանգիպած չունէր :

Թեպէտ եւ Ատրիծին բնտանիքը աստիճա-
նաւ աւելի ստորին էր քան զԻզապէլինը, սա-
կայն ազնիւ բնաւորութեամբք անոնց բարեկա-
մութեանը կարող էր արժանանալ : Մանաւանդ
թէ անդղեացի բլալով՝ առ հեռուէն հեռու տե-
սութիւնին հոն՝ ոչ միայն գործանալի այլեւ խոր-
հրդաւոր բան մը կ'երեւէր : Աս պաղ վարմունք-
նին Իզապէլին համակրութիւնը իր լսիկ սիրահա-
րին վրայ աւելցուց, ու որչափ որ ծանօթ եւ բա-
րեկամ իրեն հետ տեսնուելու կամ խօսելու եւ
ռանգ եւ փափ ք կրցուցնէին, ինքը անաարբեր
կը կենար, անոնք աչքին առջեւ իբր սառեւ կ'ե-
րեւային եւ բոլոր խելքը ու սիրտը ան հեռակաց,
բռնիմեւ խոր հրդաւոր անձին կը թռէին :

Այսպէս առանց զիտնալու կամ զիտման,
այլ միայն յուսահատութեւէ կամ խնարհու-
թենէ ստիպեալ Ատրիծին բռնած բնութայքը ա-
ւելի իրեն յաջող դնաց քան եթէ արձակ հա-
մարձակ Իզապէլին հետ տեսնուէր եւ ուրիշներուն

պէս կտորտուելով անոր առջեւը սէրը յայտնէր:

Եւորի՞՞ Վ իզպատէն անցուցած ժամանակը, եթէ ոչ երջանկագոյն, կենացը էն նշանաւոր թուականը կը համարէր: Հաղիւ թէ ան անուշ էակը սկսաւ սրտին տիրել, Յանքրոսիան ինչ ըսելէ մտոցաւ. վասն զի բոլորովին անով կ'ըբաղէր: Քէ մինակ մնար, թէ բազմութեան մէջ, թէ անտառներու, ո՛ւր որ Իզպպէլ իբր յաւերժահարս մը, եւ թէ Քանդէօսի մէջ, ուր որ իբր թագուհի մը, աչքին կ'երեւէր անոր չքնաղ նկարը: Ըս պարագայիս խիստ յարմար դայ նա եւ Եւորի՞՞ն վիճակին, զգալի Եւորի՞՞ն ըսած խօսքը:

Ըստուած, երբ խորհիմ եւ աղօթեմ, իմ հո-

վալեր բառեր լսես,

Մինչ հոգիս, առանց ձայնս լսելուն

Իզպպէլիս սրանայ անդէն:

Եւորի՞՞ որ ոչ օրիորդին հետ խօսած էր եւ ոչ ինքը գիտէր անգամ որ անոր ծանօթ է, սուգի մէջ ինկաւ երբոր ան Վ իզպատէն թուրուց դնաց: Բաղնիքը, ժուռ գալու տեղերը ուսկէ Իզպպէլ անցեր էր, թէեւ անչէն մնացին մեկնելովը, առաջուան պէս անհամ տաղտկալի չէին ՚ի դար աչքին, ամեն մէկ անցք, նտտարան, հովանոց, պարտէզ, լիճը կարապներովը, ծաղկաւէտ եզրներով առունները, ամեն տեղ ան կիւսին անուշ յիշատակները կը բուրէին, որուն գաւաղածն՝ միակերպ եւ սգալի անտարան մը յանկարծ Եւորի՞՞ գարծուց, ու թէեւ նոյն տեսա-

րանին վրայ թեթեւ մշուշ մը կը տիրէր, դարձեալ արեւուն նշոյլները հսն կը թափանցէին :

Իդապէլին մօրեղբօրորդին, պարօն Մանտրէլ, որուն խոստացուած էր օրիորդը եթէ տըղան անոր սիրտը դրաւելու կարողանար, միանգամայն Լատրիճին մտերիմ բարեկամն էր : Լատրիճ չի կրցաւ համբերել եւ անորմէ իր զգացմունքը պահել, իմացընելով նաեւ որ զան սրտին խորը պիտի թաղէ, քանի որ չգիտէր թէ օրիորդը ինչ վիճակի մէջ կը գտնուի : Աս բնաբանը դնելէն ետեւ, իր յիշատակները ամփոփեց եւ օրիորդին վրայ այնպէս դրեց : Հոս չեմ կարող լին անցնիլ այն դրուժեան վրայ, վասն զի վառվառն, զգայուն եւ անկեղծ սրտի մը բղխումն է : Սիրտս ելաւ երբ զան կարգացի, եւ որ աւելի ցնծալին է, նոյն տպաւորութեամբ լցաւ եւ ան անձը որմէ Լատրիճ սէրը պահելու կը ջանար : Ահա առ է գրութիւնը :

“ Իմ անքուն գիշերներս եւ երազոյն օրերս սրտիս սփոփում չեն բերեր : Արթուն կամ ՚ի քուն՝ մէկ հատիկ երազ, մէկ հատիկ տեսիլ, մէկ հատիկ յիշատակ ունիմ : Այս է ան սիրուն էակին նկարը, ան շնորհալի վայելչութեան կենսականի պատկերը : Թէ կարգամ, թէ զբօսնում եւ թէ ժուռ գալու տեսնս, ո՛ր որ գտնուիմ՝ միշտ աչքիս առջեւն է : Թէ որ ծովու վրայ ծրփամ կամ անտառներու մէջ թափառիմ, ամեն, ամեն ուրեք Իդապէլ կը գտնեմ. ան էմ միակ ընկերուհիս : Բայց առ երեւակայական է. ես իստ

կականը կուզեմ, որուն պահսելովը՝ աս հեշտալի վայրերուն զլխաւոր գեղեցկութիւնը կը պակսի : Աս ժամուս սր տերեւախիտ եւ հովանաւոր անտառներու մէջ ճեմկ'առնում, թերեւս ուրիշներուն աչացը բիւրաւոր անգոյ յաւերժաճարսունք երեւին, բայց ճշմարիտ յաւերժաճարսը հոս չէ որպէս զի զարդ եւ զուարթութիւն պարգեւէ : Ար լսեմ սոխակին բայց ոչ անոր ճայնը որ սոխակինէն բիւրապատիկ քաղցր է : Արջապէս այն վառվառն հոգին որ ծաղկանց բուրմունքը կ'աւելցընէր, ծառերն անոր տեսքին նորափթիթ բողբոջներ կը ծլէին, այն կենդանի յաւերժաճարսը հոս չէ, այլ իր հեռաւոր հովանոցը թռաւ : , ,

Ա՛յ կրնայ հաւատալ որ աս զիրս՝ մարդու բնութեան աճարկու քննիչին, երկդիմի պատճառներուն թշնամիին, մի միայն շնորհք եւ առաքինութիւն պահանջողին, զարոնք զտնելու յուսահատեր էր աշխարհիս մէջ, վերջապէս ծանր եւ հատու Էտրիճին գրչէն ելած ըլլայ : Այսպէս է ահա բուն սիրոյ զօրութիւնը :

Էտրիճ վախճանին եւ փափաքին հասաւ : Պարահանդէսին ատենը Իղապէլին ներկայանալէն ետեւ՝ մարքէզին հրաւերին վրայ ստէպ տունէնին կ'երթար կուգար : Ամառը մօտ էր ու նորէն ընտանիքը Աւենոսի կողմերը դառնալու միտք ունէին : Ի՛նչ բերկրութիւն զգաց Էտրիճ սրտին մէջ, երբ մարքէզը անոր ուղեկցութիւնը խնդրելուն վրայ Իղապէլին աչքերը անխմնալի ու գ

բախութեան լուսով սկսան վառվոխիլ : Իսկոյն պատ-
րաստութիւնը եղաւ . տասն հինգ օր շանցաւ
նորէն Վ իզպատէն եկան : Իսկ քանի ամսէն ,
օրիորդը՝ որուն գեղեցկութեան եւ սիրոյն հետ
անսւշութիւնն ալ կ'աւելնար օր օրի , կը գիտէր
որ Լարիճը իր թելին տակը , առաջուան պէս
լոխի , յուսակտուր եւ տխուր չէր , այլ խօսուն
գուարթ եւ երջանիկ սիրասարմ'եր դարձեր :

Ա՛յ յիշատակարանիս մէջ անոնց սիրոյն վրայ
մանր նկարագրելը աւելորդ կը սեպեմ : Արդէն
Լարիճին զգացմունքները յայտնի էին . իսկ Լ-
զպէտին համար այսքան բսենը միայն , որ երբ
երիտասարդին սիրտը , անոր անսասան եւ ջեր-
մեռանդ սէրը եւ զայն գաղտնի պահելուն պատ-
ճառը հասկըցաւ , լիովին բացաւ ինքն ալ իր հո-
գին անոր եւ տուաւ : Իսկ մարբէզը երիտասար-
դին խելքը , աշխարհային ծանօթութիւնը եւ
ազնիւ բնաւորութիւնը գիտելով՝ շատ յարմար
գտաւ իր քրոջը զգայուն , վեհանձն եւ անկեղծ
բնաւորութեան : Թէպէտեւ գիտէր որ տղան ա-
կանաւոր եւ ունեւոր չէր շատ , բայց իրեն գլխա-
ւորապէս ուզած բանը անոնց սրտին անքակտելի
համաձայնութիւնն էր : Աւստի իր քրոջը եւ Լար-
իճին մէջ այս սրտակցութիւնը ինչ աստիճանի
մէջ ըլլալը ստուգելու համար , օւղղակի Լարիճին
չեկրնալով գիմել , Մանտրէլին օգնութիւնը
խնդրեց : Մանտրէլ՝ արդէն օրիորդէն յոյսը կրա-
րած՝ իրին էութիւնը յայտնեց եւ Լարիճին դը-
րած գիրն ալ ձեռքը տուաւ : Իսոնարհութիւնը

մէկդի գնելով առ վերջինն ալ առ Իզապէլ սնուցած հինօրեայ սերը եւ փափաքը մարքէզին հազորդեց : Իսկ մարքէզը իր քրոջը դիտաւորութիւնն հասկընալու համար երբ Աշարիճին դբած գիրը աչքին առաջը դրաւ, Իզապէլ ուրախութենէն սկըսաւ արասուք թափել :

Աս բաներս Ա իզպատէն քաղքին մէջ կ'անցնէին : Ուստի զարմանք են թէ որ Ա իզպատէնը նուիրական հողմը կը սեպուի : Բայց մի թէ Աշարիճ եւ կինը գոհ, երջանիկ եւ իրարու արժանի եղան թէ ոչ, հետեւեալ դիրէն կը հասկըցվի, զոր ամուսնութենէն վեց ամիս ետքը գրեցին ձի : Այնքան զովեստիւ եւ զմայլելով խօսեցայ Իզապէլին վրայ՝ որ նոյն գիրը, իբր այս յիշատակագրիս վերջաբան, պէտք է որ հոս անցընեմ :

“ Իզապէլիս կերպարանքը դիւրագգած կընկան մը պատկերը կ'ընծայէ : Մինչդեռ ծանր՝ իր կերպարանքը տրտում եւ ախուր կ'երեւի . սակայն մէկ րոպէի մէջ կընայ այգուն պէս զւարթուն դառնալ : Մինչդեռ զուարթերես՝ (ինչպէս ընդհանրապէս է) քան զՄուսայս եւ քան զԱստղիկ կը գերազանցէ : Բարութեան, անմեղութեան եւ երջանիկ առաքինութեան զուարթութիւնն է այն, որոնց ամենքը մէկ հեշտալի եւ գեղածիծաղ նայուածք մը միայն կը բովանդակէ : Այսպիսի նայուածք մը առաքինի խնդութեան տրուած է, որ ակնարկած առեներ զմայլելի դարուն կը ծագի, կամ լաւ եւս, սքանչելագոյն ամառ, վասն զի կատարելագոյնն է եւ նոյն իսկ,

«Ա՛րեւմտեան ամառները չունին այնպէս ծա-
ղիկ :»

«Ո՛վ երկնային զօրութիւն ճարտասանու-
թեան, որուն ձիւրքն է յայտնել սրտին՝ սրտի վր-
քաղցրագոյն զգացմունքները, դու օգնէ լեզուիս
որ նկարագրեմ բոլոր իմ սէրս եւ զմայլումս այս
ընտիր եւ նազելի էակիս վրայ, ո՛ Տէր, ո՞չ գի-
տէր արդեօք որ ես պիտի ապրիմ եւ ըսեմ, ահա
իմս է աս էակս :»

Ֆիլիտին՝ յիշատակարաններուն աս երկու
մասը աւարտելէն ետեւ՝ կ'սկսի ճանապարհոր-
դութիւն ընել, անձամբ գիտելու, իմանալու եւ
յիշատակագրելու նպատակաւ թէ՛ արդեօք եր-
ջանիկ թէ ոչ դժբաղդ մարդիկ շատ են իր հայ-
րենեաց մէջ: Իր խուզարկութիւնները աս մասին
տեղական են. ուստի ընդհանուր կարեւորութիւն
կամ մերագնէից իսկական յարաբերութիւն չունե-
նալուն՝ անոր ետեւէն իբր թարգման զնալուզանց
կ'առնում:

ՀԱՄԱՌՕՏ ՏԵՂԵԿՈՒԹԻՒՆ

ԱՆՈՒԱՆՑ ՎՐԱՑ ՈՐ Ի ԳԻՐՍ

ԷՏԻՍԸՆ. Օճաւ 1672ին, մեռաւ 1719ին :
Ան զազղիացի մատենագիրս երեւելի է իր ըն-
տիր սճոյն, յստակ ճաշակին, ազատական տե-
տութիւններուն եւ ազնիւ զգացմանց չամար :
Իբր բանահիւս, Ասորոն անուն ողբերգութեամ-
բը Ռասինին կարգը կ'անցընեն զինքը անզղիա-
ցիք : Էտիսըն՝ լեզուն յղկեց եւ ազնուացուց եւ
տերութեան պաշտօններու մէջ մտած ելած է :

ԼԱՐՕՇՖՈՒՔՕ. Օճաւ 1605. մեռաւ 1673 :
Այս գաղղիացի մատենագիրս շատ նկատմամբ
մարդուս ընդհանուր բնութիւնը ճանչնալուն վը-
րայ նշանաւոր եղած է, ու Ասակի անուն գրը-
նածքը ամենուն ծանօթ է :

ԼԱՊՐԻՒՅԷՐ. Օճաւ 1644. մեռաւ 1696 :
Թեոփրաստոս յոյն մատենագիրը գերազանցեց
իր Բնասորոնիւնի անուն գրութեամբը, որուն
մէջ իր ժամանակակից մարդկան բնութեան եւ
ընդհանուրին վրայ վարպետ գրչով եւ իմաստա-
լի դիտողութեամբ շարագրելէն զատ՝ ամեն մէկ
տողին մէջ ազատասիրութեան եւ իմաստասի-
րական ոգին կը յայտնէ : Բնասորոնիւնի չու-
նին հաւասար մը եւ ոչ ազգի մը մէջ :

ԼՈՐՏ ՀԻԼԻՓԱՔՍ. Օճաւ 1661. մեռաւ 1715 : Քիչ շատ երեւելի է իբր քաղաքադէտ : Սիւլիսիան Անգղիայի միացընելու օգնեց եւ դրամական բարեկարգութիւններ հաստատեց Աննա թագուհիին ժամանակը : Այնքան իբր բանաստեղծ երեւելի չէ, որչափ որ այնպիսիներուն քաջալեր եւ պաշտպան դռնուելովը :

ՀՕՐԷՍ ՌԱԼԻՔՕԼ. Օճաւ 1718. մեռաւ 1797 : Ոսպէրդ Ուալթօլ նշանաւոր քաղաքադէտին որդին է, թէեւ շատ գրուածքներ ունի, բայց երեւելին Թոմս-էյո-նի-նն է եւ այս մասին Անգղեացոց Վոլդերը կը համարուի :

ՍՈՒԻՓԻ. Օճաւ 1667. մեռաւ 1745 : Նըշանաւոր եւ անուանի է առ անգղիացի եկեղեցական մատենագիրս հեգնական գրչին համար, որով մեծ ազդեցութիւն ստացաւ իր ժամանակը : Մտաց սրութիւն, ոճի դիւրութիւն եւ ընարութիւն, հնարագէտ հանճար մը եւ անբուպառելի զուարճախօսութիւն անոր սեպհական յատկութիւններն են : Ալլըլլըրի ուղեորո-նի-նն անուն այլաբանական գրութիւնը, զոր հայերէնի թարգմանած է Տէր Վասպարեան արգոյ Սարգիսը, Սուիֆթի գործերէն էն երեւելին է :

ԲԻԼԷՅ. Օճաւ 1743. մեռաւ 1805 : Այս անգղիացի աստուածաբանը շատ անուանի է, Ալլըն-նէր + աղա + ալան-նի-նն եւ Բարոյականութեան եւ Բացայայտութեան + բիսպոս-նի-նն անուն գրուածքներուն համար : Աս վերջինին մէջ ընտիր եւ տրամաբանական ոճով փաստեր եւ վը-

կրոյութիւններ յառաջ կը բերէ ցուցընելու համար որ Վրիստոս ստուգապէս աշխարհ նկատէ, եւ թողմաս Քէյն անգղիացի նշանաւոր աստուածեանին Բանականութեան դար անուն գրուածքին գէմ կրնայ համարուիլ:

ԹՈՒԿԻԴՈՒԴԵՍ . Օճնաւ 470 Վ. Է: Յունաց էն երեւելի պատմիչն է: Իր Պելլոպոնէան զարեբաւիչն պարմութեանը լի անուններու եւ արկածներու ցամաք նկարագրութիւն մը չէ, այլ հեղինակը անկողմնասէր եւ հետաքննին աչքով ու իմաստասիրական սգւով ամեն զիպուածոց աղբիւրը եւ պատճառը քննելով՝ այն դարուն հողին կը ներկայացընէ:

ԹԷՈՓՐԵՍՏՈՍ . Օճնաւ 371 Վ. Է: Երեւելի էր աս փիլիսոփան իր գեղեցիկ եւ ճարտասան լեզուին համար, ուսկէ անունը առած է (Նրկնային խօսող): Հատ գրուածքներ ունի, եւ իր վարժապետին Արիստոտելին շաւիղը բռնեց: Բարոյական նկարագիրները նշանաւոր են, որոնք Լապրիւյերին գրքին օրինակ եղան:

ԲՈՒ . Օճնաւ 1688 . մեռաւ 1741: Ընդ զիպի առաջին կարգի բանաստեղծներէն մէկն է: Հատ մը գործերուն մէջ էն երեւելին, Տեութեան ի վերայ մարդոց քերթուածն է: Երգիծական գրուածքներուն համար Պուալօին կը հաւասարեն, բայց անկէ շատ վեր է: Հոմերոսին Եղիսիանը թարգմանած ունի:

ՌԻՇԼԻԷՕ . Օճնաւ 1685: Լուի Ժ. Գ. ին

երեւելի պաշտօնեայն, թէեւ իրօք երեսուն տարիի չափ ինքը տիրեց Վաղղիայի վրայ երկաթեայ գաւազանովմը: Վաղղիայի գօրութիւն, ազդեցութիւն եւ փառքը աւելցուց, ազնուականաց: գոռոզութիւնը իջեցուց, համալսարանին հիմնադիրը եղաւ եւ մատենագրաց քաջաշէր:

ՇԻՐԻՏԱՆ. Ծնաւ 1751: Աս իրլանտացին նշանաւոր է մանաւանդ իբրեւ ճարտասան: Բարլամէնդին մէջ բաւական ազդեցութիւն բանեցուց աղատախօսութեամբը: Այլ երջի տարիները խաղի եւ զեղխութեան տուաւ ինքզինքը եւ թշուառութեան մէջ մեռաւ:

ԴԻՈԳԻՆԷՍ. Ծնաւ 413 Վ. Ե: Աս յոյն փիլիսոփան որ լապտերը ձեռքը կէսօրին մարդ կը փնտռէր օրմը, որ Եղէքսանգրին ըսել տուաւ « Եթէ Եղէքսանդր չըլլայի Վիոզինէս կը բաղձայի ըլլալ, » կը նմանէր մեր օրուան թափառական մենաւորներուն՝ որ ցուպն ու թասն ի ձեռին, վերմակը կռնակնին, եթէ ոչ տակառի՝ գետնակշտի փոսերու մէջ կամ շիրիմներու վըրայ կը բնակին:

ԿԱՏՈՆ. Եւրոպիէ կամ Պարսկէն անուանեալը, ծնաւ 234 Վ. Ե: Իր չարքաշ եւ անբիծ բարուցը համար այնքան նշանաւոր էր որ հռովմայեցիք իր արձանին վրայ փորագրեցին: « Ես Կատոն ուղղիչ բարուց: » Միւս Կատոն, իր թռուան թռան է որ հասարակագետութիւնը Կեսարայ հարուածին տակ կործանելուն վը-

րայ ինքդինքը սպաննեց :

ԱԼԿԻԻՒՒԻՒՅ. Փոփոխակի հայրենեաց թըշնամի եւ աղատիչ, անուն ստացած է առ աթեհնացի զօրավարը մանաւանդ գեղեցիութեանը եւ զեղև եւ զխրափոփոխ բարուցը համար : Ապարտա՝ չարքաշ սպարտացի մը, Պարսկաստան գրնաց հեշտասէր եւ մոլի արեւելցի մը դարձաւ : Հոն թունաւորեալ մեռաւ :

ԱՆԱԿՐԻՈՆ. Աս քնարերգակ բանասէլուոր որ 560 Վ. կ'ապրէր, անուանի է շնորհալի եւ ներդաշնակ բանաստեղծական երգերուն համար :

ՎՈԼԴԻՐ : Ծնաւ 1694. մեռաւ 1778 ին : Յոմանց կիսաստուած մը եւ յայլոց դեւ մը կը համարուի : Աս ընդհանրական հանձարը Պաղղիայի գրականութեան թագաւորն եղաւ իր ժամանակը, ու ընդհանուր մարդկային ազգին թէ լուսաւորութիւն եւ թէ միաս հասոյց : Իբր բանաստեղծ, պատմագիր եւ մատենագիր գրեթէ առաջին գահը կը բռնէ . իսկ իբր իմաստասէր՝ երբեմն այլոց արձագանքն եւ երբեմն հեղնողն է : Իր ժամանակի Աւրոպայի նշանաւոր իշխաններուն հետ թղթակցութիւն ունէր եւ մեծն Պրետերիկոսին ալ դասատուութիւն ըրած է : Ուստի անոր շինած ոտանաւորները սրբագրելուն կ'ակնարկէ Պիլտին՝ անոր աղտոտ լատերը կը լւար ըսելով :

ՀԵՐԱԿԼԻՒԻՒՅ. Ծնաւ 500 Վ. Ա : Անիրաւութիւն կրելով՝ լեռ մը քաշուած կ'ապրէր առ փիլիսոփայն : Ի բնէ տրտում եւ մաղձոտ

ըլլալուն՝ անդ ադար մարդկային թշուառութեանց
վրայ նայելով կը գթար եւ կուլար, կ'ըսեն :

ԳԻՄՈՎԻՏԻՍ. Ծնաւ 490 Վ. Ա. Աս-
թենացի փիլիսոփայն Հերակլիդէսին ներհակ
պատկերն է : Կեր ու խումի աալով ինքզինքը՝
մարդուս խենդութիւններուն վրայ կը ծիծաղէր
եւ կը ծաղրէր :

ԿԵՍԱՐ. Ծնաւ 100 Վ. Ա. Արեւելի աշ-
խարհակալ, ատենաբան եւ քաղաքագէտ, հե-
տըզհետէ Սպանիա, Գաղղիա, Անգղիա, Ա-
զիպատս եւ Ասիա մեծամեծ յաղթութիւններ
տանելէն ետեւ, Հռոմ մտաւ իբր ինքնիշխան
տէր աշխարհի : Բայց ան որ աշխարհ գողացուց՝
քանի մը հանրապետներու սուրին տակ ինկաւ
ժերակուտին մէջ : Անոնց մէջ կային Պասիոս եւ
Բրուտոս, յորոց վերջինը շատ սիրելի էր Աե-
սարոյ :

ՊԵՅԲԸՆ. Աս անգղիացի անուանի իմաս-
տասէրը ծնաւ 1561 ին. մեռաւ 1629 : Ասխ
քաղաքական ասպարէզ մտաւ ու մեծամեծ պաշ-
տօններ վարեց, եւ յետոյ թշնամիներուն զըր-
պարտութեանցը չի դիմանալով ինքզինքը բոլ-
քովին զիտութեանց նուիրեց, որոնց իր հան-
ճարին զօրութեամբը նոր լոյս բերաւ : Ինքն է
հայր գործնական փիլիսոփայութեան, որուն նը-
պատակն է հին եւ մտածին գրութիւնները սու-
քի տակ առնել եւ բնութեան գործողութիւն-
ները դիտել համեմատել եւ հիմնական ու պարզ
հետեւութիւններ հանել :

ԳՐՈՄՎԷԼ. Օճաւ 1599: Անդղիայի երեւելի յեզափոխութեան նշանաւոր հեղինակը, **Կարոլոս Ա.** թագաւորը գլխատելաւորող եւ հոն հասարակապետութիւն հաստատող կրօնամոլ, հանձարեղ, հնարագէտ մարդն է:

ՊՈԼԻՆԿՊՐՕՔ. Աշանաւոր է իբր քաղաքագէտ եւ իմաստասէր: Պարթէ շարունակ անկանոն եւ շուայտ կեանք մը անցունելու ատենը, քաղաքական եւ դրազիտական գործերէ ետ չի մնաց: Լարծր հանձարի եւ վառվառն երեւակայութեան տեր էր Պոլինկպոք, սակայն հաստատուելու յաւիտ շաւիղ մը չի բռնեց իր բնթացքին մէջ:

ՉԷԴԱՄ ԿՈՄՍ. Օճաւ 1708 ին: Անդղիայի առաջին կարգի քաղաքագէտներէն մէկն է: Արբ կառավարութեան սանձը ձեռք ձգեց, երկրին դրամական վիճակը, հասարակութեան բարօրութիւնը զարգացընելու աշխատեցաւ: Ամերիկացւոց անկախութեան պատերազմին դէմ ամեն միջոց բանեցուց Չէզամ, բայց ՚ի գուր: Ահա ան ատենն էր որ Ֆորս եւ Պլաք Անդղիայի էն եղևելի ճարտասանները փայլեցան բարլամէնդին մէջ եւ Չէզամին դէմ մաքառելու կարողեղան:

ԲԻԴ. Օճաւ 1759. Չէզամին երկրորդ որդին է: Արեւելի է առ՝ Պաղղիայի եւ Մեծն Աաբօլէոնի դէմ բոլոր Աւրոպա քաղաքագէտ հանձարովը դզող ելով: Ստեպ իր ճիղը ՚ի դերեւ ելաւ, սակայն վերջապէս Աաբօլէոնի անկման մեծ անսամբ պատճառ եղաւ, թէ եւ ինքը չի տեսաւ:

Անգղիայի ազգային պարտքը ասոր ժամանակը
քանի դնաց մեծցաւ, ու հիմայ ահադին գումար
մ'է, որուն շահը միայն ապրին քան միլիոն լիրա
սթերլինկ կը կարէ:

